

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Bakalářská práce

Barbora Harvánková

Poskytování tlumočnických služeb pro neslyšící z hlediska krajů
České republiky

Providing Interpretation Services for the Deaf within Districts of
Czech Republic

Praha, 2011

vedoucí práce: Mgr. Nad'a Dingová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Katedra / ústav: Ústav českého jazyka a teorie komunikace

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení studenta: Barbora Harváňková

Datum narození: 14. 6. 1983

Kontaktní adresa: Hroznová 499/2, Praha 1, 118 00

Obor studia / kombinace: Čeština v komunikaci neslyšících

Diplomní obor: Čeština v komunikaci neslyšících

Název práce v češtině: Poskytování tlumočnických služeb pro neslyšící z hlediska krajů ČR

Název práce v angličtině: Providing Interpretation Services for the Deaf within Districts of Czech Republic

Vedoucí práce: Mgr. Nad'a Dingová

Konzultant: Mgr. Helena Andrejsková

Pokyny k vypracování:

1. Poskytování tlumočnických služeb v ČR z historického hlediska (vývoj tlumočnických služeb, různé přístupy k tlumočení, role tlumočnicka, tlumočení a legislativa).
2. Tlumočnické organizace působící v současné době na území ČR a jejich vliv na vzdělávání tlumočnicků a kvalitu poskytovaných služeb.
3. Rok 1998 – národní obrození českých neslyšících a s ním související rozvoj tlumočnické profese u nás.
4. Náhled na současnou situaci tlumočení pro neslyšící v ČR (dostupnost tlumočnických služeb ve všech krajích ČR, ne/spokojenost neslyšících klientů s tlumočnickými službami napříč různými regiony v ČR).
5. Etický kodex a ideální tlumočnický českého znakového jazyka očima českých neslyšících klientů v různých krajích ČR, proměny etického kodexu v souvislosti se změnami tlumočnického kontextu v ČR.
6. Výzkum: Kvalitativní analýza dat, sebraných v rámci kvantitativního výzkumu v období 1. 10. 2010 – 31. 12. 2010, hypotéza – vyhodnocení a komentář k výsledkům.
7. Doporučení pro další vývoj tlumočnických služeb v ČR.

Doporučená literatura:

ALCORN, B. J.; HUMPHREY, J. H. *So You Want to Be an Interpreter? An Introduction to Sign Language Interpreting*. USA : H a H Publishing Co., 1994 (vybrané partie).

ČERVINKA, R. *Představy neslyšících o tlumočnických službách*. [DVD] 1. vyd., Praha : Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008.

RICHTEROVÁ, K. *Představy neslyšících o tlumočnických službách*. Praha : Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008. ISBN 978-80-87153-41-3.

ŠEBKOVÁ, H. *Úvod do tlumočnické profese a vzdělávací systémy tlumočnicků v ČR a v zahraničí*. Praha : České komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008. ISBN 978-80-87153-75-8.

FRISHBERG, N. *Interpreting: An Introduction*. USA : RID Press, 1990 (vybrané partie). ISBN 0-916883-07-08.

MARSCHARK, M.; PETERSON, R.; WINSTON, A. E. *Sign Language Interpreting and Interpreter Education (Directions for Research and Practise)*. Oxford University Press, 2005 (vybrané partie).

NEUMANN SOLOW, S. *Sign Language Interpreting: A Basic Resource Book*. The National Assotiation of the Deaf, Silver Spring : 1981 (vybrané partie).

STEWART, D. A.; SCHEIN, J. D.; CARTWRIGHT, B. E. *Sign Language Interpreting, Exploring Its Art and Science*. USA : 2004 (vybrané partie).

WENDEL, P. *How to Use Interpreters*. SIH Läromedel : Örebro, 1996 (vybrané partie).

KUBIŠTOVÁ, J. *Etický kodex ve světle současného komunitního tlumočení pro neslyšící v českém prostředí*. Bakalářské práce. Praha : FF UK, 2010.

BRASEL, B. B. Interpreting as Viewed by the Deaf Consumer. In INGRAM, R. M.; INGRAM, B. L. (eds.) *Hands Across the Sea. Proceedings of the First International Conference on Interpreting*. Washington, D. C. : Trinity College, 1975. Není ISBN.

NAPIER, J. *Sign Language Interpreting. Linguistic Coping Strategies*. Gloucestershire : Douglas Mc Lean, 2002, s. 17 – 36. ISBN 0-946 252-37-8.

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Nadě Dingové za vedení této práce a za všechny její odborné rady a připomínky, které mi velice pomohly při jejím zpracování. Dále bych chtěla poděkovat panu Jaroslavu Paurovi, Mgr. Šárce Prokopiusové a paní Monice Boháčkové za jejich konzultace, které se týkaly tlumočnické situace před rokem 1989 a porevolučních změn, jež se udály v oblasti tlumočení pro neslyšící. Dále děkuji Mgr. Věře Strnadové a prof. PhDr. Aleně Macurové, CSc. za velmi cenné informace, jež mi poskytly k legislativním změnám, týkajícím se neslyšících. V neposlední řadě chci velmi poděkovat i Mgr. Janě Servusové, která mi poskytla konzultaci ke změnám Etického kodexu tlumočnicků českého znakového jazyka, a také svojí konzultantce Mgr. Heleně Andrejskové za cenné rady a připomínky. Velký dík ale také patří mým spolužákům, přátelům a rodině, kteří mi poskytovali nejen dobré náměty a rady, ale hlavně všestrannou podporu během zpracování této mé závěrečné práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny i literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne.....

Podpis.....

ANOTACE

Tato bakalářská práce se zaměřuje na současnou situaci poskytování tlumočnických služeb pro neslyšící v České republice. Zachycuje vývoj tlumočnických služeb v naší zemi od 70. let 20. století až do jejich dnešní podoby. Pojednává také o různých přístupech k tlumočení pro neslyšící, změnách vnímání role tlumočnicka a legislativních normách vztahujících se k tlumočení. V této práci je také popsáno fungování tlumočnických organizací, které služby zprostředkující komunikaci mezi slyšícími a neslyšícími lidmi poskytují. Zmiňuje se také o historických zvratech a milnících ve vývoji tlumočnických služeb, které měly značný význam pro život neslyšících a které především přímo souvisí s legislativním ukotvením českého znakového jazyka a s proměnami Etického kodexu tlumočnicka znakového jazyka.

Podkladem pro praktickou část této práce byla data poskytnutá Českou komorou tlumočnicků znakového jazyka (dále Komora). Tato data byla sebrána v rámci on-line kvantitativního výzkumu, který byl realizován v období od října 2010 do prosince 2010 výzkumným týmem Komory, jehož členkou byla i autorka této práce. V praktické části autorka podává náhled na současnou situaci tlumočení pro neslyšící v České republice z pohledu českých neslyšících – klientů a uživatelů služeb.

Klíčová slova:

Tlumočnické služby, neslyšící, poskytovatel služby, kraje České republiky.

ANNOTATION

This final paper is focused on the recent situation of providing interpretation services for the deaf in Czech Republic. It discusses the development of interpretation services in Czech Republic from seventies of the twentieth century until the present time. In this paper also various approaches to interpretation for the deaf are included as well as the role of interpreter and legislation norms associated with interpretation. It also describes functioning of interpretation organizations providing interpretation services. It also mentions the historical turbulences and milestones in the development of interpretation services that have had a considerable impact on the deaf community and that particularly have been directly connected to the sign language legislation and to the changes of the sign language interpreter's Code of Ethics.

The data provided by the Czech Chamber of Sign Language Interpreters (Komora) have been the base for practical part of this final paper. This data have been collected within

the research done by the Komora team since October until December 2010. The author of this final paper was member of this research team as well. The author of this final paper practical part provides a preview of current situation of sign language interpretation in Czech Republic seen from the perspective of the Czech deaf people who have been clients and users of the above mentioned services.

Key words:

Interpretation services, the deaf, service provider, districts of Czech Republic.

OBSAH

OBSAH.....	8
SEZNAM ZKRATEK.....	9
1 ÚVOD.....	10
2 POSKYTOVÁNÍ TLUMOČNICKÝCH SLUŽEB V ČR Z HISTORICKÉHO HLEDISKA	12
2.1 Role tlumočnicka a různé přístupy k tlumočení.....	12
2.2 Vývoj tlumočnických služeb pro neslyšící v České republice.....	16
2.3 Tlumočení pro neslyšící a s ním související legislativa.....	25
3 TLUMOČNICKÉ ORGANIZACE PŮSOBÍCÍ V SOUČASNÉ DOBĚ NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY A JEJICH VLIV NA VZDĚLÁVÁNÍ TLUMOČNÍKŮ A KVALITU POSKYTOVANÝCH SLUŽEB	32
3.1 Svaz neslyšících a nedoslýchavých v ČR (SNN v ČR).....	32
3.2 Česká společnost tlumočnicků znakového jazyka (ČSTZJ).....	34
3.3 Organizace tlumočnicků znakového jazyka (OTZJ).....	34
3.4 Česká komora tlumočnicků znakového jazyka (Komora).....	35
3.5 Čeština v komunikaci neslyšících (ČNES).....	36
3.6 Pevnost – Institut Neslyšících pro specializované vzdělávání (Institut).....	37
4 ROK 1998 – NÁRODNÍ OBROZENÍ ČESKÝCH NESLYŠÍCÍCH A S NÍM SOUVISEJÍCÍ ROZVOJ TLUMOČNICKÉ PROFESE U NÁS	38
5 PROMĚNY ETICKÉHO KODEXU TLUMOČNÍKA ZNAKOVÉHO JAZYKA V SOUVISLOSTI SE ZMĚNAMI TLUMOČNICKÉHO KONTEXTU V ČESKÉ REPUBLICI.....	43
6 VÝZKUM.....	53
6.1 Přípravná fáze výzkumu	53
6.2 Realizační fáze výzkumu	55
6.3 Vyhodnocení výzkumu	56
6.4 Vlastní analýza poskytnutých dat	56
6.4.1 Modelace výzkumného vzorku a identifikace výzkumných problémů	57
6.4.2 Vlastní rozbor dat – analýza jednotlivých otázek dotazníku	58
6.4.3 Shrnutí	79
7 DOPORUČENÍ PRO DALŠÍ VÝVOJ TLUMOČNICKÝCH SLUŽEB V ČESKÉ REPUBLICI.....	81
8 ZÁVĚR	82
POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE	83
SEZNAM PŘÍLOH	85

SEZNAM ZKRATEK

SNN V ČR – Svaz neslyšících a nedoslýchavých v České republice

ČSTZJ – Česká společnost tlumočnicků znakového jazyka

OTZJ – Organizace tlumočnicků znakového jazyka

Komora – Česká komora tlumočnicků znakového jazyka

CVP – Certifikační vzdělávací program Komory

NRTLZJ – Národní rada tlumočnicků a lektorů znakového jazyka

FF UK – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

ČNES – obor Čeština v komunikaci neslyšících na FF UK

Institut – Pevnost – Institut Neslyšících pro specializované vzdělávání, o. s.

Pevnost – Pevnost – České centrum znakového jazyka, o. s.

CODA – děti neslyšících rodičů (children of deaf adults)

ASNEP – Asociace organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel

ČUN – Česká unie neslyšících

ASL – americký znakový jazyk

1 ÚVOD

Téma týkající se poskytování tlumočnických služeb pro neslyšící v České republice jsem se rozhodla zpracovat zejména proto, že se u neslyšících lidí ve svém okolí často setkávám s přáním zkvalitnit poskytované tlumočnické služby a jsem přesvědčena, že je vhodné podrobněji zanalyzovat současnou situaci poskytování tlumočnických služeb pro neslyšící u nás. Vzhledem k tomu, že je tato práce zaměřena na oblast tlumočení pro neslyšící, budu se věnovat pouze faktům, které jsou zásadní pro oblast tlumočení pro neslyšící. Ačkoli by oblast tlumočení pro hluchoslepé jistě také stála za širší rozbor, není předmětem mé práce. Na těchto stránkách se tedy nebudu věnovat rozboru tlumočnické situace hluchoslepých osob.

Cílem této práce je poskytnout objektivní zhodnocení současného stavu tlumočnických služeb, poukázat na nedostatky v jejich poskytování a pokusit se předložit případná doporučení pro pozitivní ovlivnění jejich dalšího vývoje v České republice.

Práce je rozdělena spíše pracovním způsobem na teoretickou a praktickou část. Na mnoha místech práce se tyto části budou překrývat. Teoretická a praktická část jsou rozděleny do několika tematických podoblastí.

Teoretická část se člení na čtyři hlavní podoblasti:

1. Poskytování tlumočnických služeb v ČR z historického hlediska.
2. Tlumočnické organizace působící v současné době na území ČR a jejich vliv na systém vzdělávání tlumočnicků a kvalitu poskytovaných služeb.
3. Rok 1998 – začátek národního obrození českých neslyšících a s ním související rozvoj tlumočnické profese u nás.
4. Proměny Etického kodexu tlumočnicka v souvislosti se změnami tlumočnického kontextu v ČR

V praktické části práce se prostřednictvím analýzy sebraných dat zaměřím zejména na dvě podoblasti:

1. Současná situace tlumočení pro neslyšící v České republice (dostupnost tlumočnických služeb ve všech krajích ČR, ne/spokojenost neslyšících s tlumočnickými službami napříč různými regiony v ČR)
2. Etický kodex tlumočnicka a ideální tlumočnick českého znakového jazyka z pohledu českých neslyšících klientů v různých krajích ČR.

V této práci jsem vycházela z dostupných pramenů, které se tematicky dotýkaly předmětu mé práce. Jednalo se především o články tištěné i internetové, jež jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů. Pro nedostatek pramenů bylo ovšem třeba vyhledávat doplňující

informace o historii tlumočnické situace u nás. Zdrojem těchto informací mi byla zejména osobní setkání a zaznamenávání vzpomínek pamětníků, kteří byli svědky celého procesu přerodu tlumočení coby pomoci neslyšícím ve skutečnou tlumočnickou profesi, a mohli tak díky svým zážitkům a zkušenostem podat svědectví o tom, jakými změnami prošla tato oblast za posledních 40 let. Z dostupných pramenů jsem tedy extrahovala klíčové informace, jež měly zásadní význam pro předmět mé práce. Ty jsem posléze po jejich důkladném prostudování zkonultovala s odborníky na danou oblast. Ráda bych proto v úvodu své práce znovu zmínila všechny odborníky a profesionály z oblasti tlumočení pro neslyšící, jimž je věnováno poděkování na začátku této práce. Bez jejich ochoty konzultovat se mnou dílčí závěry vlastního studia dostupných pramenů, by tato závěrečná práce vznikala jen velmi těžko. Pro praktickou část své práce jsem si stanovila následující hypotézy:

1. *Neslyšící respondenti ve všech krajích ČR pocítují potřebu většího množství kvalitních tlumočnicků.*
2. *Neslyšící respondenti, kteří využívají služeb tlumočnicka na území hl. m. Prahy, jsou s těmito službami spokojenější než neslyšící respondenti z ostatních krajů.*
3. *Neslyšící respondenti ve všech krajích ČR si raději pravidelně objednávají jednoho svého oblíbeného tlumočnicka, protože vědí, že právě tomuto tlumočnickovi rozumí a mají obavu v tomto směru experimentovat.*
4. *Alespoň polovina neslyšících respondentů se během využívání tlumočnických služeb setkala s takovým chováním tlumočnicka, které bylo v rozporu s jeho etickým kodexem.*

2 POSKYTOVÁNÍ TLUMOČNICKÝCH SLUŽEB V ČR Z HISTORICKÉHO HLEDISKA

2.1 Role tlumočnicka a různé přístupy k tlumočení

Tlumočnick je profesionál, který zprostředkovává interakce mezi lidmi odlišných jazyků a kultur. (Humphrey, Alcorn, 2001, s. 2.26) Tlumočení tedy musí být založeno na dobré znalosti jazyků i kultur účastníků komunikace, včetně jejich odlišných norem a hodnot. (Napier, 2002, s. 18) Tlumočnick navíc musí znát svou kulturní identitu, a také musí chápat odlišnost různých kulturních pohledů a tuto odlišnost bez jejího posuzování respektovat. (Humphrey, Alcorn, 2001, s. 2.26) „Profese tlumočnicka znakového jazyka však vystavuje tlumočnický velmi ošemetným situacím – od tlumočnicka se očekává nestrannost, zároveň však tlumočnick musí být zahrnut do komunikace, aby vzájemná domluva mezi oběma stranami probíhala správným způsobem.“ (Marschark, Sapere, Seewagen, s. V) Frishbergová (1990, s. 59) uvádí, že v minulosti byla mimo jiné role tlumočnicka přirovnávána ke stroji, oknu, mostu nebo telefonnímu drátu. Nicméně, jak podotýká Frishbergová (1990, s. 59), všechny tyto metafory opomíjejí jednu věc: tlumočnick je totiž především lidská bytost. Podobně také Napierová (2002, s. 19) ve své práci odkazuje na autora jménem Lee (1997), jenž uvádí, že role tlumočnicka je ovlivněna mnoha různými faktory, existují však zavedené modely, které se rozvíjejí a zdokonalují s postupujícím výzkumem v této oblasti.

Různými přístupy k výkonu tlumočnické profese se ve své práci zabývá i Šebková (2008, s. 18-21). Ta předkládá čtyři hlavní přístupy k tlumočení:

1) Tlumočnick je ten, kdo pomáhá

Jedná se o přístup, který byl v tlumočení zastáván zvláště na počátku vývoje tlumočnické profese a který nahlíží neslyšící jako nesamostatné jedince vyžadující pomoc. Tento přístup se prosazoval zvláště v době, kdy ještě na poli tlumočení pro neslyšící nepůsobili profesionální tlumočnicki znakového jazyka a kdy tuto roli zastávali především dobrovolníci nebo rodinní příslušníci.

2) Tlumočnick je stroj

Tento přístup je opačným extrémem k přístupu předcházejícímu. Tlumočnicki, kteří se jím řídí, považují etický kodex za neměnné dogma. Tlumočnick pod vlivem tohoto přístupu nepřipouští, že by mohl, třeba i nevědomě, tlumočenou situaci nějak ovlivňovat, ani že by za ni mohl nést zodpovědnost. Tlumočí tedy striktně „slovo od slova“, aniž by se soustředil na význam sdělení.

3) Tlumočník je ten, kdo usnadňuje komunikaci

Tlumočníci fungující na základě tohoto přístupu až přespříliš dbají na veškeré technické podmínky tlumočené situace, a to na úkor kvality překladu a celkového porozumění. Pozornost je věnována především vhodnému osvětlení, prostorovému uspořádání, oblečení tlumočníka a jeho celkovému vzhledu. Komunikaci zkrátka nesmí ovlivňovat žádné rušivé elementy. Tlumočení probíhá podobně jako u tlumočnicků–strojů způsobem „slovo od slova“, ale na rozdíl od tlumočnicků–strojů už tito tlumočníci chápou dynamiku tlumočené komunikace. Více si proto uvědomují důležitost vlastní flexibility a citlivý přístup k oběma stranám.

4) Bilingválně-bikulturní přístup k tlumočení

Jedná se o přístup, který je v současné době nejvíce využíván a který se jeví jako nejvhodnější při vykonávání profese tlumočníka znakového jazyka. Je to přístup nejnovější a nejpokrokovější, jelikož uznává znakový jazyk jako dorozumívací prostředek kulturní komunity Neslyšících¹ lidí. Tlumočníci, kteří jej zastávají, znají a respektují odlišnost obou kultur – kultury slyšících i kultury Neslyšících. Dokonale chápou komunikační dynamiku a přizpůsobují jí svůj projev – dávají jasně najevo, kdo právě mluví a kdo je tedy tlumočen. Tito tlumočníci si uvědomují, že kromě toho, že jsou tlumočníky, jsou také především lidmi a mohou tlumočenou situaci nějakým způsobem ovlivňovat. Znají ale dobře etický kodex tlumočníka, jehož jednotlivé body vždy přizpůsobují aktuální situaci tak, aby tím nezpůsobili více škody než užitku.

Zajímavý je také pohled samotných neslyšících. Ten ve své publikaci *Představy neslyšících o tlumočnických službách* shrnuje Klára Richterová (2008). Uvádí, že dobrý tlumočník by podle neslyšících měl:

- předávat všechny informace (žádné nevynechávat ani nepřidávat)
- předávat co nejkomplexnější obraz o tlumočené situaci a dobře se v ní orientovat
- zachovávat mlčenlivost (zejména v souvislosti se zdravotními problémy)
- zohledňovat kulturu Neslyšících
- respektovat neslyšící
- setkat se s neslyšícím předem a informovat se o tlumočnické situaci
- mít zkušenosti se soudním řízením

¹ Termín Neslyšící s velkým „N“ bude v této práci využíván jen v souvislosti se zástupci kulturní a jazykové komunity Neslyšících.

- mít s neslyšícím klientem dobrý vztah
- zajímat se o zpětnou vazbu

Následujících pět odstavců vychází z publikace *Sign language interpreting. Linguistic coping strategies*, jejíž autorkou je Jemina Napierová². Ta uvádí (2002, s. 19), že rané modely tlumočení téměř vůbec nebraly v potaz sociolingvistické či sociokulturní faktory, které mohou ovlivňovat práci tlumočnicka, a také opomíjely fakt, že tlumočníci, byť jen svou přítomností, nevyhnutelně ovlivňují každou komunikační interakci. Dále také podotýká (2002, s. 19), že na základě studií mnoha jiných autorů (Humphrey & Alcorn, 1996; McIntire & Sanderson, 1993; Roy, 1993; Metzger, 1999) bylo zjištěno, že metaforický popis tlumočnicka jako vedení (komunikačního kanálu), které nemá vliv na komunikaci, opomíjí lidskou dynamiku a fakt, že tlumočení vyžaduje jistou flexibilitu.

Napierová proto obhajuje (2002, s. 18) především **sociolingvistický/sociokulturní přístup k tlumočení**, který není založen na dešifrování a následném rešifrování informace v různých jazycích, ale spíše na předávání významu sdělení. Tento sociolingvistický model staví na lidské interakci mezi zúčastněnými, a bere proto v potaz různé sociolingvistické faktory, které mohou práci tlumočnicka ovlivnit. (Napier, 2002, s. 20) Tento model také připouští možný vliv, jenž tlumočnick může mít na jakoukoli interakci mezi zúčastněnými. (Napier, 2002, s. 20) Podle Napierové (2002, s. 20) tento sociolingvistický neboli bilingválně–bikulturní model (McIntire & Sanderson, 1993) nevyžaduje, aby byl tlumočnick „neviditelný“ a spoléhal se na oboustranné porozumění jazyka jako takového, vyžaduje však, aby tlumočnick dobře rozpoznal a zvážil uspořádání během tlumočené situace, jednotlivé účastníky této situace, účel a samotné sdělení.

Napierová mimo jiné ve své práci (2002, s. 20) dále zmiňuje názor, že tlumočníci jsou považováni za členy jakési „třetí kultury“ (Atwood & Gray, 1986; Bienvenu, 1987, Napier, 2002a; Sherwood, 1987). Vycházejíc z jiné studie (Roy, 1993), Napierová vysvětluje (2002, s. 20), že tento názor pramení ze skutečnosti, že tlumočníci jsou často jedinými účastníky interakce, kteří znají veškeré problémy, jež mohou mít oba příslušníci dvou různých kultur, kteří jsou spolu právě v kontaktu - tlumočníci proto mohou využít vlastní znalosti obou kultur k jazykovému přizpůsobení při interakci účastníků komunikace. Dále dodává (2002, s. 21), že z další podobné studie (Baker Shenk, 1986) vyplývá, že u tlumočnicků znakového jazyka nelze očekávat naprostou neutralitu, jelikož jsou členy většinové slyšící společnosti, a tedy i členy společnosti, která historicky utlačovala neslyšící lidi. Napierová (2002, s. 21) proto na základě další studie (Page, 1993) podporuje sociolingvistický, bilingválně–bikulturní přístup

² NAPIER, J. *Sign language interpreting. Linguistic coping strategies*. Gloucestershire : Douglas McLean, 2002, s. 17-28. ISBN 0-946 252-37-8.

k tlumočení, který tlumočnickům umožňuje využívat vlastní znalosti obou kultur a vyvážit tak nerovné postavení obou zúčastněných kultur - Neslyšících i slyšících. Podle Napierové (2002, s. 21) může být tlumočnick považován za „spojence“ komunity neslyšících (McIntire & Sanderson, 1993), který umožňuje neslyšícím získat rovný přístup k informacím tím, že vystupuje v roli jazykového a kulturního zprostředkovatele.

Další model, který Napierová předkládá, je **interaktivní model tlumočení**, který podle ní doporučuje Stewart a kol. (1998). Tento model podle ní zahrnuje veškeré sociolingvistické faktory, ale také bere v potaz povahu komunikační interakce. Proces tlumočení je zde definován jako proces převodu informací nejen mezi jazyky, ale i mezi kulturami a komunitami. Hlavní myšlenkou je přitom fakt, že jakákoli jazyková výměna se uskutečňuje v rámci nějaké interakce. Aby mohlo tlumočení mezi jazyky a kulturami probíhat efektivně, musí být tlumočnick uznán jako součást této interakce. Oproti předchozím modelům tlumočení interaktivní model tlumočení připouští, že do každé interakce tlumočnick něco přináší a může tedy osobně přispět ke správnému pochopení mezi účastníky dialogu tím, že s přihlédnutím k oběma kulturám předává význam sdělení. Napierová ale zdůrazňuje, že interaktivní model tlumočení může být úspěšně praktikován pouze v případě, že si tlumočnick osvojí sociolingvistický a sociokulturní přístup ke svojí práci a že připustí různorodou povahu jednotlivých tlumočení, která se mohou v závislosti na kontextu situace lišit. (Napier, 2002, s. 21-22)

Napierová dále zmiňuje **princip volného tlumočení**, který uvažuje tlumočnicka nejen jako „vedení“ (komunikační kanál). Na základě tohoto principu nestačí, aby tlumočnick pouze plyně převáděl informace z jazyka do jazyka, ale musí dokonale znát normy a hodnoty obou zúčastněných kultur, které mohou být velmi odlišné. Proto musí tlumočnick dobře odhadnout svoje tlumočnické dovednosti. Napierová také upozorňuje, že se tlumočnicki příliš často zaměřují na formu sdělení a soustředí se při tlumočení spíše na syntaktické a lexikální jednotky. Podle ní ale může být daleko důležitější předat význam sdělení od představitele odlišné kultury, nežli se soustředí na formu sdělení tlumočením „slovo od slova“. Volné tlumočení tedy podle Napierové může být považováno za metodu tlumočení, při níž je „vyhledáván ekvivalent založený na významu sdělení a jsou ignorovány lingvistické struktury zdrojového jazyka“. (Crystal, 1987, s. 344) Dobrý tlumočnick, který si osvojí roli jazykového a kulturního zprostředkovatele, by měl v rámci interaktivního modelu tlumočení využívat volného tlumočení jako jediného možného způsobu tlumočení mezi dvěma jazyky a kulturami. (Napier, 2002, s. 25-28)

2.2 Vývoj tlumočnických služeb pro neslyšící v České republice

K tomuto tématu nejsou zatím zveřejněny žádné dostupné ucelené prameny. Veškeré informace, které budou zmíněny v této kapitole, vychází z rozhovoru s panem Jaroslavem Paurem, prezidentem Svazu neslyšících a nedoslýchavých v ČR, a Mgr. Šárkou Prokopiusovou, ředitelkou Svazu neslyšících a nedoslýchavých v ČR, a z rozhovoru s paní Monikou Boháčkovou, dlouholetou tlumočnicí pro neslyšící. Tyto rozhovory jsem uskutečnila v období červen – červenec 2011 a jsou přiloženy v závěru této práce, v části nazvané Přílohy. Jedná se o nestrukturované rozhovory, které byly realizovány s využitím metody volných otevřených otázek, přičemž tyto rozhovory byly zaznamenávány na nahrávací zařízení. Z něj pak byly přepsány do textové podoby a následně autorizovány těmi, kdo je poskytli. Podkladem pro tuto kapitolu byly dále články z archivu periodika neslyšících Gong a také internetové odkazy.

Podle Paura³ (příloha č. 1, s. 1) první tlumočníci pro neslyšící zřejmě již působili za Rakouska-Uherska, tehdy byl roku 1868 založen Pražský spolek neslyšících, jehož první předseda Wilczek již pravděpodobně využíval tlumočnický pro neslyšící. V té době ale neslyšícím tlumočily především děti neslyšících rodičů. (Paur, příloha č. 1, s. 1) Jak uvádí Paur (příloha č. 1, s. 1), v roce 1952⁴ vznikl Svaz invalidů, který postupně začal zaměstnávat tlumočnický pro neslyšící. Těmi byly převážně děti neslyšících rodičů, anebo nedoslýchaví absolventi škol pro neslyšící - např. Josef Zeman, Vladimír Buberle, Olga Masníková. (Paur, příloha č. 1, s. 1) V jednom z čísel časopisu Gong⁵ se můžeme dočíst, že se neslyšící na počátku 70. let 20. století potýkali s nedostatkem tlumočnicků a že v této době nebyl dostatek těch, kteří by měli zájem tlumočnickou činnost vykonávat. Většina dětí neslyšících rodičů se styděla používat znakový jazyk a řada jich ani znakový jazyk neovládala. Autor článku (neuvezen) dále uvádí, že tedy bude třeba vyhledávat laiky, kteří by měli zájem se naučit tlumočit pro neslyšící. Problém s nedostatkem tlumočnicků podle všeho nebyl stále vyřešen ani koncem 70. let 20. století. V jednom z dalších čísel Gongu⁶ (autor neuveden) opět můžeme číst: „*Tlumočnicků znakové řeči je stále nedostatek. Svaz invalidů vydal směrnice pro jejich honorování. Je potřebné, aby se zájemci o tuto činnost písemně přihlašovali komisi tlumočnicků při ÚV Svazu invalidů v ČSR do evidence. Také od neslyšících by měly přicházet návrhy, které osoby by byly vhodné do funkce tlumočnicků.*“ Boháčková⁷ (příloha č. 2, s. 11,

³ Příloha č. 1: Rozhovor s Jaroslavem Paurem a Mgr. Šárkou Prokopiusovou 21. 6. 2011.

⁴ Informace o založení Svazu invalidů v roce 1952 je uvedena také na webových stránkách Encyklopedie CoJeCo: http://www.cojeco.cz/index.php?id_desc=92944&s_lang=2&detail=1&title=Svaz%20invalid%F9

⁵ Kde vzít tlumočnický. *Gong*, 1973, roč. 2, č. 5, s. 70. ISSN není.

⁶ Co vás zajímá. *Gong*, 1979, roč. 8, č. 8, s. 117. ISSN 0323-0732.

⁷ Příloha č. 2: Rozhovor s Monikou Boháčkovou 13. 7. 2011.

12) na základě studia archivních materiálů Svazu invalidů, jež se uchovaly ve Svazu neslyšících a nedoslýchavých, uvádí, že koncem 80. let 20. století bylo ve Svazu invalidů evidováno celkem 97 tlumočnicků (převážně dobrovolných) ze všech krajů České republiky. Boháčková (příloha č. 2, s. 12) dále na základě těchto archivních materiálů uvádí konkrétní počty tlumočnicků v jednotlivých krajích České republiky v roce 1984: Praha – 8 tlumočnicků, Středočeský kraj – 6 tlumočnicků, Západočeský kraj – 8 tlumočnicků, Jihočeský kraj – 9 tlumočnicků, Severočeský kraj – 10 tlumočnicků, Východočeský kraj – 11 tlumočnicků, Jihomoravský kraj – 12 tlumočnicků, Severomoravský kraj – 12 tlumočnicků. V dalším z článků časopisu Gong⁸ pak jiný autor (šifra fr) uvádí, že na jednom ze školení tlumočnicků byly určeny oblasti, skládající se vždy z několika okresů. Tyto oblasti pak byly přiděleny k výkonu služby jednotlivým tlumočnickům, kteří na základě toho měli pracovní dohodu s příslušným Okresním výborem (zřejmě Okresní výbor Svazu invalidů, pozn. aut.). V článku je dále uvedeno, že nárok na tlumočení zdarma budou mít členové, kteří budou mít uhrazeny členské příspěvky. V jiném z čísel časopisu Gong⁹ uvádí autor článku Jaroslav Paur následující informace: „Svaz očekává, že nejenom okresní výbory Svazu budou navrhovat zájemce na funkci tlumočnicka, ale přivítali bychom i pedagogické pracovníky ze škol, pro které by prohloubení znalostí znakové řeči bylo jistě prospěšné v jejich práci. Také rodiče sluchově postižených dětí jsou vhodnými kandidáty na funkci tlumočnicka. V neposlední řadě se očekává větší zapojení slyšících dětí neslyšících rodičů, u kterých jsou největší předpoklady zvládnout náročnost výuky.“

Vzdělávání tlumočnicků, kteří působili v rámci Svazu invalidů, se začalo uskutečňovat již koncem 50. let 20. století. (Paur, příloha č. 1, s. 1) Toto vzdělávání bylo realizováno formou dvou až čtyř týdenních kurzů do roka. (Paur, příloha č. 1, s. 1) O těchto kurzech také pravidelně informoval časopis Gong formou stručných článků, v nichž informoval o místě školení, počtu účastníků (vždy okolo 15 – 30 osob), lektorech a následném jmenování tlumočnicků (např. Gong 6/72, s. 82; Gong 10/72, s. 145; Gong 5/73, s. 70; Gong 6/74, s. 82; Gong 11/76, s. 162; Gong 5/77, s. 67-68; Gong 9/77, s. 135; Gong 1/79, s. 3-4; Gong 2/81, s. 19; Gong 4/81, s. 53; Gong 1/82, s. 4; Gong 3/82, s. 39; Gong 2/84, s. 24). Monika Boháčková poskytla k nahlédnutí dochovanou dokumentaci Svazu invalidů, z níž vyplývá, že v roce 1972 bylo vzdělávání tlumočnicků zacíleno na tlumočení různých občanských obřadů, jakými jsou např. předávání občanského průkazu, vítání občánků atp., a zahrnovalo i vzdělávání tlumočnicků pro soudní praxi¹⁰. V jednom z dalších článků¹¹ autor upozorňuje: „K

⁸ Školení tlumočnicků. *Gong*, 1974, roč. 3, č. 6, s. 82. ISSN není.

⁹ PAUR, J. Znaková řeč a tlumočníci. *Gong*, 1979, roč. 8, č. 1, s. 3-4. ISSN 0323-0732.

¹⁰ Příloha č. 2: Rozhovor s Monikou Boháčkovou 13. 7. 2011.

určitým změnám dojde v organizaci a metodice výuky. Dosavadní způsob školení tlumočnicků nevyhovuje již současné potřebě. Byl koncipován před více než dvaceti lety s předpokladem, že školení se zúčastňují převážně ti, kteří již znakovou řeč částečně ovládají. (...) V současné době se rozpracovávají základní podklady a počítá se s tím, že již v roce 1979 bude školení vedeno podle nových zásad.“ Totožný text je uveden v archivním materiálu¹² poskytnutém Monikou Boháčkovou, je však ještě doplněn o velmi zajímavé doporučení: *„Jedním z hlavních cílů školení byla proto unifikace znakového vyjadřování. Částečně se podařila, ovšem stojí zde otázka, zda důsledná unifikace je správná, protože brání ve své podstatě rozvoji znakové řeči. Také v každém živém jazyce je mnoho nářečí a dialektů, které jazyk obohacují. Bude proto jistě správnější upozorňovat na rozdíly a seznamovat s nimi tlumočnický.“* Toto doporučení se podle mého názoru bezpochyby nedostalo do výše uvedeného článku z toho důvodu, že nebylo poplatné politické situaci, jež se v té době u nás odehrávala. Doporučení ovšem alespoň dokumentuje, že funkcionáři Svazu invalidů, kteří byli odborníky na problematiku neslyšících, nepochybovali o tom, že je správné podporovat rozvoj znakového jazyka. Politická situace však zřejmě učinila své, a přirozenému rozvoji znakového jazyka tak bylo bráněno ještě dalších dvacet let.

Vzdělávací kurzy, které začaly v rámci Svazu invalidů probíhat na konci 50. let 20. století, byly rozděleny podle pokročilosti frekventantů na kurzy pro začátečníky, pokročilé a pro soudní tlumočnický. (Paur, příloha č. 1, s. 1) O třech kategoriích tlumočnicků a školeních pro tlumočnický se zmiňuje ve svém článku i Milada Smutná¹³, která uvádí, že tlumočnický byli ve Svazu invalidů rozděleni podle svých znalostí do tří kategorií. Podle Smutné byli tlumočnický první kategorie zapsáni v seznamu soudních tlumočnicků a znalců, museli perfektně ovládat „znakovou řeč“, dále museli mít dostatečné všeobecné znalosti a schopnosti, politický přehled a dobré morální vlastnosti. Dále se u nich vyžadovaly základní znalosti pedagogiky a psychologie neslyšících. Druhá kategorie se podle Smutné příliš neliší od kategorie první, s tím rozdílem, že tito tlumočnický nebyli zapsáni v seznamu soudních tlumočnicků a znalců a tlumočili pouze u veřejných úřadů a v rámci organizace. Třetí kategorii pak podle Smutné tvořili ostatní tlumočnický, kteří běžně ovládali „znakovou řeč“ a byli schopni tlumočit při jednání v organizaci, většinou ji tvořili noví tlumočnický, kteří neprošli celým systémem školení. Smutná dále uvádí: *„Do kategorií zařazuje tlumočnický k tomu určená komise na základě zkoušek a dlouhodobého pozorování. (...) Výběr kandidátů na tlumočnickou činnost provádí příslušná komise na základě návrhů okresních výborů Svazu, nebo na návrh*

¹¹ PAUR, J. Znaková řeč a tlumočnický. *Gong*, 1979, roč. 8, č. 1, s. 3-4. ISSN 0323-0732.

¹² Příloha č. 3: Zápis ze schůze 18 dne 10. února 1978, s. 15/78.

¹³ SMUTNÁ, M. Systém tlumočnických služeb. *Gong*, 1976, roč. 5, č. 11, s. 162. ISSN není.

tlumočnicka. (...) Svaz pořádá pravidelně dvakrát do roka školení pro všechny tlumočnický. Je přesně zpracována osnova výuky. (...) Instruktoři jsou soudní tlumočnický. (...) Cílem je, aby se tlumočnický aktivně zapojil do práce organizace a byl rádcem neslyšících ve všech oblastech.“ V archivních materiálech¹⁴ poskytnutých Monikou Boháčkovou je však uvedeno následující rozdělení tlumočnický: „I. skupinu tvoří začátečnický a všichni ostatní, kteří se kursu zúčastňují poprvé; II. skupinu tvoří tlumočnický s průměrnou znalostí znakové řeči, kteří si své vědomosti prohlubují; III. skupinu tvoří tlumočnický, kteří znakovou řeč ovládají dobře a své znalosti si vybrušují, aby byli schopni zastávat funkci soudního tlumočnický, případně instruktora znakové řeči v kursu.“ O vzdělávání tlumočnický pro neslyšící v 70. letech 20. století se můžeme dočíst také v Gongu 9/77 v článku Tlumočnický¹⁵. Autor (neuveđen) uvádí: „Rada sluchově postižených při ÚV Svazu invalidů v ČSR se podrobně zabývala výsledky posledního školení a aktivu tlumočnický znakové řeči neslyšících. Mimo jiné rada doporučila nové zpracování didaktiky pro výuku znakové řeči v krátkodobých kursech. Dále doporučila jmenovat instruktorský sbor pro výuku tlumočnický, do něhož navrhla tyto tlumočnický: Ivanu Čurdovou, Dagmar Gabrielovou, Janu Kubicovou, Rudolfa Kučeru, Olgu Masníkovou, Jana Štěpánka a Josefa Zemana. Rada sluchově postižených dále doporučila jmenovat Dagmar Gabrielovou předsedkyní komise tlumočnický znakové řeči.“ Kurzy byly organizovány Svazem invalidů, z jehož prostředků byly také hrazeny, a frekventantům těchto kurzů byla po dobu kurzu refundována jejich mzda. (Paur, příloha č. 1, s. 2) Po absolvování kurzu byli vybraní absolventi odměňováni na základě svojí kvalifikace formou dohod o provedení práce. (Paur, příloha č. 1, s. 2) V 70. letech již byla utvořena koncepce těchto kurzů včetně učebních osnov. (Paur, příloha č. 1, s. 2) Tyto kurzy však byly koncipovány na základě znalostí o znakovém jazyce, které byly lektorům kurzů dostupné na začátku druhé poloviny 20. století. (Paur, příloha č. 1, s. 2) Vyučovala se proto tehdy znakovaná čeština, tj. hlavně jednotlivé znaky bez zaměření na gramatiku znakového jazyka. (Paur, příloha č. 1, s. 2) Prostředky na tyto kurzy získával Svaz invalidů v 50. a 60. letech na základě státních dotací, v 70. letech pak byl při Svazu invalidů zřízen výrobní podnik META¹⁶, z jehož zisků pak byla dotována činnost Svazu invalidů, tedy i tlumočnické služby pro neslyšící. (Paur, příloha č. 1, s. 3) Podle Paura (příloha č. 1, s. 3) se zpočátku po roce 1989 systém tlumočnických služeb nijak zásadně nezměnil, finanční prostředky na tlumočnické služby, které poskytoval výrobní podnik

¹⁴ Příloha č. 3: Zápis ze schůze 18 dne 10. února 1978, s. 15/78.

¹⁵ Tlumočnický. Gong, 1977, roč. 6, č. 9, s. 135. ISSN není.

¹⁶ Existenci a vznik výrobního podniku META v roce 1970 dokládá i internetová encyklopedie Wikipedie: http://cs.wikipedia.org/wiki/META_%28podnik%29

META prostřednictvím Svazu invalidů, byly po roce 1989 poskytovány na základě státních dotací.

V článku *Systém tlumočnických služeb*, jenž byl otisknut v *Gongu* v roce 1976¹⁷, je podrobně popsán tehdejší systém tlumočnických služeb. Autorka článku, Milada Smutná, obhazuje používání „znakového vyjadřování“ neslyšících, které je podle Smutné v té době terčem kritiky. Smutná uvádí: „(...) *ti neslyšící, u nichž nelze předpokládat dorozumívání cestou akustickou, budou i nadále plně odkázáni při přijímání informací na cestu optickou, tj. na odezírání a znakovou řeč.*“ Na dalších řádkách článku se ale čtenář může dočíst: „(...) *znakové vyjadřování vykazuje určité nedostatky, často i vede neslyšící k zestručňování hlasité mluvy, nelze nechat bez povšimnutí, že neslyšícím lze poskytnout možnost dalšího všeobecného vzdělání a kulturního růstu i společenského uplatnění za pomoci dobrých tlumočnicků.*“ Z výše uvedeného jasně vyplývá, jaký byl tehdejší pohled na neslyšící a jejich tlumočnický: tlumočnický byl tehdy nazírán jako pomocník pro neslyšící, kteří si díky jeho pomoci mohli doplnit svoje vzdělání a získat společenské uplatnění.

Z dalšího článku *Gongu*¹⁸ také vyplývá, že tlumočníci pro neslyšící v tehdejší době tlumočili s použitím mluvené řeči: „(...) *Dobry tlumočnick se musí naučit v prvé řadě myslet jako neslyšící a v druhé řadě naučit se „mluvit rukama“.* To je dát znakům správný tón, rytmus, hlasitost a podobně.“ O využívání mluvené řeči při tlumočení neslyšícím se zmiňuje ve svém článku¹⁹ i další autor, který článek uvádí slovy z referátu Milady Smutné, jenž zahajoval školení tlumočnicků v Domousnicích: „*Tlumočnick není jen na to, aby převáděl znakovou řeč do mluvené a naopak. Důležité je při tlumočení současně mluvit a tlumočit tak, aby byla zachována gramatická skladba věty a hlavně její smysl. Tím se také působí na rozvoj slovní zásoby neslyšících, na osvojování zásad správného použití slov a větné skladby.*“ Znakování s využitím mluvené řeči dokládá i osobní sdělení poskytnuté Monikou Boháčkovou při rozhovoru 13. 7. 2011 (příloha č. 2, s. 4). Ta uvádí, že ještě v 80. letech 20. století byli tlumočníci na školeních vedeni k tomu, aby současně znakovali a mluvili. V článku *Systém tlumočnických služeb*²⁰ Smutná dále uvádí, že tlumočnick je „(...) zároveň jakýmsi důvěrníkem, přítelem, sociálním pracovníkem a poradcem neslyšících. (...) *Tlumočnick již nadále nemůže být pouze prostředníkem mezi neslyšícími a slyšícími, pasívním překladatelem.*“ V tomto článku se dále zdůrazňuje nutnost „politické uvědomělosti“ tlumočnicka, jeho vzdělání z oblasti surdopedagogiky a psychologie neslyšících.

¹⁷ SMUTNÁ, M. Systém tlumočnických služeb. *Gong*, 1976, roč. 5, č. 11, s. 162. ISSN není.

¹⁸ PAUR, J. Znaková řeč a tlumočníci. *Gong*, 1979, roč. 8, č. 1, s. 3-4. ISSN 0323-0732.

¹⁹ HAVLENA, P. Kdo je to tlumočnick. *Gong*, 1982, roč. 11, č. 1, s. 4. ISSN 0323-0732.

²⁰ SMUTNÁ, M. Systém tlumočnických služeb. *Gong*, 1976, roč. 5, č. 11, s. 162. ISSN není.

Podle Paura (příloha č. 1, s. 3) se dále po revoluci změnilo financování a vzdělávání tlumočnicků, kteří si v dnešní době musí vzdělávání hradit sami a také nemohou očekávat refundaci svojí mzdy. Vzdělávání je však dnes podle Paura (příloha č. 1, s. 3) kvalitnější a systémové, vyučuje se český znakový jazyk, nikoli znakovaná čeština. Tlumočení probíhá na profesionální úrovni a podle Paura (příloha č. 1, s. 3) se zásadně změnilo k lepšímu finanční ohodnocení tlumočnicků, kterých na profesionální úrovni podle Paura (příloha č. 1, s. 3) není dnes o moc více než před rokem 1989. Finanční ohodnocení tlumočnicků je jedním z témat výše zmíněného článku z Gongu (Systém tlumočnických služeb), v němž jeho autorka, Milada Smutná, uvádí: *„Hlavní důraz v činnosti Svazu invalidů je položen na dobrovolnou práci jeho členů. Podobně tomu je i u tlumočnické činnosti. Většina tlumočnicků není zaměstnána v naší organizaci. Pracují ve svých povoláních, dělnických i intelektuálních. Tlumočnickou činnost vykonávají po svém zaměstnání. V případě potřeby jsou uvolňováni pro akce Svazu za refundaci mzdy. Obdobně si vyžadují tlumočnický státní orgány. Svaz má k dispozici pět profesionálních tlumočnicků a 40 tlumočnicků dobrovolných. (...) Odměna tlumočnicků je stanovena podle jejich zařazení na základě příslušných vyhlášek. Prvá a druhá kategorie je placena 14 Kčs za každou odtlumočenou hodinu, třetí kategorie částkou 10 Kčs. Odměna je vyplácena profesionálním i dobrovolným tlumočnickům.“* (Tehdejších 14 Kčs za hodinu odpovídalo 1,5 % mzdy, která tehdy mohla činit 1.500 Kčs měsíčně. Dnešních 270 Kč za hodinu odpovídá při mzdě 20.000 Kč měsíčně pouze 1,35 % mzdy. Pozn. aut.)

Tlumočení pro neslyšící podle Paura (příloha č. 1, s. 1, 4) tehdy poskytovaly zpočátku děti neslyšících rodičů a nedoslýchaví absolventi škol pro neslyšící, později ale také ti, kteří projeví zájem naučit se znakový jazyk (např. tlumočnick Jaroslav Švagr). Jak již bylo řečeno výše, na počátku 80. let 20. století byla snaha unifikovat znakový jazyk a zbavit ho všech regionálních odlišností, což dokládají i slova Jany Kubicové, tehdejší instruktorky školení pro tlumočnický, která jsou zaznamenána v jednom z článků Gongu²¹: *„(...) Bylo by třeba upřesnit znakovou řeč, unifikovat ji. K tomu by bylo třeba aktivizovat komisi, která pro ten účel byla zřízena radou SP při ÚV SI v ČSR. Pracovat společně se slovenskými kolegy, aby dopad úprav a upřesnění znaků bylo opravdu celostátní.“* Z tohoto článku dále vysvítá, že na počátku 80. let 20. století většina tlumočnicků pracovala na bázi dobrovolnosti: *„(...) Základní organizace často považují práci tlumočnicka za samozřejmost a neumějí docenit rozsah práce, kterou tlumočníci dělají, většinou ve svém volném čase. Měly by se vytvářet podmínky, aby práce tlumočnicků byla více oceňována. Jsou to také lidé se svými starostmi a často jim nezbude čas pro vlastní zájmy. To by si měli uvědomit především neslyšící. Dobrá vůle*

²¹ HAVLENA, P. Kdo je to tlumočnick. Gong, 1982, roč. 11, č. 1, s. 4. ISSN 0323-0732.

člověka, který někomu pomůže (nebo se alespoň snaží pomoci), nikdy nebyla a nebude samozřejmostí.“

Z rozhovoru s tlumočnicí Evou Vlčkovou, který byl otištěn počátkem roku 1983 v Gongu²², se můžeme například dovědět, že tlumočníci tehdy kromě toho, že tlumočili, mohli ještě v organizaci neslyšících zastávat kupříkladu funkci jednatelů a zajišťovat také agendu výboru (Ona sama zastávala funkci jednatelky, kulturní referentky a tlumočnice.) Skutečnost, že tlumočnick v organizaci nevykonával pouze tlumočení, potvrzuje i osobní sdělení Moniky Boháčkové (příloha č. 2, s. 7). Tlumočnice Vlčková dále uvádí, že kromě Českých Budějovic musela tlumočit v okresech Písek, Strakonice, Krumlov, Prachatice a Jindřichův Hradec, jelikož tehdy v Jihočeském kraji působily pouze dvě tlumočnice (jednou z nich byla i Milada Smutná, která byla zaneprázdněna vysokou funkcí v předsednictvu ÚV). Vlčková dále uvádí: „(...) stává se mi denně, že neslyšící přijdou třeba večer v osm hodin k nám do bytu a chtějí něco zařídit. A to hned. Když nemohu vyhovět, je to špatné. Někdy si i vymýšlejí, že nejsem ochotná, prostě je zle. Naštěstí mám trpělivého muže. Sedne si ke stroji a napíše, co je třeba. Smutné je, že sami neslyšící si mnohdy neuvědomují, že tlumočnick s nimi problémy prožívá – jsou to často pěkné „nervy“ – a že to dělá dobrovolně.“

Z veškerých výše uvedených informací je jasné, jak od poloviny až do konce minulého století vypadal vztah slyšících profesionálů i laiků k neslyšícím a k jejich jazyku: neslyšící se musí za pomoci tlumočnicka – sociálního pracovníka co nejlépe včlenit do naší společnosti, „znaková řeč“ se musí unifikovat. Na jejím odborném výzkumu pracují výhradně slyšící osoby a tlumočení neslyšícím je pomocí, která je poskytována tlumočnickými – sociálními pracovníky, většinou v jejich volném čase. Domnívám se, že toto chápání bylo podmíněno politickou situací, která v té době panovala na našem území, a nikoli svobodnou vůlí odborníků na problematiku neslyšících.

Jak uvádí Paur (příloha č. 1, s. 4), v roce 1990 se Svaz invalidů transformoval do Sdružení zdravotně postižených, v rámci něhož si jednotlivé skupiny zdravotně postižených založily své samostatné svazy²³. Tehdy také vznikl v Hodoníně u Kunštátu Svaz sluchově postižených, který po dvou letech změnil název na Svaz neslyšících a nedoslýchavých v ČR (Paur, příloha č. 1, s. 4). Neslyšící po roce 1989 vyhledávali tlumočnické služby přímo přes svoji oblastní organizaci - systém tlumočnických služeb byl tedy realizován stejným způsobem jako v době před revolucí s tím rozdílem, že před rokem 1989 byly tlumočnické

²² HAVLENA, P. Všední den tlumočnicka. *Gong*, 1983, roč. 12, č. 2, s. 21. ISSN chybí.

²³ Tato informace je uveřejněna také na webových stránkách Encyklopedie CoJeCo: http://www.cojeco.cz/index.php?id_desc=92944&s_lang=2&detail=1&title=Svaz%20invalid%F9

služby neslyšícím poskytovány Svazem invalidů a po roce 1989 buďto Svazem neslyšících a nedoslýchavých, nebo Českou unií neslyšících. (příloha č. 1, s. 5)

Ve vzdělávání tlumočnicků zavedl na počátku 90. let 20. století Svaz sluchově postižených systém postupného přezkušování svých tlumočnicků, který byl podle všeho na tu dobu dosti tvrdý a zřejmě jím neprošla řada tlumočnicků. (Boháčková, příloha č. 2, s. 2) V polovině 90. let 20. století pak pro Svaz neslyšících a nedoslýchavých v ČR zajišťovala vzdělávání tlumočnicků Organizace tlumočnicků znakového jazyka (OTZJ), to bylo zaměřeno na trénink projevů a rozšiřování slovní zásoby ve znakovém i mluveném jazyce. (Boháčková, příloha č. 2, s. 5) V té době Svaz neslyšících a nedoslýchavých v ČR hradil tlumočnické služby z prostředků Ministerstva zdravotnictví ČR. (Boháčková, příloha č. 2, s. 9) Jak dále uvádí Boháčková (příloha č. 2, s. 10), z prostředků Ministerstva zdravotnictví však mohli být hrazeni pouze tlumočníci, kteří prošli akreditovanými kurzy Svazu neslyšících a nedoslýchavých v ČR (akreditaci udělovalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy). Boháčková také zmiňuje (příloha č. 2, s. 10), že po roce 2005 již platnost akreditace na vzdělávání tlumočnicků Svazu neslyšících a nedoslýchavých v ČR skončila, neboť Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy přestalo tyto akreditace vydávat (s přijetím Zákona o sociálních službách tato kompetence spadala pod Ministerstvo práce a sociálních věcí).

Co se týče proplácení tlumočnických služeb, ty byly podle Paura (příloha č. 1, s. 2, 3) v době před revolucí hrazeny z prostředků Svazu invalidů. Paur dále uvádí (příloha č. 1, s. 6), že ani v době před revolucí nebylo běžné, aby tlumočnick přijímal od neslyšících jakoukoli kompenzaci za svoji práci. V článku otištěném v jednom z čísel Gongu²⁴ z roku 1990 uvádí jeho autor Jaroslav Švagr: *„Odměna za práci náleží též tlumočnickům cizích jazyků i tlumočnickům znakové řeči. Profesionálních tlumočnicků znakové řeči je v Československu jen několik. Ostatní pracují na dohodu o pracovní činnosti (počet hodin měsíčně je omezen a překročení se nepovoluje) nebo pracují bezplatně. Tlumočnicků je kritický nedostatek. (...) V souvislosti s rozšiřujícími se možnostmi soukromého podnikání mne napadlo, že by této formy mohli využít ti tlumočníci, a není jich málo, kterým za jejich práci pro neslyšící nikdo nic nedá. Z vlastní kapsy si navíc hradí cestovné a telefony. Od neslyšících „na černo“ peníze brát nechťejí, protože se bojí, aby je nepomluvili, a protože to je nezákonné. V mnoha případech raději vůbec netlumočí a neslyšícím nepomáhají. Šel jsem tedy na národní výbor v Praze 7 a podal jsem žádost o povolení k poskytování služeb (odbor obchodu a služeb) a o povolení k soukromé výuce znakové řeči (odbor školství a kultury). Trochu se to protáhlo,*

²⁴ ŠVAGR, J. Tlumočnick jako soukromník. *Gong*, 1990, roč. 19, č. 8, s. 145. ISSN 0323-0732.

protože se s takovými žádostmi ještě nikdy příslušní referenti nesetkali, ale dnes již mám řádná povolení na „sociální služby, pečovatelské a doprovod pro neslyšící“ a „výuku znakové řeči neslyšících“. (...) Služby mohou poskytovat soukromým osobám i organizacím na fakturu. (...) A platit za služby nemusí pouze sami neslyšící. Platit může také národní výbor, zaměstnavatelská organizace, zdravotnická instituce nebo Svaz sluchově postižených.“

Z historického hlediska mě dále zajímalo relay tlumočení²⁵ a s ním související služby neslyšících tlumočnicků, které se v dnešní době u nás stále více rozvíjejí. K tomuto Paur (příloha č. 1, s. 7) uvádí, že v době před revolucí tlumočili především CODA tlumočníci, kteří podle něj byli schopni přetlumočit vše, neboť znakový jazyk byl jejich mateřským jazykem.

²⁵ Relay tlumočnick tlumočí z překladu produkovaného jiným tlumočnickem. Převzato z WWW: http://www.asnep.cz/tlumoceni/informace-pro-neslyšici_soubory/pravidla_pro_klienty.htm (soubor Pravidla pro klienty)

2.3 *Tlumočení pro neslyšící a s ním související legislativa*

V oblasti tlumočení pro neslyšící se v současné době uplatňuje hned několik právních norem, které podobu a způsob poskytování tlumočnických služeb pro neslyšící ovlivňují. V této kapitole bych o těchto právních normách ráda pojednala. Právním předpisům upravujícím tlumočení ve vzdělávání se zde věnovat nebudu. Jedná se o téma, jež by samo o sobě vyžadovalo rozsáhlejší rozbor, pro který v mé práci není dostatek prostoru, tím spíše, že téma tlumočení ve vzdělávání není hlavním tématem mé práce.

Před rokem 1998 bylo právo na tlumočnicka pro neslyšící (přesněji řečeno na „tlumočnicka pro styk s osobami hluchoněmými“) ukotveno pouze v Zákoně o znalcích a tlumočnících z roku 1967²⁶. Na tuto skutečnost poukazuje i Paur (příloha č. 1, s. 7) a Boháčková (příloha č. 2, s. 1) Rozborem tohoto zákona se tu však zabývat nebudu, neboť nebyl určen primárně na obhajobu práv neslyšících. Na prvním místě se zde tedy budu věnovat Zákonu č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob ve znění zákona č. 384/2008 Sb., protože jej považuji za jeden z nejpodstatnějších právních předpisů České republiky, který zajišťuje neslyšícím právo na komunikaci v českém znakovém jazyce. Tento zákon byl ve své první podobě přijat parlamentem České republiky již v roce 1998. K jeho novelizaci došlo na podzim roku 2008, tedy přesně po deseti letech. Podle Toráčové (2008, s. 40) se na novelizaci podílela také pracovní skupina ASNEP, která prosazovala, aby byl pojem „znaková řeč“ v zákoně co nejvíce potlačen a dále aby mezi alternativní prostředky komunikace neslyšících byly vedle znakované češtiny zahrnuty také vizualizace mluvené češtiny a písemný záznam. Jak uvádí Strnadová (2008): „*Do zákona se zasahovalo původně proto, aby se do něj přidaly komunikační systémy hluchoslepých osob, (...). Jinak všechno mělo zůstat stejné jako předtím. Protože jsem byla v expertní pracovní skupině, která od června 2007 novelu zákona zpracovávala, dohodla jsem se s kolegy z ASNEP a se zástupci organizací pro hluchoslepe občany, že bychom při té příležitosti mohli vylepšit ten původní text. Cílem bylo, aby žádná ze skupin těžce sluchově postižených osob nebyla diskriminovaná a aby vedle znakového jazyka byly uvedeny i komunikační prostředky řešící komunikační problémy lidí, kteří znakový jazyk nepoužívají, například v pozdějším věku ohluchlých osob.*“²⁷

Text Zákona o znakové řeči začal již v říjnu roku 1995 připravovat doc. Ing. Jaroslav Hrubý, CSc., tehdy člen Vládního výboru pro zdravotně postižené²⁸. Nyní budu citovat ty

²⁶ Příloha č. 4: Zákon o znalcích a tlumočnících.

²⁷ <http://ruce.cz/clanky/505-rozhovor-s-verou-strnadovou-o-novele-komunikacniho-zakona>

²⁸ Příloha Zákon o znakové řeči. *Gong*. 1998, roč. 27, č. 6. Praha : ASNEP. ISSN 0323-0732.

pasáže z výše zmíněného zákona²⁹, které považuji za zásadní z hlediska jejich souvislosti s tlumočením pro neslyšící. Některé vybrané pasáže nového znění tohoto zákona (Zákon č. 384/2008 Sb.) budu srovnávat s jeho původním zněním (Zákon č. 155/1998 Sb., o znakové řeči a o změně dalších zákonů³⁰):

z. č. 384/2008 Sb.

§ 1 Úvodní ustanovení

§ 1 (2) Neslyšící a hluchoslepé osoby mají právo svobodně si zvolit z komunikačních systémů uvedených v tomto zákoně ten, který odpovídá jejich potřebám. Jejich volba musí být v maximální možné míře respektována tak, aby měly možnost rovnoprávného a účinného zapojení do všech oblastí života společnosti i při uplatňování jejich zákonných práv.

Tento úvodní paragraf, respektive jeho druhý bod, zajišťuje neslyšícím v České republice právo požadovat tlumočení do jimi zvoleného komunikačního kódu a vyžadovat, aby jejich volba komunikačního kódu byla respektována. Podle Strnadové (2008): „(...) Paradoxně, právě toto právo volby bylo nejobtížněji prosazované. (...) slyšícími osobami toto právo často nebylo respektováno. Tehdy byly v zákoně pod pojmem „znaková řeč“ oba komunikační systémy, jak český znakový jazyk, tak i znakovaná čeština. Teď je v zákoně široká paleta možností, jak komunikovat. Sluchově postižený si může v různých situacích vybrat pro každý případ jiný komunikační systém. (...) Například ohluchlý člověk v praktickém životě víc odezírá, ale když jde o závažné jednání, například při soudním jednání, anebo v situaci, kdy je odzírání nelehké, na konferencích, školeních a pod., tak tam určitě uvítá přepis mluvené řeči v reálném čase. (...)“³¹

z. č. 384/2008 Sb.

§ 3 Komunikační systémy neslyšících a hluchoslepých osob

Komunikačními systémy neslyšících a hluchoslepých osob se pro účely tohoto zákona rozumí český znakový jazyk a komunikační systémy vycházející z českého jazyka.

Nyní zde pro srovnání uvedu § 3 Zákona č. 155/1998 Sb.

z. č. 155/1998 Sb.

§ 3 Znaková řeč

Znakovou řečí se pro účely tohoto zákona rozumí český znakový jazyk a znakovaná čeština.

²⁹ Příloha č. 5: Zákon č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob ve znění zákona č. 384/2008 Sb.

³⁰ Příloha č. 6: Zákon č. 155/1998 Sb., o znakové řeči a o změně dalších zákonů.

³¹ <http://ruce.cz/clanky/505-rozhovor-s-verou-strnadovou-o-novele-komunikacniho-zakona>

Z názvu a znění § 3 v novelizované verzi zákona (z. č. 384/2008 Sb.) byl odstraněn termín „znaková řeč“, který byl nahrazen termínem „komunikační systémy neslyšících a hluchoslepých osob“. Přestože byl v paragrafu 3 Zákona č. 155/1998 Sb. termín „znaková řeč“ vysvětlen a v následujících paragrafech byly vysvětleny také termíny „český znakový jazyk“ a „znakovaná čeština“, považuji termín „znaková řeč“ spíše za matoucí a myslím si, že v minulosti působil mnoho omylů při různých výkladech a aplikacích zákona č. 155/1998 Sb. Proto považuji vypuštění tohoto termínu za pozitivní změnu. Termín „znaková řeč“ se ale bohužel již všeobecně vžil do povědomí české veřejnosti a je dodnes hojně používán například v médiích. Jak uvádí Strnadová (2008): „Zaprvé bylo do textu zákona přidáno několik dalších komunikačních systémů založených na češtině, takže ten starý termín v názvu zákona už novému obsahu neodpovídal. (...) Před 10 lety bylo toto spojení (spojení „znaková řeč“ – pozn. aut.) potřebné z důvodu lehčího přijetí zákona, o který jsme usilovali asi 5 let. Později se však spojení obou jazyků do jediného termínu ukázalo jako nevýhoda. Souvisí to jednak s pokrokem v oblasti vědeckého výzkumu znakového jazyka a jednak s různými praktickými problémy. Stávalo se, že soud objednal „tlumočnicka znakové řeči“ bez ohledu na to, zda klient potřeboval znakový jazyk, anebo jen nějakým způsobem zviditelněnou češtinu. (...) Často se to stávalo i při jednání u soudu, takže klient nedostal plnohodnotnou informaci o tom, co říkají ostatní účastníci, a tím byl velmi poškozen. Podle tehdejšího zákona to „bylo v pořádku“, protože byl přece přizvaný tlumočnick „znakové řeči“.(...)“³²

z. č. 384/2008 Sb.

§ 4 Český znakový jazyk

§ 4 (1) Český znakový jazyk je základním komunikačním systémem těch neslyšících osob v České republice, které jej samy považují za hlavní formu své komunikace.

Nyní srovnám bod č. 1 paragrafu 4 s jeho původním zněním z roku 1998:

z. č. 155/1998 Sb.

§ 4 Český znakový jazyk

§ 4 (1) Český znakový jazyk je základním dorozumívacím jazykem neslyšících v České republice.

V původním znění zákona (z. č. 155/1998 Sb.) je uveden termín „dorozumívací jazyk neslyšících“. Ten je ovšem v novém znění zákona (z. č. 384/2008 Sb.) nahrazen termínem „komunikační systém neslyšících osob“. Termín „komunikační systém“ se v zákoně č. 384/2008 Sb. objevuje opakovaně. Byl zřejmě vybrán jako obecnější termín a koresponduje s názvem zákona. Myslím si však, že v tomto bodě mohl být zachován termín „dorozumívací

³² <http://ruce.cz/clanky/505-rozhovor-s-verou-strnadovou-o-novele-komunikacniho-zakona>

jazyk“. Zákon je zásadním dokumentem, z něhož vycházejí představitelé organizací, které zajišťují tlumočnické služby pro neslyšící, zástupci škol pro neslyšící i zastupitelé subjektů státní správy, kteří se podílejí na vzniku dalších zákonů. Sousední „dorozumivací jazyk“ ve svém názvu obsahuje slovo „jazyk“, a působí tedy na odbornou i laickou veřejnost osvětově. Upozorňuje na skutečnost, že český znakový jazyk je plnohodnotným jazykem, který se může na základě toho stavět na roveň jiným přirozeným jazykům, například mluvené češtině. Sousední „komunikační systém“, jehož se užívá v novém znění zákona (z. č. 384/2008 Sb.), podporuje vnímání českého znakového jazyka spíše než jako jazyka přirozeného jako dorozumivacího systému určité skupiny osob. Ne každý uplatňovatel zákona má lingvistické vzdělání a je srozuměn s tím, že jazyk je ve skutečnosti komunikační systém. Navíc tu hrozí, že bude český znakový jazyk zaměňován s dalšími devíti komunikačními systémy, které zákon (z. č. 384/2008 Sb.) uvádí, čímž pak bude docházet k dalším dezinformacím laické i odborné veřejnosti.

§ 4 (2) Český znakový jazyk je přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu. Český znakový jazyk má základní atributy jazyka, tj. znakovost, systémovost, dvojitě členění, produktivnost, svébytnost a historický rozměr, a je ustálen po stránce lexikální i gramatické.

Tento bod rozebíraného zákona (z. č. 384/2008 Sb.) považuji za stěžejní, co se týče dopadu na kvalitu života samotných neslyšících osob, jejich kulturu a identitu. Článek zcela konkrétně shledává český znakový jazyk plnohodnotným jazykem, splňujícím základní atributy přirozeného jazyka. Jedná se o článek, který zůstal po novelizaci zákona v roce 2008 nezměněn. Byl v této podobě tedy obsažen již v první verzi zákona (z. č. 155/1998 Sb.). „Na návrhu tohoto zákona se podíleli také lingvisté prof. PhDr. Alena Macurová z katedry českého jazyka FF UK a doc. Ivo Osolsobě z JAMU.“ (Toráčová, 2008, s. 36)

z. č. 384/2008 Sb.

§ 6 Komunikační systémy vycházející z českého jazyka

Paragraf 6 Zákona č. 384/2008 Sb. obsahuje celkem 10 bodů, 9 z nich vyjmenovává po jednom komunikačním systému pro hluchoslepé a neslyšící osoby, ovládající český jazyk. Mezi těmito systémy mimo jiné nacházíme i Braillovo písmo v taktilní formě. Z názvu zákona (z. č. 384/2008 Sb.) je patrné, že se bude zaměřovat nejen na komunikaci neslyšících, ale i na komunikaci osob s hluchoslepotou. Výsledkem je však podle mého názoru spíše terminologická džungle, která je myslím nejen pro laiky matoucí. Z vlastní zkušenosti vím, že laická veřejnost nedělá rozdíl mezi českým znakovým jazykem a Braillovým písmem.

V nedávné době se mi několikrát stalo, že jsem byla vystavena otázce, zda ovládám Braillovo písmo, když se zajímám o oblast neslyšících. Myslím si proto, že by bylo do budoucna jak pro hluchoslepé, tak i pro neslyšící lidi lepší, kdyby se v rámci tohoto zákona tyto dvě skupiny, tedy neslyšící a hluchoslepé osoby, zcela oddělily.

z. č. 384/2008 Sb.

§ 7 Používání komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob

Neslyšící a hluchoslepé osoby mají právo na

- a) používání komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob,***
- b) vzdělávání s využitím komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob,***
- c) výuku komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob, kterou upravuje jiný právní předpis[1].***

Jedinou změnou v tomto paragrafu oproti původnímu znění zákona (z. č. 155/1998 Sb.) bylo nahrazení termínu „znaková řeč“ termínem „komunikační systémy neslyšících a hluchoslepých osob“. (Jak už jsem uváděla výše, myslím si, že odstranění termínu „znaková řeč“ bylo pozitivním krokem kupředu.) Na základě tohoto paragrafu (v kombinaci s paragrafem 1 (2) a paragrafem 8³³) mají neslyšící v České republice právo požadovat tlumočnicka českého znakového jazyka pro každodenní komunikaci například při jednání na úřadech, ale i během vlastního vzdělávání při studiu některé ze středních, vyšších nebo vysokých škol v rámci systému vzdělávání v České republice (viz následující paragraf).

z. 384/2008 Sb.

§ 8

§8 (1) Neslyšící a hluchoslepé osoby mají při návštěvě lékaře, vyřizování úředních záležitostí a při zajišťování dalších nezbytných potřeb právo na tlumočnické služby zajišťující tlumočení v jimi zvoleném komunikačním systému uvedeném v tomto zákoně. Podmínky poskytování tlumočnických služeb stanoví jiný právní předpis[2].

§8 (2) Neslyšícím a hluchoslepým osobám, kterým byly z důvodu úplné nebo praktické hluchoty nebo hluchoslepoty přiznány mimořádné výhody II. stupně (průkaz ZTP) nebo III. stupně (průkaz ZTP/P), jsou tlumočnické služby při soudním řízení poskytovány bezplatně.

§8 (3) Neslyšícím a hluchoslepým žákům středních škol a neslyšícím a hluchoslepým studentům vyšších odborných škol a vysokých škol, kterým byly z důvodu úplné nebo praktické hluchoty nebo hluchoslepoty přiznány mimořádné výhody II. stupně (průkaz

³³ Příloha č. 5: Zákon č. 155/1998, o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob ve znění zákona č. 384/2008 Sb.

ZTP) nebo III. stupně (průkaz ZTP/P), jsou tlumočnické služby poskytovány bezplatně za podmínek stanovených prováděcím právním předpisem.

[2] Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.“

Změnou oproti původnímu znění zákona (z. č. 155/1998 Sb.) je pouze nahrazení některých termínů jinými termíny. V zásadě však obsah tohoto paragrafu zůstává ve svém významu oproti původnímu znění (zákon č. 155/1998 Sb.) nezměněn. Tento paragraf, podobně jako paragraf předchozí, má zásadní význam pro naplňování potřeb neslyšících osob v jejich každodenním životě. Zajišťuje jim právo na plnohodnotnou komunikaci v jejich přirozeném jazyce (resp. v tom komunikačním systému, který si svobodně zvolí) při návštěvách lékaře, úřadu, při soudních jednáních a při jejich studiu na střední, vyšší nebo vysoké škole.

Poslední zákon, kterým se v této kapitole budu krátce zabývat, je Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. „*Tento zákon vyjmenovává jednotlivé druhy sociálních služeb a určuje typy zařízení, ve kterých mohou být tyto služby poskytovány.*“ (Toráčová, 2008, s. 44) Pro potřeby této práce je vhodné rozebrat zejména část třetí tohoto zákona, která má název Sociální služby. Vybrané pasáže tohoto zákona jsou převzaty z publikace Tlumočení pro neslyšící a související legislativa³⁴.

z. č. 108/2006 Sb.

ČÁST TŘETÍ

SOCIÁLNÍ SLUŽBY

HLAVA I.

DRUHY SOCIÁLNÍCH SLUŽEB A ÚHRADA NÁKLADŮ ZA POSKYTOVÁNÍ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB

Díl 4

Služby sociální prevence

§ 56

(1) Tlumočnické služby jsou terénní, popřípadě ambulantní služby poskytované osobám s poruchami komunikace způsobenými především smyslovým postižením, které zamezuje běžné komunikaci s okolím bez pomoci jiné fyzické osoby.

(2) Služba podle odstavce 1 obsahuje tyto základní činnosti:

a) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,

b) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

³⁴ TORÁČOVÁ, V. *Tlumočení pro neslyšící a související legislativa*. Praha : ČKTZJ, 2008. ISBN 978-80-87218-31-0.

Díl 5

Úhrada nákladů za sociální služby

§ 72

Bez úhrady nákladů se poskytují

d) tlumočnické služby (§ 56)

Zákon o sociálních službách je pro neslyšící přínosný zejména proto, že nijak nevymezuje časový rozsah, ve kterém budou tlumočnické služby poskytovány. Před vznikem tohoto zákona měli neslyšící nárok pouze na 24 hodin tlumočnické služby za kalendářní rok, a to formou úkonu pečovatelské služby. „Spolu se zákonem o sociálních službách byl schválen zákon č. 109/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o sociálních službách. Tento zákon mj. zrušil ustanovení zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění zákona č. 155/1998 Sb., o znakové řeči, která se týkala tlumočení pro neslyšící prostřednictvím úkonu pečovatelské služby.“ (Toráčová, 2008, s. 45)

3 TLUMOČNICKÉ ORGANIZACE PŮSOBÍCÍ V SOUČASNÉ DOBĚ NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY A JEJICH VLIV NA VZDĚLÁVÁNÍ TLUMOČNÍKŮ A KVALITU POSKYTOVANÝCH SLUŽEB

Následující odstavec vychází z rozhovoru s Jaroslavem Paurem³⁵. V době před revolucí byli všichni tlumočníci znakového jazyka koncentrováni ve Svazu invalidů, v rámci kterého také byli vzděláváni. Vzdělávání tlumočnicků pro neslyšící se podle Paura začalo uskutečňovat od konce 50. let 20. století formou 2 až 4 týdenních kurzů do roka. Tuto skutečnost dokládají i články z archivu časopisu Gong. (Více je o historii tlumočení pro neslyšící u nás uvedeno v kapitole 2.2.) Před rokem 1989 tedy u nás existovala jediná organizace sdružující všechny zdravotně postižené, a to Svaz invalidů. V rámci Svazu invalidů se sdružovali i neslyšící a jejich tlumočníci. Svaz invalidů se v roce 1990 transformoval do Sdružení zdravotně postižených, v rámci něhož si jednotlivé skupiny zdravotně postižených založily vlastní svazy. Tak vznikl v dubnu roku 1990 i Svaz sluchově postižených, který po dvou letech změnil název na Svaz neslyšících a nedoslýchavých v ČR.

Na základě studia některých pramenů (Kronusová, 2008; Šebková, 2008; Vránek 2010) uvádím následující informace: V polovině 90. let 20. století u nás začaly vznikat další organizace sdružující tlumočnický znakového jazyka. První z nich byla **Česká společnost tlumočnicků znakového jazyka (ČSTZJ)**, která vznikla 19. 11. 1995. Poté byla 31. 8. 1996 založena **Organizace tlumočnicků znakového jazyka (OTZJ)**. V prosinci roku 2000 pak vznikla **Česká komora tlumočnicků znakového jazyka (Komora)**. V roce 2002 se poté v rámci nově vzniklé **Národní rady tlumočnicků a lektorů znakového jazyka (NRTLZJ)** sdružily ČSTZJ a OTZJ.

Nyní uvedu jednotlivé organizace sdružující tlumočnický pro neslyšící u nás, a rovněž také nastíním způsob vzdělávání, který tyto organizace tlumočnickům v České republice poskytují.

3.1 Svaz neslyšících a nedoslýchavých v ČR (SNN v ČR)

Níže uvedené informace o SNN v ČR a jeho způsobu vzdělávání tlumočnicků vycházejí ze sborníku Strom vědění 2009-2011. Ten byl vydán v souvislosti se stejnojmenným projektem SNN v ČR, jenž byl zaměřen na vzdělávání pracovníků v sociálních službách.

SNN v ČR vznikl v roce 1990 a ve svých asi 86 organizačních jednotkách sdružuje přibližně 5500 členů. Je největší organizací, která hájí práva, potřeby a zájmy neslyšících a

³⁵ Příloha č. 1: Rozhovor s Jaroslavem Paurem a Mgr. Šárkou Prokopiusovou 21. 6. 2011

nedoslýchavých na území České republiky. Poskytuje sociální služby podle Zákona o sociálních službách. Jedním z cílů SNN v ČR je odstraňování informačních, komunikačních a integračních bariér prostřednictvím sociálního poradenství a tlumočnických služeb. Kromě své hlavní činnosti, kterou je všestranná podpora neslyšících a nedoslýchavých, organizuje SNN v ČR i vzdělávací aktivity. Jednou z nich byl i projekt Strom vědění, který probíhal v letech 2009-2011 a zahrnoval kurz Pracovník v sociálních službách a **kurz Tlumočnictví znakového jazyka**, jímž se zde nyní budu zabývat. Tento celorepublikový akreditovaný kurz probíhal od května 2010 do března 2011 ve spolupráci s Komorou, která jej obsahově zabezpečila a zajistila pro potřeby kurzu celkem 14 lektorů. Kurz probíhal v hotelu Grand v Řevnicích a celkem se zde uskutečnilo dvanáct víkendových modulů v rozsahu celkem 172 hodin. Kurz byl určen pracovníkům v sociálních službách – tlumočnickům znakového jazyka. Probíraná témata byla následující:

- historie a výzkum znakových jazyků (Mgr. Jana Servusová)
- úvod do tlumočnické profese (Bc. Kateřina Pešková)
- tlumočení pro neslyšící a základní tlumočnická dilemata (Bc. Karel Redlich)
- úvod do teorie tlumočení (Mgr. Jana Ďoubalová)
- teorie tlumočení znakového jazyka (Bc. Michaela Buřičová)
- strukturní odlišnosti češtiny a českého znakového jazyka (Mgr. Jana Servusová)
- úloha etického kodexu v profesi tlumočnicka (Mgr. Helena Andrejsková)
- produkce a percepce textů z hlediska procesu tlumočení (Bc. Diana Benediktová)
- specifické chyby při tlumočení znakového jazyka z pohledu psycholingvistiky (Bc. Diana Benediktová)
- vztah jazyka a společnosti – znakový jazyk v komunitě neslyšících a základy jazykového výzkumu (Mgr. Jana Servusová)
- moravský dialekt v českém znakovém jazyce (Mirka Tylová, Marie Basovníková)
- způsoby práce, sebereflexe a sebevzdělávání v týmovém tlumočení (Bc. Barbora Pejšmanová, Bc. Kateřina Pešková)
- kultura písemného projevu v profesi tlumočnicka (Mgr. Jan Táborský)
- problematika tlumočení pro osoby s hluchoslepotou (Mgr. Jiří Langer, PhD.)

- základy psychologie a psychologické dovednosti pracovníka v sociálních službách (Mgr. Soňa Procházková, DiS.)
- úvod do relaxačních technik a psychohygieny (Doc. PhDr. Věra Pokorná)

Po absolvování kurzu získali jeho účastníci osvědčení. To se udělovalo na základě dostatečné docházky, písemného testu z teorie tlumočení a ústní zkoušky sestávající z překladu z mluvené češtiny do znakového jazyka a naopak, a to z vylosovaných audio a video nahrávek. Zkoušky probíhaly na začátku března 2011 před sedmičlennou komisí, v níž byli čtyři zástupci Komory, jeden zástupce SNN v ČR a dva nestranní neslyšící zástupci, kteří dokonale ovládali znakový jazyk.

3.2 Česká společnost tlumočnicků znakového jazyka (ČSTZJ)

Následující údaje jsou převzaty z jiných zdrojů (Kronusová, 2008; Šebková, 2008; Vránek, 2010).

Tato organizace byla založena 19. 11. 1995 a obhájí zájmy tlumočnicků znakového jazyka. Je nezávislou profesní organizací sdružující odborníky z řad soudních tlumočnicků znakového jazyka, tlumočnicků s akreditačním osvědčením, pedagogů neslyšících a jejich rodičů. Sdružuje také odborné pracovníky zabývající se výukou a výzkumem znakového jazyka na vysokých školách a řadové tlumočnický znakového jazyka. Mimo jiné také spolupracuje s různými institucemi na zvyšování kvalifikace tlumočnicků znakového jazyka a dále organizuje a koordinuje kurzy a kvalifikační zkoušky pro tlumočnický a lektory znakového jazyka. ČSTZJ je členem ASNEP a podle Kronusové (2008) v posledních třech letech neuskutečnila žádný projekt. (Kronusová získala tuto informaci v roce 2006 (J. Paur), nicméně po analýze internetových zdrojů jsem zjistila, že na veřejné síti není žádný aktuální odkaz vztahující se k této organizaci.)

3.3 Organizace tlumočnicků znakového jazyka (OTZJ)

Níže uvedené údaje pochází z jiných zdrojů (Kronusová, 2008; Šebková, 2008; Vránek, 2010).

OTZJ vznikla 31. 8. 1996 a spadá pod SNN ČR. Pořádá vzdělávací kurzy pro tlumočnický znakového jazyka, kvalifikační kurzy tlumočnicků a vzdělávací kurzy pro širokou veřejnost. Na základě kurzů udílí tlumočnickům akreditace I.–III. stupně. Kronusová (2008) na základě údajů z roku 2006 (Peňázová) uvádí, že OTZJ v posledních třech letech neuskutečnila žádný projekt. Šebková (2008) popisuje způsob vzdělávání v OTZJ. Ten podle ní probíhá jednak formou kurzů znakového jazyka a specializovaných kurzů pro tlumočnický znakového jazyka a jednak formou nepravidelných týdenních doškolovacích seminářů vedených

tlumočníky a neslyšícími lektory pouze ve znakovém jazyce. Témata těchto doškolovacích seminářů jsou podle Šebkové (2008) zaměřena spíše sociálně a v případě zájmu uchazečů je možné po jejich absolvování složit tlumočnickou zkoušku, po jejímž úspěšném zvládnutí obdrží tlumočnický průkaz příslušné kategorie (I.-III.), který má doživotní platnost bez nutnosti dalšího vzdělávání. Jedním z nejdůležitějších projektů OTZJ byl kurz mezinárodního znakového systému vedený zahraničním lektorem z Gallaudetovy univerzity v roce 2003. (Kronusová, 2008) Po důkladném prostudování internetových zdrojů jsem nenašla žádný odkaz vztahující se přímo k činnosti této organizace.

3.4 Česká komora tlumočnicků znakového jazyka (Komora)

Následující informace byly získány studiem publikace *Certifikační vzdělávací program* (Červinková Houšková, 2008), kterou v rámci projektu *Vyškolení lektorů a vytvoření výukových materiálů pro tlumočnický znakového jazyka, transliterátory znakované češtiny a vizualizátory mluvené češtiny* vydala Komora.

Komora vznikla v prosinci roku 2000 jako odezva na neutěšenou situaci v oblasti tlumočení pro neslyšící. Sdružuje tlumočnický českého znakového jazyka, transliterátory znakované češtiny a vizualizátory mluvené češtiny. Jejimi členy mohou být i osoby, které tlumočnickou práci nevykonávají, ale plně souhlasí s názorovými stanovisky a cíli Komory. Tato organizace plně respektuje kulturní komunitu Neslyšících a jejich přirozený znakový jazyk. Usiluje o naplňování práva neslyšících na rovný přístup k informacím, proto si klade za cíl neustále zvyšovat kvalifikaci svých tlumočnicků a v oblasti kvality se vyrovnat evropskému standardu. Komora organizuje nejruznější vzdělávací semináře a workshopy nejen pro tlumočnický, ale i pro učitele a vychovatele neslyšících. Pro odborníky na oblast komunikace s neslyšícími Komora vyvinula Certifikační vzdělávací program (CVP) pro tři specializace: tlumočnický českého znakového jazyka, transliterátor znakované češtiny a vizualizátor mluvené češtiny. CVP je realizován od března roku 2004 a vznikl z potřeby poskytnout do té doby neexistující ucelený systém vzdělávání tlumočnicků znakového jazyka, jenž by zaručoval určitou kvalitu. CVP je přístupný nejen profesionálům z oblasti sluchových vad, ale i široké veřejnosti. Semináře CVP probíhají většinou o víkendech a komunikačně se přizpůsobují všem frekventantům – požadavek na tlumočnický daného kódu je třeba nahlásit předem. Pro získání certifikace na jednu ze tří specializací je nutné nejen získat kredity účasti na seminářích, ale také splnit praxi, která činí 20 % z celkového počtu kreditů (20 % z celkového objemu praxe musí být praxe supervizovaná). Praxe je plněna tlumočením/transliterací/vizualizací, ovšem její plnění se počítá až po úspěšném absolvování pohovoru k praxi, během něhož jsou zkoumány dostatečné jazykové, znalostní, psychologické

a mentální předpoklady zájemce o praxi. Po úspěšném vykonání pohovoru je nutné si vést tlumočnický deník a evidovat si všechny odtlumočené hodiny. Pro specializaci tlumočnický českého znakového jazyka je třeba v rámci CVP získat celkem 500 kreditů, přičemž minimální doba studia je rok, a maximální doba studia je tři a půl roku. Tato specializace zahrnuje dvě studijní kategorie: slyšící tlumočnický a neslyšící tlumočnický. K získání specializace transliterátor znakové češtiny je potřeba 300 kreditů během minimálně osmi měsíců a maximálně dvou a půl let studia. Vizualizátor mluvené češtiny musí získat 200 kreditů za dobu minimálně pěti měsíců a maximálně dvou let. Závěrečné certifikační zkoušky pro danou specializaci může frekventant absolvovat po získání požadovaného počtu kreditů zahrnujících jak účast na seminářích, tak odtlumočenou praxi. Zkoušky se skládají z teoretické a praktické části a po jejich absolvování získá frekventant certifikaci pro konkrétní studijní specializaci. Ta je ovšem platná jen do konce následujícího kalendářního roku, a proto se všichni certifikovaní tlumočníci/transliterátoři/vizualizátoři musí po jejím získání i dále vzdělávat – pro její prodloužení o další rok je třeba za každý kalendářní rok získat minimálně 50 kreditů účastí na seminářích Komory.

Na vzdělávání tlumočnicků pro neslyšící se ale kromě tlumočnických organizací podílejí i další instituce. Konkrétně se jedná o Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze (Šebková, 2008; Vránek 2010), která nabízí tříleté bakalářské a navazující dvouleté magisterské studium oboru **Čeština v komunikaci neslyšících (ČNES)**, v jehož rámci lze získat specializaci „tlumočnický českého znakového jazyka“, a dále jde o organizaci **Pevnost – Institut Neslyšících pro specializované vzdělávání, o. s. (Institut)**. (Vránek, 2010)

3.5 Čeština v komunikaci neslyšících (ČNES)

O vznik tohoto oboru se zasloužila prof. PhDr. Alena Macurová, Csc., která soustavně od roku 1996 pracovala na získání akreditace pro tento obor, jenž byl poté díky ní v roce 1997 akreditován a následně roku 1998 oficiálně otevřen³⁶. Obor se zaměřuje na přípravu profesionálů, kteří po jeho úspěšném absolvování budou působit v oblasti hraničních oborů mezi slyšícími a neslyšícími, budou perfektně ovládat český znakový jazyk a budou dokonale znát problematiku neslyšících, jejich kultury a komunikace³⁷. Z videí zveřejněných na stránkách oboru ČNES (<http://ucjtk.ff.cuni.cz/cnes/index.php?key=intro>) vyplývá, že během studia tohoto oboru si studenti mohou ve druhém ročníku vybrat z jedné ze tří specializací: Pedagogická, Odborná a Tlumočnická. Tlumočnická specializace připravuje, prozatím pouze

³⁶ <http://ucjtk.ff.cuni.cz/cnes/index.php?key=history>

³⁷ <http://ucjtk.ff.cuni.cz/cnes/index.php?key=intro>

slyšící, studenty na budoucí profesi tlumočnickou profesí. Do budoucna se ale také počítá i s neslyšícími studenty, kteří budou vykonávat tlumočnickou profesi a budou se moci vzdělávat také v této specializaci.

Následující informace byly získány z těchto webových stránek:
http://www.inpsv.com/o_nas.html, http://www.inpsv.com/nabidka_kurzu.html.

3.6 Pevnost – Institut Neslyšících pro specializované vzdělávání (Institut)

Vznikl v roce 2007 jako spřízněná organizace Pevnosti – Českého centra znakového jazyka, o. s. (Pevnost). Pevnost vznikla roku 2000 z potřeby šířit informace o rozvíjející se kultuře Neslyšících a jejich jazyku. Na počátku vzniku této organizace stála snaha založit na popud samotných Neslyšících takovou organizaci, jež bude řízena Neslyšícími jak organizačně, tak programově. Po sedmi letech fungování Pevnosti, která se zaměřovala na pořádání kurzů českého znakového jazyka pro širokou veřejnost, vznikl Institut, jenž se naproti tomu zaměřuje na specializované vzdělávání profesionálů, kteří přicházejí do kontaktu s neslyšícími v různých oborech. Institut nabízí několik specializovaných kurzů pro profesionály z různých oblastí – mezi jinými i pro tlumočnickou profesí českého znakového jazyka prostřednictvím kurzů pro tlumočnickou profesí. Ty jsou realizovány formou komplexního vzdělávacího systému pro tlumočnickou profesí českého znakového jazyka, dále formou víkendových kurzů pro tlumočnickou profesí a formou letních a zimních intenzivních kurzů pro tlumočnickou profesí.

4 ROK 1998 – NÁRODNÍ OBROZENÍ ČESKÝCH NESLYŠÍCÍCH A S NÍM SOUVISEJÍCÍ ROZVOJ TLUMOČNICKÉ PROFESE U NÁS

Spolu s přijetím Zákona č. 155/1998 o znakové řeči a o změně dalších zákonů začalo v České republice docházet k přerodu práce tlumočnicka znakového jazyka ve skutečnou profesi. Zákon ale také ovlivnil neslyšící, kteří kromě toho, že si jistě více začali uvědomovat existenci vlastní kultury a identity, začali projevovat větší nároky na tlumočnický znakového jazyka a na tlumočení obecně. Tato kapitola byla zpracována s využitím rozhovoru s Jaroslavem Paurem a Šárkou Prokopiusovou a rozhovoru s Monikou Boháčkovou. Podkladem pro ni také byly tištěné články z časopisu Gong a internetové články.

Jak je již uvedeno výše, v roce 1998 byl přijat Zákon o znakové řeči a o změně dalších zákonů. Z pochopitelných důvodů jsem předpokládala, že po přijetí tohoto zákona došlo k zásadním změnám v poskytování tlumočnických služeb neslyšícím. Paur (příloha č. 1, s. 6, 7) ale uvádí, že se podle jeho názoru po přijetí tohoto zákona tlumočnické služby pro neslyšící příliš nezměnily. Zákon podle něj spíše přispěl k lepšímu povědomí veřejnosti o neslyšících a znakovém jazyce. K rozvoji tlumočnických služeb podle Paura (příloha č. 1, s. 7) tento zákon přispěl spíše tím, že v dnešní době neslyšící častěji požadují tlumočnicka na různé akce, avšak platí to podle něj spíše ve větších městech. Boháčková uvádí (příloha č. 2, s. 8), že byl tento zákon přínosný pro poskytovatele tlumočnických služeb, kteří na něj mohli upozorňovat subjekty státní správy v případě podávání žádostí o finanční podporu. Dále poznamenává (příloha č. 2, s. 9), že pro některé neslyšící, zejména z menších měst a vesnic, jsou v dnešní době tlumočnické služby stále velmi málo dostupné. Dodává k tomu (příloha č. 2, s. 9), že osvětová funkce tohoto zákona selhává u mnoha institucí, jejichž zaměstnanci stále ještě neznají specifika tlumočení pro neslyšící. K revolučním změnám ale podle ní (příloha č. 2, s. 14) došlo spíše mezi mladými neslyšícími. Nejvíce se ale přijetí tohoto zákona odrazilo ve vnímání role tlumočnicka znakového jazyka, na kterého už bylo kladeno více požadavků, jeho práce se začala více profesionalizovat. (Boháčková, příloha č. 2, s. 14, 15)

Boháčková uvádí (příloha č. 2, s. 14, 15), že k nejvýznamnějším změnám začalo docházet z hlediska dodržování jistých pravidel při tlumočení. Podle ní do té doby neexistoval žádný sepsaný etický kodex tlumočnicka znakového jazyka (příloha č. 2, s. 15). Po roce 1998 se již začalo o tomto kodexu hodně mluvit, začaly se rozebírat jeho jednotlivé body a mezi mladými neslyšícími začalo být jeho dodržování vyžadováno. (Boháčková, příloha č. 2, s. 14-16) Jak poznamenává Boháčková (příloha č. 2, s. 15-16), poprvé došlo k otevřené

konfrontaci mezi nespokojeným neslyšícím uživatelem služeb a tlumočnickem znakového jazyka v době, kdy byl otevřen obor Čeština v komunikaci neslyšících na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (ČNES na FF UK). Jeden z článků v Gongu³⁸ dále informuje, že krátce po otevření oboru ČNES na FF UK došlo z popudu tehdy jednadvacetiletého neslyšícího studenta Petra Vysučka a jeho neslyšících spolužáků k výměně tlumočnicka, který tlumočil přednášky na tomto oboru. Jak se můžeme dočíst v tomto článku, k výměně tlumočnicka došlo poté, co se neslyšící studenti díky svým slyšícím spolužákům dozvěděli, že jim tlumočnick nevěrohodně tlumočí a zcela vynechává obtížné pasáže.

Podle Boháčkové (příloha č. 2, s. 14) se dále po roce 1998 oddělily role a profese tlumočnick – sociální pracovník, tlumočnick již od této doby přestal být nazírán jako pomocník neslyšících. Jak Boháčková dále zmiňuje (příloha č. 2, s. 14), po roce 1998 se začaly objevovat první zmínky o CODA tlumočnicích, jimž se doporučovalo, aby netlumočili svým příbuzným z důvodu ztráty objektivit. Zřejmě v té době byl na tyto tlumočnick, kteří byli zvyklí na dřívější způsob poskytování tlumočnických služeb, vyvíjen obrovský tlak, což vyplývá i z osobního sdělení Moniky Boháčkové (příloha č. 2, s. 14), která coby CODA tlumočnice pocítovala určitou stigmatizaci.

Níže budu uvádět informace, které jsem získala excerpčí všech vydání časopisu Gong z roku 1998.

Hned v Gongu 3/98 je na straně 58 otisknut článek Neslyšící na hraně. Ten informuje čtenáře o tom, že v prosinci předchozího roku byl na České televizi odvysílán diskusní pořad „Křížem krážem a přitom na hraně“, jenž byl věnován problematice neslyšících. Přítomno bylo pět tlumočnicků znakového jazyka a jedna „artikulační tlumočnice“ pro nedoslýchavé. V pořadu účinkovalo mnoho významných odborníků jako např. prof. PhDr. Alena Macurová, doc. PhDr. Beáta Krahulcová, CSc., RNDr. Pavel Laně, Ing. Jaroslav Hrubý, CSc. a další. Natáčení probíhalo v Dejvickém divadle a dostavilo se na něj přes 100 mladých neslyšících. Téma pořadu bylo „Potřebují neslyšící znakový jazyk?“ V jeho průběhu byly diskutovány otázky komunity neslyšících a jejich znakového jazyka.

V průběhu roku 1998 byly v časopise Gong zveřejňovány informace ze zasedání ASNEP, které se často zabývaly schvalováním Zákona o znakové řeči. V jednom z těchto článků³⁹ jeho autor (šifra -jk-) píše, že na zasedání ASNEP dne 4. 3. bylo diskutováno schvalování Zákona o znakové řeči, jenž byl dne 25. 2. 1998 schválen v prvním čtení a postoupen do čtení druhého v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR.

³⁸ <http://www.gong.cz/clanky.php?c=315>

³⁹ Ze zasedání ASNEP. *Gong*, 1998, roč. 27, č. 4, s. 77. ISSN 0323-0732.

V Gongu ale byly otištěny i články volající po změně v oblasti poskytování tlumočnických služeb. Takový je i článek Vladimíra Buberleho⁴⁰, tehdejšího předsedy České unie neslyšících, který píše: *Už mnohokrát jsem psal o tom, že požadavky na tlumočnický znakového jazyka stoupají, ale počty tlumočnicků se zvyšují jen pomalu. S překvapením častokrát zjišťujeme, že oficiálního tlumočnicka žádají lidé, kteří mají tlumočnicka ve vlastní rodině. Jsou to buď děti neslyšících rodičů, nebo sourozenci, kteří znakový jazyk ovládají. Někteří žadatelé si ani neuvědomují, že tím komplikují život těm neslyšícím, kteří nikoho takového v rodině nemají a musí čekat, až na ně přijde řada. Celkové situaci by zajisté prospělo, kdyby se někteří rodiče přestali stydět za to, že některé věci nejsou schopni sami vyřídit, nebo z mnoha jiných důvodů „šetří“ své děti a žádají o pomoc „cizí“ lidi. (...)“* V závěru článku autor zmiňuje i návrh Zákona o znakové řeči. Z článku je tedy patrné, jak asi vypadala situace v roce 1998. Ačkoli na CODA tlumočnický znakového jazyka byl vyvíjen tlak, aby netlumočili svým blízkým, ze strany funkcionářů organizací neslyšících přicházely opačné požadavky, jež byly zřejmě způsobeny nedostatkem profesionálních tlumočnicků. Vladimír Buberle v dalším článku z roku 1998⁴¹ informuje, že vzrůstá zájem o znakový jazyk. Buberle popisuje podmínky studia na hradecké pedagogické škole pro neslyšící a dalších školách pro neslyšící v ČR, v nichž se již více prosazuje ve výuce znakový jazyk. Také popisuje historku lektora kurzů znakového jazyka Václava Ptáčka, který při své hospitalizaci v nemocnici s překvapením poznal v ošetřující lékařce frekventantku kurzu znakového jazyka. V dalším z článků pana Buberleho⁴², zahrnujícím aktuality z oblastních organizací neslyšících, stojí: *„ČUN se snaží, aby znakový jazyk byl stále uplatňován a rozšiřován. Přijali jsme proto nabídku amerického tlumočnicka znakového jazyka Jeffa Williamsona, aby u nás učil americký znakový jazyk (ASL). Tento kurz byl zahájen začátkem dubna a skončí začátkem června 1998. O kurz ASL projeví zájem především mladí lidé. Myslím si, že je důležité a poučné sledovat metodu, jak se v USA znakový jazyk vyučuje.“*

V roce 1998 se začalo do slyšící společnosti dostávat množství informací o neslyšících a znakovém jazyku. Další z článků Gongu⁴³ – s názvem Akademická rozprava o znakovém jazyku (šifra autora -fk-) informuje o tom, že se v pondělí 2. března 1998 večer v posluchárně FF UK sešlo v rámci semináře Pražského lingvistického kroužku na 50 lidí. Přednáška s tématem „Jaký jazyk, jaký svět. O komunikaci neslyšících.“ byla připravena prof. PhDr.

⁴⁰ BUBERLE, V. Proč nám chybí tlumočníci? *Gong*, 1998, roč. 27, č. 4, s. 79. ISSN 0323-0732.

⁴¹ BUBERLE, V. Vzrůstá zájem o znakový jazyk. *Gong*, 1998, roč. 27, č. 5, s. 105. ISSN 0323-0732.

⁴² BUBERLE, V. Mnoho neslyšících hledá práci. *Gong*, 1998, roč. 27, č. 6, s. 129. ISSN 0323-0732.

⁴³ Akademická rozprava o znakovém jazyku. *Gong*, 1998, roč. 27, č. 5, s. 104. ISSN 0323-0732.

Alenou Macurovou a Mgr. Věrou Strnadovou, a zahájila tak celý tematický blok zaměřený na přirozenost v jazyce.

O tom, že neslyšící už od roku 1998 nestáli v ústraní, se můžeme dočíst v článku Tlumočníci vystoupili z rámečku⁴⁴. Autorka v něm oznamuje, že Česká televize po jednáních se zástupci ASNEP na začátku února 1998 změnila grafickou podobu tehdejších ranních zpráv tlumočených do znakového jazyka ve Studiu 6. Tlumočníci už přestali být umístěni v malém rámečku v pravém rohu obrazovky, ale byli zobrazováni ve stejné velikosti jako moderátoři, kteří zprávy četli.

V Gongu 6/1998 vyšla speciální příloha „Zákon o znakové řeči“, která se dopodrobna zabývala Zákonem o znakové řeči od jeho návrhu v říjnu roku 1995 až po jeho schválení v květnu 1998 (návrh zákona připravil v té době Ing. Jaroslav Hrubý a kladné posudky k němu napsali lingvisté prof. PhDr. Alena Macurová a doc. PhDr. Ivo Osolobě). Na schválení tohoto zákona měli podle této přílohy velkou zásluhu zástupci organizací neslyšících, kteří posílali zástupcům poslanecké sněmovny dopisy, aby návrh zákona nevyřazovali ze svého programu jednání. Jak z výše uvedené přílohy vyplývá, v průběhu schvalování zákona se našli i lidé, kteří se snažili jeho schválení zabránit. Jedním z nich byl i Josef Svoboda, ředitel základní školy pro sluchově postižené v Ivančicích. Ten zaslal poslanci Petru Plevovi (ODS) dopis, v němž vyjádřil negativní stanovisko a nesouhlas s návrhem tohoto zákona.

V Gongu z roku 1998 je také mnoho článků, které dokládají, že mladí neslyšící si již začali uvědomovat vlastní identitu, kulturu a postavení ve společnosti. Například článek Causa Beroun⁴⁵ se zabývá v té době nedávnou událostí, která se přihodila na Střední zdravotnické škole pro SP v Berouně. Ředitelka Mgr. Marcela Vašková tehdy bez diskuse se svými kolegy a neslyšícími studenty a jejich rodiči rozhodla o stěhování a sloučení této školy s berounskou zdravotnickou školou. Studenti se o této skutečnosti dověděli z informace vyvěšené na nástěnce školy. Tehdejší studenti třetího ročníku (mezi nimi i současní výrazní představitelé komunity Neslyšících, David Jorda a Milena Čiháková) zorganizovali protestní akci, v níž argumentovali, že po sloučení budou studenty vyučovat učitelé z běžných škol bez znalosti specifické komunikace s neslyšícími. Studenti také vyjádřili obavu, že by po stěhování mohli spolupráci se školou ukončit i tlumočníci znakového jazyka. Studenti tedy ve spolupráci se svými rodiči a některými vychovateli zahájili jednání na MŠMT, jež vyústilo ve školní inspekci. Poté bylo v červnu 1998 ministerstvem rozhodnuto, že škola zůstane

⁴⁴ MÁZEROVÁ, R. Tlumočníci vystoupili z rámečku. *Gong*, 1998, roč. 27, č. 5, s. 107. ISSN 0323-0732.

⁴⁵ MÁZEROVÁ, R. Causa Beroun. *Gong*, 1998, roč. 27, č. 7, s. 149. ISSN 0323-0732.

samostatným subjektem a nebude se stěhovat. Z dalšího článku⁴⁶ pak vyplývá, že ředitelka školy rezignovala na svou funkci a až do konání konkurzu bude tuto funkci zastávat Mgr. Andrea Hudáková.

Jak je vidět, rok 1998 přinesl nejen neslyšícím, ale i profesionálům z této oblasti řadu změn, které nepochybně přispěly k rozvoji kultury českých neslyšících a jejich znakového jazyka.

⁴⁶ HUDÁKOVÁ, A. Škola se nestěhovala. *Gong*, 1998, roč. 27, č. 11, s. 249. ISSN 0323-0732.

5 PROMĚNY ETICKÉHO KODEXU TLUMOČNÍKA ZNAKOVÉHO JAZYKA V SOUVISLOSTI SE ZMĚNAMI TLUMOČNICKÉHO KONTEXTU V ČESKÉ REPUBLICE

V poslední kapitole teoretické části této bakalářské práce se budu věnovat proměnám etického kodexu tlumočnického znakového jazyka (dále etický kodex). Pro tuto kapitolu jsem jako informační zdroje využívala některé publikace a webové stránky, jež jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů. Vycházela jsem také z rozhovoru, který mi poskytla Mgr. Jana Servusová-žena, která stála u zrodu obou etických kodexů⁴⁷.

Stejně jako ostatní profesionálové z různých jiných oblastí (lékaři, sociální pracovníci, novináři, policisté, atd.) také tlumočníci znakového jazyka mají vlastní etický kodex. Jedná se o dokument, kterým by se tyto profesionálové z oblasti tlumočení pro neslyšící měli řídit, který ale není nijak právně ukotven v žádném normativním dokumentu platném pro občany České republiky. Etický kodex obsahuje tedy pouze určitá doporučení, při jejichž porušení se tlumočnický vystavuje nepříjemnostem jak z hlediska svého dobrého jména, tak i z hlediska pohledu klientů na tlumočnickou samotného a jeho profesi. Formálně pak hrozí tlumočnickovi, jenž je registrován v Centru zprostředkování tlumočnicků pro neslyšící⁴⁸, „kárné“ řízení s Komisí pro řešení stížností při ASNEP⁴⁹. Tlumočnickovi, který je členem Komory, pak hrozí totéž, jeho etické pochybení ale šetří Komise pro etický kodex⁵⁰, jež je činná v rámci Komory.

Jak vyplývá z rozhovoru s Monikou Boháčkovou (příloha č. 2, s. 15) a Mgr. Janou Servusovou (příloha č. 7, s. 1), do roku 1998, respektive 1999, neexistovala žádná sepsaná pravidla pro výkon tlumočnické profese u nás. Teprve bouřlivý rok 1998 začal do této oblasti přinášet velké změny, které ačkoli přicházely pozvolna, způsobily mnoho zásadních změn v oblasti tlumočení. Svůj díl na tom mají především zástupci komunity neslyšících a samozřejmě i lidé, kteří s nimi úzce spolupracují (jak je doloženo v předchozí kapitole). Servusová uvádí (příloha č. 7, s. 1), že první etický kodex začal vznikat v roce 1999, a to pro potřeby OTZJ a SNN v ČR. Jak dále uvádí Servusová (příloha č. 7, s. 1, 2), tento kodex vycházel z tehdejší tlumočnické situace u nás, která se v té době teprve začala rozvíjet na profesionální úrovni. Jak vyplývá z předchozí kapitoly, komunita českých neslyšících prožívala své velké obrození, a s ním pochopitelně souvisela také změna situace na poli

⁴⁷ Příloha č. 7: Rozhovor s Mgr. Janou Servusovou 29. 6. 2011.

⁴⁸ Centrum pro zajišťování tlumočnických služeb pro neslyšící, fungující při ASNEP. Informace na WWW: http://www.asnep.cz/ts/obsahy_projektu.html

⁴⁹ Zastřešující organizace neslyšících, viz WWW: http://www.asnep.cz/tlumoceni/informace-pro-tlumocniky_soubory/pravidla_pro_tlumocniky.htm

⁵⁰ <http://www.cktj.com/organizacni-struktura>

tlumočení. Boháčková uvádí (příloha č. 2, s. 14), že před rokem 1998 byl tlumočnický článek často chápán jako „pomocník“ pro neslyšící, a dále, že o etických otázkách souvisejících s tlumočením se začalo uvažovat až koncem devadesátých let. Z hlediska profesionality tlumočnicků českého znakového jazyka je zajímavé srovnání například s tlumočnickými amerického znakového jazyka. Neslyšící Američanka Barbara Brasel, která mimo jiné během sedmdesátých let působila v americké organizaci tlumočnicků znakového jazyka R.I.D. (Registry of Interpreters for the Deaf) uvádí (1975, s. 8), že od svých tlumočnicků vyžadují profesionální jednání, za něž jsou tito tlumočníci honorováni (jedná se o rok 1975). Dále informuje (1975, s. 8), že jsou tlumočníci pravidelně proškoleni (šest workshopů během šesti měsíců) a jsou průběžně seznamováni s problematikou etického kodexu - řeší otázky týkající se vhodného tlumočnického oděvu, důvěry nebo problémových tlumočnických situací. Jak vyplývá z bakalářské práce Jitky Kubištové (2010), řada autorů se zabývala historií etického kodexu v USA. Mezi nimi také Frishbergová (1990, s. 12), která tvrdí, že první etický kodex v USA vznikl v roce 1964, Humphreyová a Alcorn (2001, s. 11.4) ale tvrdí, že k tomu došlo až v roce 1965. (Kubištová, 2010, s. 9, 10) Datum vzniku etického kodexu v Americe se u různých autorů, kteří se touto problematikou zabývali, liší. Jisté však je, že tlumočníci amerického znakového jazyka měli oproti svým českým kolegům minimálně třicet let náskok.

Chápání tlumočnické profese jako jakési „pomáhající“ profese se s příchodem změn, které proběhly v roce 1998 (např. schválení Zákona 155/1998 Sb., o znakové řeči; otevření oboru Čeština v komunikaci neslyšících), začíná postupně měnit. Jednou z hlavních slyšících osobností, která má podíl na změnách, jež zde probíhaly koncem dvacátého století, je Vesta Dee Sauter⁵¹. Tato americká CODA tlumočnice působila koncem devadesátých let v České republice coby náboženská misionářka podporující rozvoj českého znakového jazyka a komunity českých Neslyšících. Svým působením na tehdy začínající tlumočnický český znakový jazyk a na celou komunitu českých Neslyšících se zasloužila o současné chápání profese tlumočnicka znakového jazyka u nás. Mimo jiné také spolupracovala s Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy při zakládání oboru Čeština v komunikaci neslyšících a také se podílela na vyškolení neslyšících lektorů znakového jazyka a na utváření podoby Certifikačního vzdělávacího programu, který Komora nabízí tlumočnickům znakového jazyka dodnes.

Následující vychází z osobního rozhovoru s Mgr. Janou Servusovou (příloha č. 7).

⁵¹ Text a video na <http://www.cktzj.com/vesta-dee-sauter>

Jak je již uvedeno výše, první etický kodex v České republice vznikl v roce 1999. Na jeho tehdejší podobě pracovala Mgr. Jana Servusová spolu s Mgr. Gabrielou Houdkovou. S oběma těmito tlumočnicemi tehdy spolupracovala právě Vesta Dee Sauter, která jim poskytla materiály a vlastní připomínky pro utvoření nového etického kodexu. V roce 2000 pak vznikla Komora, která v rámci svých Stanov vydala svůj etický kodex. Tímto kodexem se dodnes řídí většina tlumočnicků znakového jazyka u nás. V současné době má ale tlumočnický znakového jazyka v České republice zcela jiné postavení, než jaké měl na začátku jednadvacátého století, a podoba tohoto etického kodexu, který se zpracovával v roce 2000, již nevyhovuje nynějšímu tlumočnickému prostředí u nás. Profese tlumočnicka znakového jazyka totiž v současné době zaznamenává v České republice značný rozvoj mimo jiné i ve způsobu spolupráce s neslyšícími tlumočnickými znakového jazyka, kteří působí především jako relay tlumočnicki pro tlumočení mezi českým znakovým jazykem a mezinárodním znakovým systémem, psanou češtinou a českým znakovým jazykem či dvěma různými národními znakovými jazyky. Také tito tlumočnicki musí být při výkonu své profese vázáni etickým kodexem – jeho nynější podoba je však pro ně příliš diskriminující (využívá formulace typu: „slyšící a neslyšící účastník komunikace“ atp.). Tento současný etický kodex Komory také obsahuje řadu dnes již nadbytečných formulací, jakými je například slovní spojení „profesionální tlumočnick“. V roce 2000 jistě působilo mnoho neprofesionálních tlumočnicků znakového jazyka, dnes je však téměř nemyslitelné, aby tlumočnick nebyl profesionální, aby se nevzdělával a nezajímal se o svoje zaměstnání. Současný kodex Komory je sestaven velmi preskriptivně – jasně vymezuje, co tlumočnick musí a co nesmí, ustanovuje profesi tlumočnicka znakového jazyka. Dnes již však téměř každý tlumočnick i neslyšící uživatel služeb ví, že tlumočnick má mít kontrastní jednobarevné oblečení, že by tento tlumočnick při výkonu profese neměl mít žádné výrazné šperky, rušící neslyšícího adresáta při jazykové recepci, že tlumočnick musí přijít na tlumočení včas atd. Tyto proměny fungování tlumočnicka znakového jazyka tedy pochopitelně musí být provázány i změnou jeho etického kodexu.

Na závěr pro srovnání uvádím oba dva etické kodexy Komory – její první etický kodex z roku 2000 a poté poslední verzi připravovaného nového etického kodexu Komory.

Etický kodex tlumočnicka znakového jazyka (Komora, 2000)⁵²

Etický kodex České komory tlumočnicků znakového jazyka určuje základní povinnosti a práva tlumočnicka znakového jazyka při výkonu a v souvislosti s výkonem tlumočnické

⁵² <http://www.cktjz.com/dokumenty>

profese. Etický kodex tlumočnicka znakového jazyka je vytvořen za účelem naplnění práva Neslyšících na plnohodnotnou komunikaci.

Česká komora tlumočnicků znakového jazyka stanovila tyto základní principy etického chování k ochraně tlumočnicků znakového jazyka a jejich klientů:

- Profesionální tlumočnick je osoba, která za úplatu převádí jednoznačně smysl sdělení z výchozího jazyka do jazyka cílového. Je mostem mezi slyšícím a neslyšícím účastníkem komunikace a jejich dvěma odlišnými jazyky a kulturami. Sám nic nevysvětluje, nepřidává ani neubírá. Tlumočí věrně způsob vyjádření, nemění význam ani obsah sdělení. Tlumočnick se nesnaží být aktivním účastníkem komunikace.
- Tlumočnick následuje způsob komunikace preferovaný neslyšícím klientem.
- Tlumočnick přijímá zásadně jen takové závazky, které odpovídají jeho schopnostem, kvalifikaci a přípravě. Nese plnou zodpovědnost za kvalitu své práce. Pokud tlumočnick zjistí, že komunikace s daným neslyšícím klientem je nad jeho možnosti a schopnosti, tlumočení odmítne.
- Tlumočnick přizpůsobuje své chování a oděv přiměřeně situaci, v jejímž rámci tlumočí.
- Tlumočnick je vázán mlčenlivostí, která se týká všeho, co se dozví během tlumočení neveřejných jednání.
- Tlumočnick neodmítne klienta pro jeho národnost, rasu, náboženské vyznání, politickou příslušnost, sociální postavení, sexuální orientaci, věk, rozumovou úroveň a pověst.
- Tlumočnick má právo odmítnout výkon své profese z důvodu pro něj špatných pracovních podmínek nebo v případě, že by nedokázal být neutrální vůči tlumočenému sdělení, a poškodil tak klienta, svou osobu nebo profesi.
- Tlumočnick sleduje vývoj své profese a její náplně u nás i ve světě, učí se znát kulturu Neslyšících, doplňuje své vědomosti týkající se problematiky sluchově postižených a cíleně zvyšuje svou profesionální úroveň.
- Tlumočnick ctí svou profesi, usiluje o spolupráci s ostatními tlumočnicky při prosazování a obhajobě společných profesionálních zájmů.
- Členové České komory tlumočnicků znakového jazyka se vzájemně respektují.
- Tlumočnick zná etický kodex a dodržuje ho.

Poslední verze návrhu nového Etického kodexu tlumočnicka znakového jazyka (Komora, 2010/2011)⁵³

Etický kodex Komory

Etický kodex (EK) České komory tlumočnicků znakového jazyka (dále jen Komory) určuje základní povinnosti a práva jejich tlumočnicků při výkonu tlumočnické profese a v souvislosti s ním. Tento EK platí v situacích, které nejsou jinak regulovány zákony nebo předpisy. Je vytvořen, aby byla naplněna práva všech klientů na plnohodnotnou komunikaci.

Komora stanovila tyto základní principy etického chování:

- Tlumočnick je osoba, která v rámci své profese převádí smysl sdělení z výchozího jazyka do jazyka cílového. Je prostředníkem mezi dvěma osobami, které by se bez něj nedorozuměly. Tlumočnick se nesnaží být aktivním účastníkem komunikace.
- Tlumočnick přijímá zásadně jen takové závazky, které odpovídají jeho schopnostem a kvalifikaci. Tlumočnick je povinen se na tlumočení řádně a včas připravit. Nese plnou zodpovědnost za kvalitu své práce.
- Tlumočnick přizpůsobuje své chování a oděv situaci, v jejímž rámci tlumočí.
- Tlumočnick je vázán mlčenlivostí, která se týká všeho, co se dozví během tlumočení a přípravy na ně, včetně identity svých klientů.
- Tlumočnick nezaujímá k tlumočené situaci ani ke klientům osobní postoje a nehodnotí je.
- Tlumočnick neodmítne klienta pro jeho národnost, rasu, pohlaví, věk, náboženské vyznání, politickou příslušnost, sociální postavení, sexuální orientaci, rozumovou úroveň, pověst a smýšlení.
- Tlumočnick má právo odmítnout výkon své profese z důvodu pro něj nevhodných pracovních podmínek nebo v případě, že by nedokázal být neutrální vůči tlumočenému sdělení, a mohl tak poškodit některou ze zúčastněných osob včetně sebe.
- Tlumočnick má právo odmítnout výkon své profese v případech, že má podezření na aktivity, které jsou v konfliktu se zákonem nebo porušují lidská práva.
- Tlumočnick sleduje vývoj své profese, vzdělává se a soustavně zvyšuje svou profesionální úroveň.

⁵³ převzato z elektronické diskuse probíhající mezi členy Komory v rámci změny etického kodexu

- Tlumočník spolupracuje s ostatními kolegy při prosazování a obhajobě společných profesních zájmů.
- Tlumočník dbá na to, aby nepoškodil svým jednáním dobré jméno svého kolegy, Komory nebo tlumočnické profese.
- Tlumočník zná Etický kodex Komory a dodržuje ho. Porušení pravidel Etického kodexu může vést až k vyloučení tlumočníka z Komory, a to na základě rozhodnutí Komise pro Etický kodex.

K tomuto návrhu nového etického kodexu je přiložen také následující výklad:

Vysvětlující a doplňující materiál k Etickému kodexu Komory (výklad):

Smyslem výkladového textu, který je přílohou Etického kodexu Komory, je podrobněji popsat smysl jednotlivých bodů tak, aby si každý mohl vytvořit vlastní představu o jejich významu a obsahu. Tento Výklad si klade za cíl inspirovat k úvahám o tom, jak by se tlumočník měl vypořádávat s problémy či otázkami, které přináší jeho každodenní pracovní život. Na rozdíl od samotného Etického kodexu se nejedná o normativní dokument, ale opravdu spíše o průvodce, rádce, pomocníka při hledání vaší vlastní cesty ke kvalitnímu tlumočení.

Tlumočník je osoba, která v rámci své profese převádí smysl sdělení z výchozího jazyka do jazyka cílového. Je prostředníkem mezi dvěma osobami, které by se bez něj nedorozuměly. Tlumočník se nesnaží být aktivním účastníkem komunikace.

Tlumočník není asistent, sociální pracovník, pomocník, poradce nebo zástupce neslyšící osoby ani přímý účastník situace. Neměl by být při jednání považován za konzultanta, odborníka na tlumočené téma, který jaksí „navíc“ ještě disponuje kompetencí komunikovat ve znakovém jazyce. Měl by trvat na dodržení své funkce zprostředkovávat smysl komunikace ostatních. Tlumočení je služba, která je podle současné zákonné úpravy pro jejího uživatele bezplatná. Tlumočník není hrazen z prostředků neslyšícího klienta a nesmí za tlumočení ani žádné související služby žádat od tohoto klienta úhradu, a to ani formou věcných darů a podobné kompenzace. Co se týče přijetí nabízeného daru, pozornosti, pohoštění, je vždy na tlumočnickovi, aby zvážil, co je z hlediska obecných pravidel slušného chování vhodné přijmout nebo odmítnout. Tlumočník nezasahuje do situace, protože není aktivním účastníkem komunikace. Jeho povinností je věrně a přesně předat obsah sdělení, význam nebo myšlenkový obsah promluvy mluvčího z jednoho jazyka do druhého včetně kulturních

odlišností. Tlumočník respektuje přání a doporučení klienta ohledně zajištění hladkého průběhu komunikace (volba jazykových prostředků, uspořádání osob v rámci komunikační situace ad.). Tlumočník nesleduje žádné osobní/soukromé zájmy a neusiluje v rámci výkonu své profese o získání finančních nebo jiných výhod. Tlumočník v pojetí tohoto Etického kodexu je slyšící nebo neslyšící tlumočník, přičemž oba typy tlumočnicků mají rovná práva.

Tlumočník přijímá zásadně jen takové závazky, které odpovídají jeho schopnostem a kvalifikaci. Tlumočník je povinen se na tlumočení řádně a včas připravit. Nese plnou zodpovědnost za kvalitu své práce.

Tlumočník by měl být schopen díky vlastní sebereflexi nebo prostřednictvím konzultace s odborně způsobilými osobami posoudit úroveň svých profesních dovedností a schopností. Těmito poznatky by se měl řídit při úvaze, zda danou zakázku přijmout či nikoli.

Pokud přesto tlumočník v průběhu tlumočení zjistí, že na úspěšné zvládnutí zakázky jeho schopnosti nestačí, je jeho profesionální povinností pokusit se dořešit situaci jiným způsobem – zajištěním jiného slyšícího tlumočnicka nebo přizváním neslyšícího tlumočnicka do týmu. Pokud je jeho snaha neúspěšná, měla by být celá situace termínově odložena se zajištěním kompetentnějšího tlumočnicka nebo tlumočnického týmu.

Slyšící tlumočník z etických důvodů nepřijme korekturu záznamu ve znakovém jazyce – tato činnost je vyhrazena neslyšícím uživatelům znakového jazyka.

Tlumočník by si měl vyžádat/opatřit všechny dostupné materiály na přípravu, aby zvládl dané tlumočení v rámci svých schopností v co nejlepší možné kvalitě – takovými materiály může být např. i program, na jehož základě si může dohledat další informace. Další materiály a informace k tlumočení se snaží získat v každém případě, i pokud mu jsou poskytnuty ve zdánlivě dostačujícím objemu. V případě týmového tlumočení se o kvalitní přípravu snaží tlumočník v součinnosti s ostatními členy týmu, neboť výsledná kvalita převodu je zodpovědností všech zúčastněných kolegů. V případě individuálního tlumočení může ve výjimečné situaci (např. urgentní tlumočení, nedostupnost zkušenějšího tlumočnicka apod.) dojít k oboustranné dohodě mezi klientem a tlumočnickem o maximální možné kvalitě tlumočení vzhledem k podmínkám přípravy, jazykové kompetenci tlumočnicka apod.

Při případném odmítnutí zakázky je třeba uvažovat také o etickém rámci takového rozhodnutí - např. tlumočník by neměl odmítnout zakázku jen proto, že vyžaduje hodně úsilí na přípravu.

Tlumočník přizpůsobuje své chování a oděv situaci, v jejímž rámci tlumočí.

Tlumočník musí přemýšlet o pracovním průběhu každého dne tak, aby se mohl přizpůsobit svým vystupováním i oděvem.

Zjištění společenských zvyklostí, etikety a tradic každé komunikační situace je součástí přípravy na tlumočení, stejně tak jako zajištění odpovídajícího oděvu. Tlumočník tyto aspekty musí zvažovat i proto, aby na sebe svým chováním/oděvem neupoutával nežádoucí pozornost. Obecně se nedoporučuje pruhované nebo jinak výrazně vzorované oblečení. Výhodou je jednobarevný svršek nejlépe tmavšího odstínu.

Výjimkou z těchto doporučení jsou nečekané situace – bezodkladné tlumočení, nebo tlumočení v situacích, v nichž je vyžadován speciální oděv.

Tlumočník je vázán mlčenlivostí, která se týká všeho, co se dozví během tlumočení a přípravy na ně, včetně identity svých klientů.

Mlčenlivost tlumočník zachovává v každém případě:

v rámci přípravy na tlumočení – tlumočník nezneužije jakékoli informace získané během přípravy na jednání ve svůj osobní prospěch či ve prospěch či neprospěch třetí osoby, popř. instituce; v rámci celé tlumočnické situace – nesděljuje jakékoli informace, které by vedly k určení identity, názorů nebo jiných osobních údajů zúčastněných osob; v rámci samotného jednání - tlumočník jej nekomentuje a nesděljuje dále informace o zúčastněných osobách, obsahu, průběhu, cíli a výsledku jednání. Získané informace tlumočník nezneužije ve svůj osobní prospěch či ve prospěch či neprospěch třetí osoby, popř. instituce. Tlumočník by měl zvážit přijetí tlumočnické zakázky v případě, že se jedná o situaci, jejímž se velmi pravděpodobně v budoucnu může stát aktivním účastníkem.

Je třeba připomenout, že požadavku mlčenlivosti tohoto Etického kodexu je nadřazena ohlašovací povinnost daná zákony České republiky (viz bod 8).

Tlumočník nezaujímá k tlumočené situaci ani ke klientům osobní postoje a nehodnotí je.

Tlumočník nevyjadřuje svůj názor na žádný z aspektů tlumočnické situace ani na názory účastníků komunikace, nehodnotí jejich rozhodnutí, využití prostředky ani cíle a respektuje právo na svobodné konání každé ze zúčastněných osob.

Tlumočník neodmítne klienta pro jeho národnost, rasu, pohlaví, věk, náboženské vyznání, politickou příslušnost, sociální postavení, sexuální orientaci, rozumovou úroveň, pověst a smýšlení.

Tlumočník dodržuje Listinu základních práv a svobod a v tomto smyslu neupřednostňuje ani nediskriminuje žádného klienta. Snaží se ke každému klientovi přistupovat individuálně z hlediska jeho komunikačních potřeb, přání a preferencí. Tlumočník má právo odmítnout tlumočení situace, v jejímž rámci by nedokázal být neutrální – např. v případě, kdy se zásadně názorově neshoduje s tlumočeným sdělením. Nicméně ani přesto neplatí, že se tlumočník musí názorově shodovat s tlumočeným sdělením, pokud dokáže zachovat neutralitu.

Tlumočník má právo odmítnout výkon své profese z důvodu pro něj nevhodných pracovních podmínek nebo v případě, že by nedokázal být neutrální vůči tlumočenému sdělení, a mohl tak poškodit některou ze zúčastněných osob včetně sebe.

Za nevhodné pracovní podmínky se považují nevyjasněné tlumočnické situace, např. z hlediska přesného rozsahu práce, nepřesných požadavků klienta, místa a doby tlumočení, platby za tlumočnické služby. Nevhodnými podmínkami mohou být také nedostatky v technickém, materiálovém a personálním zajištění dané situace, např. nedodání příslibených materiálů na přípravu, organizační problémy z hlediska zajištění tlumočnických přestávek, dalších tlumočnicků do týmu, popř. i technických pomůcek pro tlumočnický. Nevhodnými pracovními podmínkami mohou být pro daného tlumočnicka i situace, v nichž by jeho přijetí zakázky mohlo vést ke ztrátě profesionality, nadhledu, neutrality a střetu zájmů, jehož výsledkem by bylo poškození vlastní osoby tlumočnicka, tlumočnické profese nebo klienta. Tyto okolnosti mohou nastat např. v případě silného emocionálního vztahu zúčastněných osob (tlumočení blízkým osobám nebo osobám, s nimiž je tlumočnick ve sporu, nebo obecně tlumočení konfliktních situací apod.). Speciálním případem je tlumočení blízkým osobám – rodinným příslušníkům, přátelům.

Za nevhodné pracovní podmínky je možné považovat i situaci, která by poškodila zdraví tlumočnicka.

Tlumočnick musí s objednavatelem včas konzultovat, jaké pracovní podmínky považuje za vhodné, aby jim organizátor vůbec mohl vyhovět. Tyto podmínky tlumočnick musí aktivně prosazovat.

Tlumočnick má právo odmítnout výkon své profese v případech, že má podezření na aktivity, které jsou v konfliktu se zákonem nebo porušují lidská práva.

Za nelegální aktivity se považuje zejména trestná činnost nebo spolupachatelství dle díkce trestního zákoníku. Za aktivity porušující lidská práva se považuje např. omezování osobní svobody, nucení k prostituci, ale i ponižování nebo šikana klienta. Oznamovací povinnost ze zákona je nadřazena mlčenlivosti dané tímto Etickým kodexem.

Tlumočnick sleduje vývoj své profese, vzdělává se a soustavně zvyšuje svou profesionální úroveň.

Pečlivá profesní příprava a následné celoživotní vzdělávání jsou pilířem profesionálních dovedností každého tlumočnicka alespoň v minimálním zákonném rozsahu. Tlumočnick by měl být vnitřně motivován se pravidelně, průběžně a soustavně vzdělávat a rozšiřovat své povědomí o tlumočnické profesi u nás i ve světě. Jeho snaha by měla být zaměřena rovněž na zlepšování svých jazykových kompetencí, popř. prohlubování znalostí v rámci vlastní

specializace. Vzděláváním není míněna jen pasivní účast na seminářích, ale také příprava na tlumočení odborných témat, účast na konferencích, setkávání s kolegy, supervize, pravidelné porady tlumočnicků a využití zkušeností služebně starších kolegů.

Tlumočnick spolupracuje s ostatními kolegy při prosazování a obhajobě společných profesních zájmů.

Tlumočnick se snaží být kooperativní, sdílí s ostatními kolegy své zkušenosti a prosazuje společné profesní zájmy v oblasti legislativy, sociální politiky, terminologie ad. Společným cílem tlumočnicka a jeho kolegů je zvyšování kvality výkonu jejich profese a tlumočnických služeb jako celku.

Tlumočnick dbá na to, aby nepoškodil svým jednáním dobré jméno svého kolegy, Komory nebo tlumočnické profese.

Stanovy Komory vyžadují od svých členů vzájemný respekt. Pokud tlumočnick zaznamená u některého kolegy neprofesionální chování, měl by se na něj obrátit přímo a teprve v případě, že nedojde k nápravě tohoto chování, měl by o tom informovat příslušný orgán Komory - Komisi pro Etický kodex. Motivem a cílem komunikace tlumočnicků – kolegů o profesionálních pochybeních jednoho z nich by měla být v první řadě snaha o kolegiální pomoc. Nemusí se jednat jen o pochybení z hlediska kvality tlumočení, ale i o případná porušení některého z bodů etického kodexu.

Tlumočnick zná Etický kodex Komory a dodržuje ho. Porušení pravidel Etického kodexu může vést až k vyloučení tlumočnicka z Komory, a to na základě rozhodnutí Komise pro Etický kodex.

Etický kodex je součástí Stanov Komory a je proto dokumentem, který znají a respektují všichni její členové. Etický kodex je součástí smluvního vztahu mezi Komorou a jejími registrovanými tlumočnickými. Pro tlumočnicka, který není členem Komory ani jejím registrovaným tlumočnickem, ale vstupuje s ní do pracovního vztahu, je respektování tohoto Etického kodexu součástí vstupních požadavků na jeho profesionální kvality. Porušení Etického kodexu se řeší dle Kárného řádu Komory.

6 VÝZKUM

Podkladem pro praktickou část této bakalářské práce jsou data poskytnutá Komorou. Tato data byla získána v rámci on-line kvantitativního výzkumu, který probíhal od října do prosince 2010 a týkal se spokojenosti neslyšících s kvalitou tlumočnických služeb poskytovaných na území všech 14 krajů České republiky. Důvodem pro realizaci tohoto průzkumu byla snaha zkvalitnit tlumočnické služby pro neslyšící a také skutečnost, že ačkoli jsou u nás tlumočnické služby poskytovány mnoha subjekty a institucemi, dosud nebyl zpracován žádný objektivní průzkum podobného typu.

Výsledky výše zmíněného průzkumu zahrnují procentuální údaje, vztahující se ke spokojenosti všech neslyšících klientů zahrnutých do výzkumu. Tyto procentuální údaje nejsou uvedeny zvlášť po jednotlivých krajích, ale dohromady za celý výzkumný vzorek. Obsahují také informace nejen od neslyšících uživatelů znakového jazyka, ale také od nedoslýchavých lidí, ohluchlých lidí a uživatelů kochleárních implantátů. Úkolem této práce bude získat z poskytnutých dat informace týkající se pouze neslyšících osob a porovnat kvalitu tlumočnických služeb pro neslyšící ve všech 14 krajích České republiky.

6.1 Přípravná fáze výzkumu

Před realizací samotného výzkumu byly v rámci přípravné fáze učiněny následující kroky:

- rešerše zahraničních pramenů s výzkumy obdobného typu
- výběr vhodného metodologického nástroje
- příprava znění dotazníku v českém jazyce
- příprava znění dotazníku ve znakovém jazyce
- tvorba motivačních oslovujících materiálů pro potenciální respondenty
- vytvoření bilingvního on-line dotazníku (v českém jazyce a českém znakovém jazyce)

Rešerše zahraničních pramenů s výzkumy obdobného typu:

Před samotným výzkumem byla provedena důkladná rešerše zdrojů týkajících se výzkumů podobného typu, které proběhly mimo naši republiku. K tomu účelu byly mimo jiné osloveny různé zahraniční organizace sdružující neslyšící (USA, Dánsko, Švédsko, aj.). Bohužel však v žádném z vyhledávaných zdrojů, ani v žádné z kontaktovaných organizací nebyly nalezeny informace využitelné pro potřeby výzkumu.

Výběr vhodného metodologického nástroje:

Vzhledem k tomu, že byl výzkum časově omezen, bylo třeba vybrat takový metodologický nástroj, prostřednictvím kterého bude zasaženo co největší množství respondentů co nejsrozumitelnějším způsobem. Z těchto důvodů byl výzkumným týmem jako nejvhodnější nástroj zvolen bilingvní on-line dotazník. Způsob sběru dat prostřednictvím dotazníku uveřejněného na internetu se zdál být z časového hlediska nejefektivnější, bilingvní zpracování dotazníku bylo schváleno jako nejsrozumitelnější způsob výzkumu.

Příprava znění dotazníku v českém jazyce:

Text dotazníku⁵⁴ byl vytvořen ve spolupráci slyšících i neslyšících členů výzkumného týmu tak, aby byl srozumitelný pro všechny respondenty bez ohledu na typ jejich sluchové vady a jejich jazykové kompetence. Dotazník obsahuje 35 otázek s různými možnostmi odpovědí: 27 uzavřených otázek s jednou možností odpovědi, 4 uzavřené otázky s možností vícenásobné odpovědi a jednou možností otevřené odpovědi („jiné“), 2 uzavřené otázky s jednou možností odpovědi, kde jednou z možností byla otevřená odpověď („jiné“), 1 otevřená otázka, 1 uzavřená otázka s možností vícenásobné odpovědi, kde jednou z možností byla otevřená odpověď a kde respondenti měli zároveň seřadit odpovědi podle preference.

Příprava znění dotazníku ve znakovém jazyce:

Dotazník byl přeložen do českého znakového jazyka, jelikož se předpokládalo, že množství respondentů bude při jeho vyplňování preferovat český znakový jazyk jako svůj hlavní dorozumivací prostředek. Videá byla natočena a zpracována týmem slyšících i neslyšících výzkumníků v prostorách ateliéru Komory. Figurantkou byla jedna z členek týmu – neslyšící z druhé generace, která ovládá český znakový jazyk.

Tvorba motivačních oslovujících materiálů pro potenciální respondenty

Ve spolupráci celého výzkumného týmu byly sestaveny oslovující letáky a dopisy, které měly za cíl motivovat neslyšící v organizacích, do nichž byly tyto materiály rozesílány. Záměrem byla co největší účast neslyšících uživatelů tlumočnických služeb na plánovaném výzkumu.

Vytvoření bilingvního on-line dotazníku:

Kompletní on-line dotazník s napojenou sběrnou databází byl vytvořen externím spolupracovníkem týmu-technikem, jenž dohlížel nad elektronickým sběrem dat. Dotazník

⁵⁴ Příloha č. 8

byl zveřejněn a aktivován pro sběr dat v období od 2. 11. 2010 do 8. 12. 2010 na adrese www.cktjz.com/pruzkum.

6.2 Realizační fáze výzkumu

V rámci realizační fáze výzkumu proběhly následující aktivity:

- utvoření harmonogramu výjezdů výzkumného týmu do oblastních organizací neslyšících a rozdělení realizačních aktivit
- kampaň na sociální síti Facebook
- oslovování organizací sdružujících neslyšící a škol pro sluchově postižené, zveřejnění informací o výzkumu na teletextu České televize
- osobní návštěvy v oblastních organizacích sdružujících neslyšící

Utvoření harmonogramu výjezdů výzkumného týmu do oblastních organizací neslyšících a rozdělení realizačních aktivit:

Pro účely realizace výzkumu byl sestaven harmonogram osobních návštěv v oblastních organizacích, v němž byla přesně stanovena data s výjezdy do organizací sdružujících neslyšící. Dále byly mezi jednotlivé členy týmu rozděleny realizační aktivity (kampaň na sociální síti Facebook, distribuce letáků a oslovujících dopisů do organizací neslyšících, kontaktování organizací a škol pro sluchově postižené, atp.)

Kampaň na sociální síti Facebook:

Na sociální síti Facebook byla vytvořena a následně šířena událost týkající se dotčeného průzkumu. Předpokládalo se, že prostřednictvím této sociální sítě bude zasažena především mladší generace neslyšících. Na základě podkladů poskytnutých externím spolupracovníkem týmu-technikem bylo zjištěno, že nejvíce neslyšících využilo pro vyplnění dotazníku právě odkaz na této sociální síti. Ten je poté přeměroval přímo na webovou stránku s uveřejněným průzkumem.

Oslovování organizací sdružujících neslyšící a škol pro sluchově postižené, zveřejnění informací o výzkumu na teletextu České televize

Do všech organizací a škol pro sluchově postižené, na něž byly předem vyhledány kontakty díky využití internetu a osobních známostí, byly elektronicky zasílány letáky a motivační dopisy s prosbou o vyvěšení na nástěnku a distribuci mezi neslyšící osoby. Organizace neslyšících byly také kontaktovány s prosbou o uveřejnění odkazu k výzkumu na jejich

webových stránkách. Informace o výzkumu se také objevily na teletextu České televize s cílem zaujmout pro výzkum také starší generaci neslyšících.

Osobní návštěvy v oblastních organizacích sdružujících neslyšící:

Osobní návštěvy výzkumného týmu v organizacích SNN v ČR Klatovy, ČUN Liberec, ČUN Praha, ČUN Zlín. Veškeré návštěvy byly předem dojednány s pracovníky oblastních organizací. Těchto návštěv se účastnila také autorka této práce. Ta ve spolupráci s neslyšící výzkumníci poskytovala neslyšícím především starší generace technickou podporu během vyplňování on-line dotazníku. Při návštěvách v organizacích nejprve výzkumnice vysvětlily neslyšícím postup při vyplňování on-line dotazníku a zodpověděly případné dotazy. Poté poskytovaly neslyšícím technickou podporu během samotného vyplňování dotazníku, aniž by iniciovaly kontakt s neslyšícími anebo nějak aktivně ovlivňovaly jejich odpovědi.

6.3 Vyhodnocení výzkumu

Po ukončení sběru dat 8. 12. 2010 probíhalo až do konce roku 2010 vyhodnocování výzkumu. Data vyhodnocená v závěru tohoto kvantitativního výzkumu tu ale nebudu předkládat, neboť nejsou předmětem mé práce. Informativně pouze uvádím následující údaje:

Výzkum vyplnilo celkem 227 neslyšících respondentů (neslyšících, nedoslýchavých, ohluhlých a uživatelů kochleárních implantátů) ze všech 14 krajů České republiky. Z každého kraje vyplnilo tento výzkum minimálně 5 respondentů (s výjimkou kraje Karlovarského, v němž vyplnili dotazník pouze 3 respondenti). Výzkumu se zúčastnili respondenti všech věkových kategorií a všech typů vzdělání. Nejvíce však byli zahrnuti respondenti, kteří jako primární prostředek své komunikace využívají český znakový jazyk a při komunikaci se slyšícími využívají služeb tlumočnického znakového jazyka.

6.4 Vlastní analýza poskytnutých dat

Cílem praktické části této práce bylo ukázat současnou situaci tlumočení pro neslyšící v České republice (dostupnost tlumočnických služeb ve všech krajích ČR, ne/spokojenost neslyšících s tlumočnickými službami napříč různými regiony v ČR). Dále bylo mým záměrem pokusit se z informací poskytnutých neslyšícími respondenty vymodelovat názorný

model ideálního tlumočnicka českého znakového jazyka, a to v souvislosti s těmi otázkami výzkumu, jež se týkaly etického kodexu.

Pro praktickou část své bakalářské práce jsem si stanovila tyto čtyři hypotézy:

1. *Neslyšící respondenti ve všech krajích ČR pocítují potřebu většího množství kvalitních tlumočnicků.*
2. *Neslyšící respondenti, kteří využívají služeb tlumočnicka na území hl. m. Prahy, jsou s těmito službami spokojenější než neslyšící respondenti z ostatních krajů.*
3. *Neslyšící respondenti ve všech krajích ČR si raději pravidelně objednávají jednoho svého oblíbeného tlumočnicka, protože vědí, že právě tomuto tlumočnickovi rozumí a mají obavu v tomto směru experimentovat.*
4. *Alespoň polovina neslyšících respondentů se během využívání tlumočnických služeb setkala s takovým chováním tlumočnicka, které bylo v rozporu s jeho etickým kodexem.*

6.4.1 Modelace výzkumného vzorku a identifikace výzkumných problémů

V rámci analýzy poskytnutých dat jsem pracovala pouze s údaji, které se týkaly neslyšících respondentů. Údaje poskytnuté nedoslýchavými respondenty, ohluchlými respondenty a uživateli kochleárních implantátů jsem dále nezpracovávala z toho důvodu, že se tato bakalářská práce zaměřuje pouze na skupinu neslyšících, jejichž primárním komunikačním prostředkem je český znakový jazyk.

Při analýze dat z hlediska všech krajů České republiky se ukázalo, že bude problém uvést přesná čísla, která by reprezentovala jednotlivé kraje. Příčinou jsou tyto skutečnosti: Nikde v on-line dotazníku není pro respondenty uvedena informace, že musí vždy zvolit ke každé otázce nějakou odpověď. Výzkumný tým totiž vycházel z vlastní zkušenosti při vyplňování různých dotazníků, kdy jakýkoli příkaz respondenta spíše odradí a demotivuje ho od vyplňování dotazníku. Výsledkem je bohužel to, že někteří respondenti u některých odpovědích nezvolili žádnou odpověď. Dalším důvodem ne zcela dokonalé přesnosti tohoto výzkumu je fakt, že jsem při analýze dat postupovala po jednotlivých otázkách a každá tabulka vytvořená v programu Excel zahrnuje multiplicitní údaje (s výjimkou tabulky č. 4), ze kterých v aplikaci Excel není možné přepočítat výsledky na procenta (v levé vertikální části tabulky jsou vždy postupně všechny jednotlivé kraje po sobě, v její horní horizontální části jsou pak nabízené odpovědi). Pokud bych chtěla provést dokonalou analýzu dat postupně po všech 14 krajích, musela bych k tomu účelu vytvořit přibližně 490 tabulek a grafů, které

nejen, že by zabraly mnohonásobně více času na zpracovávání, ale také na jejich pročtení zájemci o tuto problematiku, což by pochopitelně bylo značně kontraproduktivní.

Z výše uvedených důvodů budu spíše pracovat s tabulkami, které budou obsahovat číselné údaje. Grafy, jež by z výše objasněných důvodů neobsahovaly procentuální údaje (s výjimkou grafu č. 1), by plnily pouze funkci orientační a byly by proto nadbytečné. S grafy tedy budu pro ilustraci pracovat pouze v souvislosti s hypotézami, stanovenými v úvodu této práce.

6.4.2 Vlastní rozbor dat – analýza jednotlivých otázek dotazníku

Ačkoli dotazník obsahuje celkem 35 otázek, v této praktické části budu pracovat pouze s počtem 26 otázek. Některé otázky se totiž svým předmětem netýkají tématu mé práce a bylo by proto zbytečné je zde uvádět. U otázek, které nevyžadují další analýzu, budu uvádět pouze tabulku s číselnými údaji.

1) Jste:

- a) muž,
- b) žena

Tabulka č. 1 k ot. č. 1	muži	ženy
PRAHA	28	40
STŘEDOČESKÝ	6	9
JIHOČESKÝ	0	2
PLZEŇSKÝ	6	3
KARLOVARSKÝ	1	0
ÚSTECKÝ	3	2
LIBERECKÝ	3	5
KRÁLOVÉHRADECKÝ	10	3
PARDUBICKÝ	0	1
VYSOČINA	1	3
JIHOMORAVSKÝ	4	10
OLOMOUCKÝ	1	3
ZLÍNSKÝ	13	9
MORAVSKOSLEZSKÝ	0	6

3) Je Vám:

- a) méně než 15 let,
- b) 16–20 let,
- c) 21–30 let,
- d) 31–40 let,
- e) 41–50 let,

- f) 51–60 let,
 g) 61–70 let,
 h) více než 70 let.

Tabulka č. 2 k ot. č. 3	do 20	do 40	do 60	nad 60
PRAHA	7	36	14	10
STŘEDOČESKÝ	1	11	2	1
JIHOČESKÝ	0	1	1	0
PLZEŇSKÝ	1	4	3	1
KARLOVARSKÝ	0	1	0	0
ÚSTECKÝ	1	4	0	0
LIBERECKÝ	0	5	1	2
KRÁLOVÉHRADECKÝ	7	5	1	0
PARDUBICKÝ	1	0	0	0
VYSOČINA	0	3	0	1
JIHOMORAVSKÝ	1	12	1	0
OLOMOUCKÝ	0	4	0	0
ZLÍNSKÝ	1	12	7	2
MORAVSKOSLEZSKÝ	1	4	0	1

4) Vaše nejvyšší dosažené vzdělání je:

- a) základní,
 b) střední odborné (výuční list),
 c) středoškolské s maturitou,
 d) vysokoškolské,
 e) jiné, vypište: _____

Tabulka č. 3 k ot. č. 4	ZŠ	SOU	SŠ	VŠ	jiné
PRAHA	9	23	27	5	2
STŘEDOČESKÝ	1	5	4	4	1
JIHOČESKÝ	1	0	1	0	0
PLZEŇSKÝ	0	7	2	0	0
KARLOVARSKÝ	0	1	0	0	0
ÚSTECKÝ	0	5	0	0	0
LIBERECKÝ	0	3	4	1	0
KRÁLOVÉHRADECKÝ	1	3	3	1	0
PARDUBICKÝ	1	0	0	0	0
VYSOČINA	0	2	1	1	0
JIHOMORAVSKÝ	0	4	6	4	0
OLOMOUCKÝ	0	0	2	2	0
ZLÍNSKÝ	4	9	6	2	1
MORAVSKOSLEZSKÝ	1	1	3	1	0

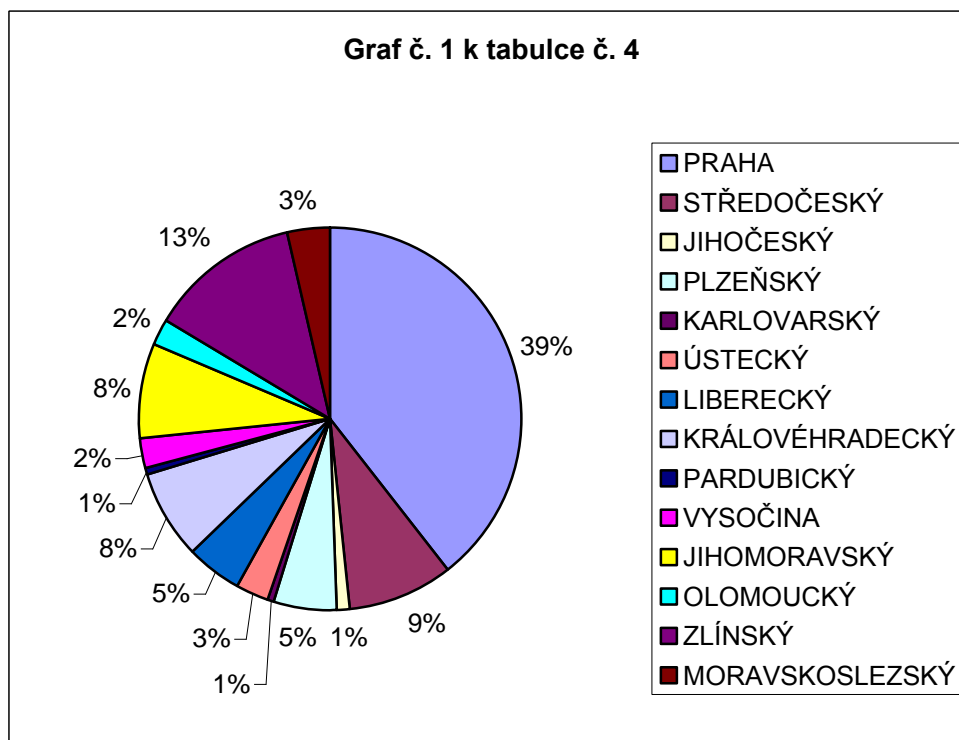
5) Vaše trvalé bydliště je v kraji:

- a) Hlavní město Praha,
- b) Středočeský kraj,
- c) Jihočeský kraj,
- d) Plzeňský kraj,
- e) Karlovarský kraj
- f) Ústecký kraj,
- g) Liberecký kraj,
- h) Královéhradecký kraj,
- i) Pardubický kraj,
- j) kraj Vysočina,
- k) Jihomoravský kraj,
- l) Olomoucký kraj,
- m) Zlínský kraj,
- n) Moravskoslezský kraj.

kraj	počet
PRAHA	68
STŘEDOČESKÝ	15
JIHOČESKÝ	2
PLZEŇSKÝ	9
KARLOVARSKÝ	1
ÚSTECKÝ	5
LIBERECKÝ	8
KRÁLOVÉHRADECKÝ	13
PARDUBICKÝ	1
VYSOČINA	4
JIHOMORAVSKÝ	14
OLOMOUCKÝ	4
ZLÍNSKÝ	22
MORAVSKOSLEZSKÝ	6

Tabulka č. 4 k ot. č. 5

Graf č. 1 k tabulce č. 4

11) Jak často využíváte tlumočnické služby?

Méně často než 1krát měsíčně

Asi 1krát měsíčně

2–5krát měsíčně

6–10krát měsíčně

Častěji než 10krát měsíčně

Tabulka č. 5 k ot. č. 11	1x	2-5x	6-10x
PRAHA	9	18	5
STŘEDOČESKÝ	1	4	1
JIHOČESKÝ	0	0	0
PLZEŇSKÝ	2	1	0
KARLOVARSKÝ	0	0	0
ÚSTECKÝ	1	1	0
LIBERECKÝ	1	3	0
KRÁLOVÉHRADECKÝ	1	3	0
PARDUBICKÝ	1	0	0
VYSOČINA	0	0	0
JIHOMORAVSKÝ	5	1	1
OLOMOUCKÝ	1	1	0
ZLÍNSKÝ	3	6	2
MORAVSKOSLEZSKÝ	0	1	0

12) V jakých situacích jste za posledních 12 měsíců nejvíce využíval/a tlumočnické služby?

(Vyberte maximálně 3 možnosti.)

- a) Lékař
- b) Úřad
- c) Zaměstnání
- d) Škola
- e) Přednáška/seminář/školení/kurz
- f) Policie, soud
- g) Jiné, vypište: _____

Tabulka č. 6 k ot. č. 12	lékař	úřad	zaměstnání	škola	kurz	policie	jiné
PRAHA	32	24	8	19	21	12	8
STŘEDOČESKÝ	7	4	7	3	6	2	1
JIHOČESKÝ	1	0	1	0	0	2	0
PLZEŇSKÝ	5	4	1	1	0	6	2
KARLOVARSKÝ	1	1	1	0	1	0	0
ÚSTECKÝ	4	1	1	1	2	2	0
LIBERECKÝ	3	3	1	1	3	2	1
KRÁLOVÉHRADECKÝ	4	5	3	9	9	3	1
PARDUBICKÝ	0	0	0	1	1	0	0
VYSOČINA	1	0	0	2	3	0	0
JIHOMORAVSKÝ	4	6	4	5	6	3	0
OLOMOUCKÝ	1	1	0	2	3	0	0
ZLÍNSKÝ	13	5	5	3	6	7	1
MORAVSKOSLEZSKÝ	2	2	2	3	3	1	1

13) Když potřebujete tlumočnickou službu, jak si ji nejčastěji sjednáváte?

- a) Nesjednávám si ji, zajistí ji instituce (např. škola, organizace).
- b) Objednávám přes Centrum zprostředkování tlumočnicků pro neslyšící.
- c) Objednám si tlumočnicka u své organizace (např. ČUN).
- d) Nesjednávám si ji, o tlumočení poprosím kamaráda.
- e) Nesjednávám si ji, využívám on-line tlumočení.
- f) Jinak, vypište: _____

Tabulka č. 7 k ot. č. 13	instituce	Centrum	organizace	kamarád	online	jiné
PRAHA	6	40	8	4	2	2
STŘEDOČESKÝ	1	11	0	0	2	0
JIHOČESKÝ	0	1	0	0	0	1
PLZEŇSKÝ	0	2	3	4	0	0
KARLOVARSKÝ	0	1	0	0	0	0
ÚSTECKÝ	1	1	1	1	0	1
LIBERECKÝ	0	4	2	0	1	0
KRÁLOVÉHRADECKÝ	6	5	0	1	1	0
PARDUBICKÝ	1	0	0	0	0	0
VYSOČINA	2	1	1	0	0	0
JIHOMORAVSKÝ	1	6	1	1	3	0
OLOMOUCKÝ	1	2	0	1	0	0
ZLÍNSKÝ	1	4	13	2	0	0
MORAVSKOSLEZSKÝ	2	1	1	1	1	0

14) Objednáváte si:

- Pouze svého „oblíbeného“ tlumočnicka. Pokud nemá čas, tak nikoho jiného.
- Přednostně svého „oblíbeného“ tlumočnicka. Pokud nemá čas, tak tlumočnicka jiného.
- Jakéhokoli tlumočnicka.

Tabulka č. 8 k ot. č. 14	pouze obl.	předn. obl.	jakýkoli
PRAHA	5	39	18
STŘEDOČESKÝ	3	8	3
JIHOČESKÝ	1	1	0
PLZEŇSKÝ	0	3	5
KARLOVARSKÝ	0	1	0
ÚSTECKÝ	2	2	1
LIBERECKÝ	1	6	1
KRÁLOVÉHRADECKÝ	1	4	8
PARDUBICKÝ	0	0	1
VYSOČINA	0	0	2
JIHOMORAVSKÝ	0	11	1
OLOMOUCKÝ	0	0	3
ZLÍNSKÝ	6	8	6
MORAVSKOSLEZSKÝ	3	0	3

Tato otázka souvisela s hypotézou č. 3: „Neslyšící respondenti ve všech krajích ČR si raději pravidelně objednávají jednoho svého oblíbeného tlumočnicka, protože vědí, že právě tomuto tlumočnickovi rozumí a mají obavu v tomto směru experimentovat.“ První část této hypotézy se spíše potvrdila na základě odpovědí respondentů z více než poloviny krajů, kteří zvolili možnost a) pouze oblíbeného tlumočnicka nebo b) přednostně oblíbeného tlumočnicka, z čehož jasně vyplývá, že si raději objednávají svého „oblíbeného“ tlumočnicka. V kraji Plzeňském, Královéhradeckém, Pardubickém, na Vysočině a v kraji Olomouckém větší množství

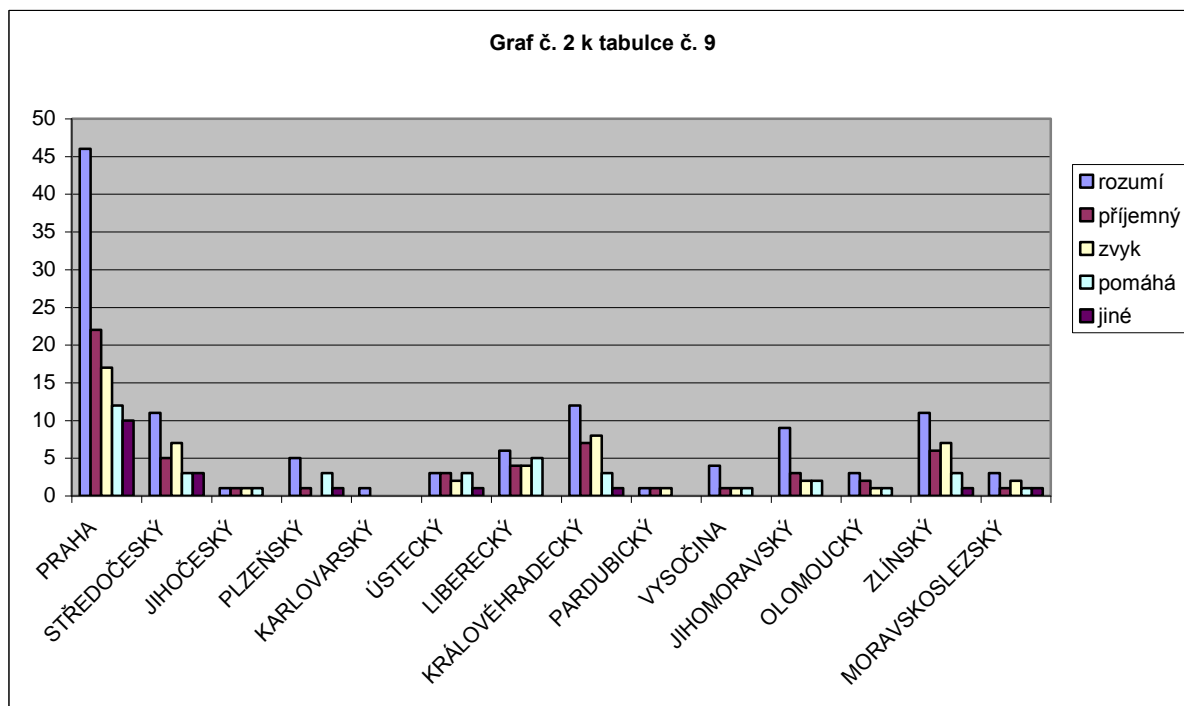
respondentů uvádělo, že si objednává jakéhokoli tlumočníka, což je zřejmě způsobeno menším množstvím tlumočnicků, kteří na území těchto krajů působí, a zároveň jejich nižší kvalitou. Klienti v těchto krajích nemají na výběr. Respondenti z kraje Moravskoslezského pak uváděli ve stejné míře odpovědi: a) pouze oblíbeného a c) jakéhokoli.

15) Pokud si objednáváte svého „oblíbeného“ tlumočníka, uveďte, proč ho upřednostňujete.

(Vyberte maximálně 3 možnosti. Zároveň u označených bodů stanovte jejich důležitost zapsáním čísel 1 až 3, přičemž 1 = nejdůležitější, 3 = nejméně důležité).

- a) Dobře mu rozumím a on dobře rozumí mně.
- b) Je příjemný.
- c) Jsem na něj zvyklý/á.
- d) Pomáhá mi.
- e) Jiné, vypište: _____

Tabulka č. 9 k ot. č. 15	rozumí	příjemný	zvyk	pomáhá	jiné
PRAHA	46	22	17	12	10
STŘEDOČESKÝ	11	5	7	3	3
JIHOČESKÝ	1	1	1	1	0
PLZEŇSKÝ	5	1	0	3	1
KARLOVARSKÝ	1	0	0	0	0
ÚSTECKÝ	3	3	2	3	1
LIBERECKÝ	6	4	4	5	0
KRÁLOVÉHRADECKÝ	12	7	8	3	1
PARDUBICKÝ	1	1	1	0	0
VYSOČINA	4	1	1	1	0
JIHOMORAVSKÝ	9	3	2	2	0
OLOMOUCKÝ	3	2	1	1	0
ZLÍNSKÝ	11	6	7	3	1
MORAVSKOSLEZSKÝ	3	1	2	1	1

Také tato otázka souvisela s hypotézou č. 3: „*Neslyšící respondenti ve všech krajích ČR si raději pravidelně objednávají jednoho svého oblíbeného tlumočnicka, protože vědí, že právě tomuto tlumočnickovi rozumí a mají obavu v tomto směru experimentovat.*“ Z výše uvedené tabulky a grafu vyplývá, že se druhá část této hypotézy rovněž spíše potvrdila. Tento závěr ovšem není objektivní, protože respondenti mohli zaškrtnout až tři odpovědi, a tak celková data v jednotlivých krajích uvedených v tabulce nejsou plně funkční pro tento výzkum. (Analyzovaná data získaná z výzkumu uskutečněného Komorou obsahují v této otázce odpovědi samostatné, ale i dvojice a trojice odpovědí. Tabulka pouze ukazuje četnost odpovědí – jeden respondent mohl zvolit více odpovědí.)

16) Kolik máte „oblíbených“ tlumočnicků?

- a) 1
- b) 2
- c) 3
- d) 4 a více
- e) Žádného

Tabulka č. 10 k ot. č. 16	1	2	3	4 a více	žádného
PRAHA	9	21	15	11	0
STŘEDOČESKÝ	5	3	2	4	0
JIHOČESKÝ	1	0	0	1	0
PLZEŇSKÝ	3	2	2	1	0
KARLOVARSKÝ	0	1	0	0	0
ÚSTECKÝ	0	4	0	0	0
LIBERECKÝ	2	2	2	0	0
KRÁLOVÉHRADECKÝ	2	2	1	7	0
PARDUBICKÝ	1	0	0	0	0
VYSOČINA	0	0	1	1	0
JIHOMORAVSKÝ	1	4	5	2	0
OLOMOUCKÝ	0	1	1	1	0
ZLÍNSKÝ	10	3	5	3	0
MORAVSKOSLEZSKÝ	2	1	1	0	0

17) Důvěřujete svému „oblíbenému“ tlumočnickovi?

- a) Vždy ano.
- b) Většinou ano.
- c) Většinou ne.
- d) Nikdy.

Tabulka č. 11 k ot. č. 17	vždy	většinou ano	většinou ne	nikdy
PRAHA	26	31	4	1
STŘEDOČESKÝ	5	6	1	1
JIHOČESKÝ	0	2	0	0
PLZEŇSKÝ	6	2	0	0
KARLOVARSKÝ	0	1	0	0
ÚSTECKÝ	3	1	1	0
LIBERECKÝ	3	4	1	0
KRÁLOVÉHRADECKÝ	8	5	0	0
PARDUBICKÝ	1	0	0	0
VYSOČINA	2	1	0	0
JIHOMORAVSKÝ	2	11	0	0
OLOMOUCKÝ	0	3	1	0
ZLÍNSKÝ	9	9	2	0
MORAVSKOSLEZSKÝ	4	0	0	0

Tato otázka sice přímo nesouvisela se žádnou ze stanovených hypotéz, avšak jistě stojí za rozbor. Příložená tabulka ukazuje, že většina respondentů ve všech krajích České republiky spíše důvěřuje svému „oblíbenému“ tlumočnickovi. Tuto informaci považuji za zásadní z hlediska tlumočnické práce – tlumočnick by měl při výkonu své profese myslet na neslyšícího uživatele služeb, který v něj vkládá svou důvěru.

18) Důvěřujete tlumočnickovi, který není Váš „oblíbený“ tlumočnick?

- a) Vždy ano.
- b) Většinou ano.
- c) Většinou ne.
- d) Nikdy.

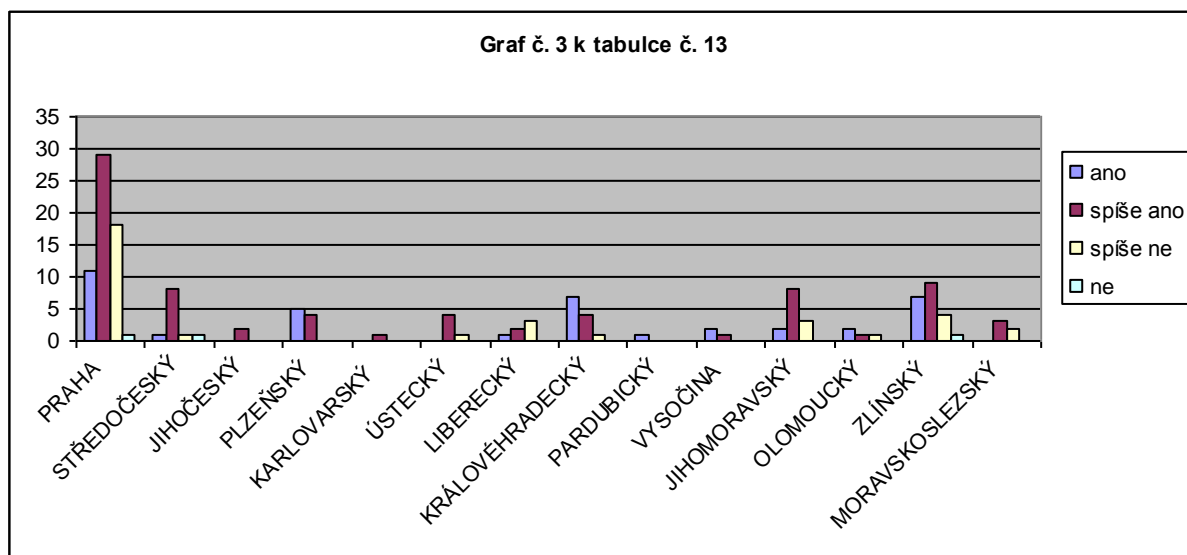
Tabulka č. 12 k ot. č. 18	vždy ano	větš. ano	větš. ne	nikdy
PRAHA	11	19	26	5
STŘEDOČESKÝ	1	6	6	0
JIHOČESKÝ	0	1	1	0
PLZEŇSKÝ	3	2	4	0
KARLOVARSKÝ	0	1	0	0
ÚSTECKÝ	0	2	2	1
LIBERECKÝ	2	2	3	0
KRÁLOVÉHRADECKÝ	7	2	3	0
PARDUBICKÝ	1	0	0	0
VYSOČINA	2	0	1	0
JIHOMORAVSKÝ	0	5	6	2
OLOMOUCKÝ	0	3	0	0
ZLÍNSKÝ	3	9	8	1
MORAVSKOSLEZSKÝ	0	1	4	0

Předchozí tabulka ukazuje, že neslyšící spíše důvěřují svým „oblíbeným“ tlumočnickům. Údaje zahrnuté v této tabulce však svědčí o tom, že tlumočnickům, které nepovažují za své „oblíbené“, už neslyšící zdaleka tolik nedůvěřují jako těm „oblíbeným“.

19) Jste většinou spokojen/a se službami nového tlumočnicka, když na něj narazíte?

- a) Ano.
- b) Spíše ano.
- c) Spíše ne.
- d) Ne.

Tabulka č. 13 k ot. č. 19	ano	spíše ano	spíše ne	ne
PRAHA	11	29	18	1
STŘEDOČESKÝ	1	8	1	1
JIHOČESKÝ	0	2	0	0
PLZEŇSKÝ	5	4	0	0
KARLOVARSKÝ	0	1	0	0
ÚSTECKÝ	0	4	1	0
LIBERECKÝ	1	2	3	0
KRÁLOVÉHRADECKÝ	7	4	1	0
PARDOBICKÝ	1	0	0	0
VYSOČINA	2	1	0	0
JIHOMORAVSKÝ	2	8	3	0
OLOMOUCKÝ	2	1	1	0
ZLÍNSKÝ	7	9	4	1
MORAVSKOSLEZSKÝ	0	3	2	0

Tato otázka nepřímo souvisí s hypotézou číslo 2: „Neslyšící respondenti, kteří využívají služeb tlumočnicka na území hl. m. Prahy, jsou s těmito službami spokojenější než neslyšící respondenti z ostatních krajů.“ Hypotézu jsem formulovala na základě domněnky, že na území hlavního města Prahy je větší koncentrace kvalifikovaných tlumočnicků než na území jiných krajů. (Na území hl. m. Prahy je koncentrováno největší množství institucí vzdělávajících tlumočnický: Komora, Pevnost, vysokoškolský obor ČNES.) Tato hypotéza se v souvislosti s využíváním nových tlumočnicků ze strany neslyšících nepotvrdila. Jak vyplývá z výše uvedené tabulky a grafu, ve všech krajích České republiky jsou neslyšící uživatelé se svými novými tlumočnickými spíše spokojeni (kromě kraje Libereckého).

20) Kdybyste byl/a s novým tlumočnickem spokojen/a, objednáte si ho znovu?

- a) Ano.
- b) Spíše ano.
- c) Spíše ne.
- d) Ne.

Tabulka č. 14 k ot. č. 20	ano	spíše ano	spíše ne	ne
PRAHA	28	18	12	2
STŘEDOČESKÝ	6	3	2	2
JIHOČESKÝ	1	0	1	0
PLZEŇSKÝ	2	5	0	1
KARLOVARSKÝ	0	1	0	0
ÚSTECKÝ	1	4	0	0
LIBERECKÝ	4	2	0	0
KRÁLOVÉHRADECKÝ	9	3	0	0
PARDUBICKÝ	1	0	0	0
VYSOČINA	3	0	0	0
JIHOMORAVSKÝ	7	5	1	0
OLOMOUCKÝ	3	2	0	0
ZLÍNSKÝ	9	10	1	0
MORAVSKOSLEZSKÝ	0	4	1	1

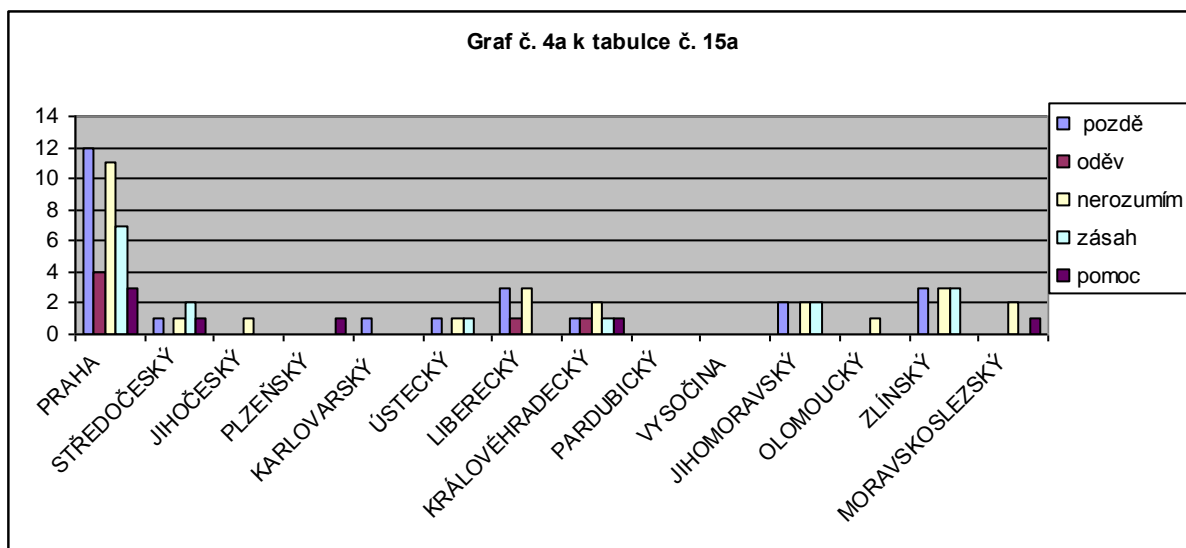
Ačkoli tato otázka přímo nesouvisí se žádnou ze stanovených hypotéz, bude zajímavé ji krátce okomentovat. Údaje v tabulce ukazují, že většina respondentů ze všech krajů by si v případě spokojenosti s novým tlumočnickem objednala tohoto tlumočnicka znovu (s výjimkou kraje Jihočeského). S touto informací by opět měli být seznámeni samotní tlumočníci, kteří by proto měli soustavně pracovat na svém profesním zdokonalování, aby mohli svědomitě nakládat s důvěrou, kterou do nich vkládají neslyšící.

21) Vyberte tři nedostatky tlumočnicka, na které jste během posledních 12 měsíců při tlumočení narazili nejčastěji.

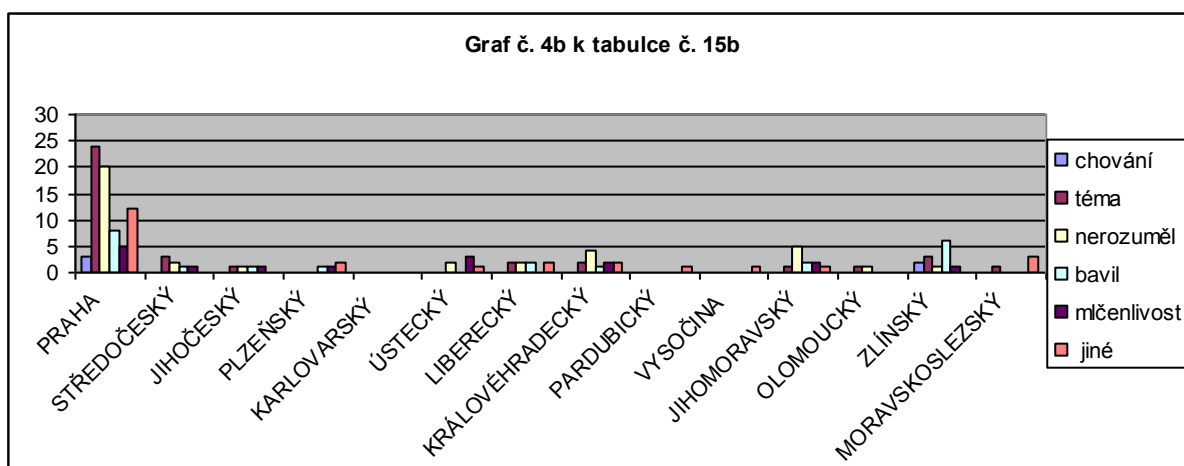
- a) Tlumočnick přišel pozdě.
- b) Tlumočnick byl nevhodně oblečený.
- c) Tlumočnickovi jsem nerozuměl.
- d) Tlumočnick zasahoval do tlumočené situace (např. za mě rozhodoval).
- e) Tlumočnick mi nechtěl pomoci.
- f) Tlumočnick se choval nevhodně.
- g) Tlumočnick nerozuměl tématu, které tlumočil.
- h) Tlumočnick mi nerozuměl.
- i) Tlumočnick se během tlumočení bavil se slyšícími.
- j) Tlumočnick porušil mlčenlivost.

k) Jiné, vypište: _____

Tabulka č. 15a k ot. č. 21	pozdě	oděv	nerozumím	zásah	pomoc
PRAHA	12	4	11	7	3
STŘEDOČESKÝ	1	0	1	2	1
JIHOČESKÝ	0	0	1	0	0
PLZEŇSKÝ	0	0	0	0	1
KARLOVARSKÝ	1	0	0	0	0
ÚSTECKÝ	1	0	1	1	0
LIBERECKÝ	3	1	3	0	0
KRÁLOVÉHRADECKÝ	1	1	2	1	1
PARDUBICKÝ	0	0	0	0	0
VYSOČINA	0	0	0	0	0
JIHOMORAVSKÝ	2	0	2	2	0
OLOMOUCKÝ	0	0	1	0	0
ZLÍNSKÝ	3	0	3	3	0
MORAVSKOSLEZSKÝ	0	0	2	0	1

Tabulka č. 15b k ot. č. 21	chování	téma	nerozuměl	bavil	mlčenlivost	jiné
PRAHA	3	24	20	8	5	12
STŘEDOČESKÝ	0	3	2	1	1	0
JIHOČESKÝ	0	1	1	1	1	0
PLZEŇSKÝ	0	0	0	1	1	2
KARLOVARSKÝ	0	0	0	0	0	0
ÚSTECKÝ	0	0	2	0	3	1
LIBERECKÝ	0	2	2	2	0	2
KRÁLOVÉHRADECKÝ	0	2	4	1	2	2
PARDUBICKÝ	0	0	0	0	0	1
VYSOČINA	0	0	0	0	0	1
JIHOMORAVSKÝ	0	1	5	2	2	1
OLOMOUCKÝ	0	1	1	0	0	0
ZLÍNSKÝ	2	3	1	6	1	0
MORAVSKOSLEZSKÝ	0	1	0	0	0	3

Tato otázka souvisela s hypotézou č. 4: „Alespoň polovina neslyšících respondentů se během využívání tlumočnických služeb setkala s takovým chováním tlumočnicka, které bylo v rozporu s jeho etickým kodexem.“ Stejně jako u otázky č. 15 však bude problematické ji zanalyzovat. Respondenti měli zaškrtnout tři nedostatky – z nasbíraných dat proto nelze vypočítat jednotlivé odpovědi. Ty jsou totiž ve výstupních datech z výzkumu Komory uvedeny po různorodých trojicích. Z tabulky nicméně vyplývá, že se mnoho respondentů setkala s takovým chováním tlumočnicka znakového jazyka, jež bylo v rozporu s jeho etickým kodexem. Hypotéza č. 4 se však tímto tvrzením nedá s jistotou podepřít.

22) Zajišťují tlumočníci dobře prostorové uspořádání situace (snaží se např. posadit nebo postavit tak, abyste na něj dobře viděl/a)?

- a) Vždy.
- b) Někdy.
- c) Velmi zřídka.
- d) Nikdy.

Tabulka č. 16 k ot. č. 22	vždy	někdy	velmi zřídka	nikdy
PRAHA	39	22	1	0
STŘEDOČESKÝ	8	3	1	0
JIHOČESKÝ	0	2	0	0
PLZEŇSKÝ	7	2	0	0
KARLOVARSKÝ	0	1	0	0
ÚSTECKÝ	3	2	0	0
LIBERECKÝ	7	1	0	0
KRÁLOVÉHRADECKÝ	11	2	0	0
PARDUBICKÝ	1	0	0	0
VYSOČINA	2	0	0	0
JIHOMORAVSKÝ	9	3	1	0
OLOMOUCKÝ	2	1	0	0
ZLÍNSKÝ	12	6	0	3
MORAVSKOSLEZSKÝ	3	3	0	0

23) Používají tlumočníci pro tlumočené téma správné znaky?

- a) Ano.
 b) Spíše ano.
 c) Spíše ne.
 d) Ne.

Tabulka č. 17 k ot. č. 23	ano	spíše ano	spíše ne	ne
PRAHA	25	34	1	2
STŘEDOČESKÝ	3	7	1	0
JIHOČESKÝ	0	1	0	0
PLZEŇSKÝ	7	2	0	0
KARLOVARSKÝ	0	0	0	0
ÚSTECKÝ	2	3	0	0
LIBERECKÝ	5	2	1	0
KRÁLOVÉHRADECKÝ	9	4	0	0
PARDUBICKÝ	1	0	0	0
VYSOČINA	2	1	0	0
JIHOMORAVSKÝ	3	10	0	0
OLOMOUCKÝ	1	1	2	0
ZLÍNSKÝ	5	13	3	0
MORAVSKOSLEZSKÝ	1	4	1	0

24) Stává se Vám, že když tlumočnick něčemu nerozumí, tak se zeptá, aby mohl věc přetlumočit přesně?

- a) Často.
 b) Někdy.
 c) Velmi zřídka.
 d) Nikdy.

Tabulka č. 18 k ot. č. 24	často	někdy	velmi zřídka	nikdy
PRAHA	28	20	8	6
STŘEDOČESKÝ	5	4	4	0
JIHOČESKÝ	0	1	0	0
PLZEŇSKÝ	3	2	3	0
KARLOVARSKÝ	0	1	0	0
ÚSTECKÝ	3	2	0	0
LIBERECKÝ	4	3	0	1
KRÁLOVÉHRADECKÝ	6	5	0	1
PARDUBICKÝ	0	0	0	0
VYSOČINA	1	1	0	1
JIHOMORAVSKÝ	3	9	1	0
OLOMOUCKÝ	0	1	2	1
ZLÍNSKÝ	7	12	1	1
MORAVSKOSLEZSKÝ	1	4	1	0

25) Když tlumočník použije špatný znak a Vy ho opravíte, používá pak už jen správný znak?

- a) Ano, vždy.
- b) Někdy.
- c) Velmi zřídka.
- d) Nikdy.

Tabulka č. 19 k ot. č. 25	vždy	někdy	velmi zřídka	nikdy
PRAHA	27	23	6	4
STŘEDOČESKÝ	3	7	3	0
JIHOČESKÝ	0	0	0	1
PLZEŇSKÝ	3	2	2	1
KARLOVARSKÝ	0	1	0	0
ÚSTECKÝ	3	2	0	0
LIBERECKÝ	3	1	1	1
KRÁLOVÉHRADECKÝ	2	5	1	5
PARDUBICKÝ	1	0	0	0
VYSOČINA	1	1	0	1
JIHOMORAVSKÝ	3	9	1	0
OLOMOUCKÝ	1	1	2	0
ZLÍNSKÝ	11	8	1	1
MORAVSKOSLEZSKÝ	0	3	0	3

26) Rozumíte tlumočnickovi lépe, když použije prstovou abecedu?

- a) Ano, vždy.
- b) Někdy.
- c) Velmi zřídka.
- d) Nikdy.

Tabulka č. 20 k ot. č. 26	vždy	někdy	velmi zřídka	nikdy
PRAHA	21	26	10	2
STŘEDOČESKÝ	6	2	0	2
JIHOČESKÝ	1	0	1	0
PLZEŇSKÝ	5	0	2	1
KARLOVARSKÝ	0	0	0	1
ÚSTECKÝ	2	2	0	1
LIBERECKÝ	2	4	1	0
KRÁLOVÉHRADECKÝ	5	5	2	1
PARDUBICKÝ	1	0	0	0
VYSOČINA	1	1	0	1
JIHOMORAVSKÝ	1	7	4	1
OLOMOUCKÝ	1	1	1	1
ZLÍNSKÝ	7	5	4	5
MORAVSKOSLEZSKÝ	2	3	0	1

27) Rozumíte tlumočnickovi lépe, když více používá mimiku a vhodně artikuluje (správně pohybuje ústy)?

- a) Ano, vždy.
- b) Někdy.
- c) Velmi zřídka.
- d) Nikdy.

Tabulka č. 21 k ot. č. 27	vždy	někdy	velmi zřídka	nikdy
PRAHA	50	0	2	0
STŘEDOČESKÝ	12	0	0	0
JIHOČESKÝ	2	0	0	0
PLZEŇSKÝ	7	0	1	0
KARLOVARSKÝ	1	0	0	0
ÚSTECKÝ	3	0	0	0
LIBERECKÝ	4	0	1	0
KRÁLOVÉHRADECKÝ	8	0	0	0
PARDUBICKÝ	0	0	0	0
VYSOČINA	3	0	0	0
JIHOMORAVSKÝ	9	0	0	0
OLOMOUCKÝ	2	0	1	0
ZLÍNSKÝ	14	0	0	0
MORAVSKOSLEZSKÝ	4	0	0	0

Ačkoli tato otázka nesouvisí se žádnou z výše stanovených hypotéz, bude velmi zajímavé ji zanalyzovat. Jak je patrné z uvedené tabulky, ve všech krajích České republiky značně převažuje počet neslyšících respondentů, kteří tlumočnickovi lépe rozumí, pokud při tlumočení více využívá mimiku a patřičné pohyby úst. Můžeme tedy s jistotou potvrdit u nás dnes již známou skutečnost: využívání mimiky a patřičných pohybů úst hraje při porozumění a produkci znakového jazyka zásadní funkci.

28) Jak často se Vám stává, že potřebujete tlumočnickou službu, ale nedostanete ji?

- a) Méně než jednou měsíčně.
- b) Asi jednou měsíčně.
- c) Dvakrát až pětkrát měsíčně.
- d) Šestkrát až desetkrát měsíčně.
- e) Více než desetkrát měsíčně.

Tabulka č. 22 k ot. č. 28	méně než 1x	asi 1x	2-5x	6-10x	více než 10x
PRAHA	0	13	4	0	0
STŘEDOČESKÝ	0	2	2	0	0
JIHOČESKÝ	0	0	0	0	0
PLZEŇSKÝ	0	1	0	0	0
KARLOVARSKÝ	0	0	0	0	0
ÚSTECKÝ	0	1	1	0	0
LIBERECKÝ	0	1	1	0	0
KRÁLOVÉHRADECKÝ	0	2	1	1	0
PARDUBICKÝ	0	0	0	0	0
VYSOČINA	0	0	0	0	0
JIHOMORAVSKÝ	0	1	0	0	0
OLOMOUCKÝ	0	0	1	0	0
ZLÍNSKÝ	0	3	3	0	0
MORAVSKOSLEZSKÝ	0	0	0	0	0

Tato otázka nepřímo souvisí s hypotézou č. 1: „*Neslyšící respondenti ve všech krajích ČR pocítují potřebu většího množství kvalitních tlumočnicků.*“ Bohužel bude problematické ji zanalyzovat, protože velké množství respondentů ne zvolilo žádnou odpověď. Důvodem je již na začátku této kapitoly zmiňovaná skutečnost, že žádná z otázek dotazníku nebyla obligatorní. Z kraje hl. m Prahy (68 respondentů) odpovědělo pouze 17 respondentů, ze Středočeského kraje (15 respondentů) pouze 4, z Jihočeského (2 respondenti) žádný z respondentů neodpověděl, z Plzeňského kraje (9 respondentů) odpověděl pouze 1 respondent, z Karlovarského (1 respondent) neodpověděl žádný, z Ústeckého (5 respondentů) odpověděli 2 respondenti, z Libereckého (8 respondentů) odpověděli 2, z Královéhradeckého (13 respondentů) odpověděli 4, z Pardubického (1 respondent) neodpověděl nikdo, z kraje Vysočina (4 respondenti) také žádný z respondentů neodpověděl, z Jihomoravského kraje (14 respondentů) odpověděl jen jeden respondent, z Olomouckého (4 respondenti) odpověděl pouze jediný respondent, ze Zlínského kraje (22 respondentů) odpovědělo pouze 6 respondentů a z Moravskoslezského (6 respondentů) neodpověděl ani jediný respondent. Hypotézu č. 1 proto nelze podepřít údaji vyplývajícími z výzkumu na základě této otázky.

29) Pro jaké účely jste tlumočnickou službu během posledního půlroku nejvícekrát nedostal/a? (Vyberte maximálně 2 možnosti.)

- a) Lékař
- b) Úřad
- c) Zaměstnání
- d) Škola
- e) Přednáška/seminář/školení/kurz

f) Policie, soud

g) Jiné, vypište: _____

Tabulka č. 23 k ot. č. 29	lékař	úřad	zaměstnání	škola	kurz	policie	jiné
PRAHA	20	9	2	12	10	0	12
STŘEDOČESKÝ	4	2	1	0	3	0	2
JIHOČESKÝ	0	0	0	0	0	0	0
PLZEŇSKÝ	1	2	2	0	0	0	1
KARLOVARSKÝ	1	1	0	0	0	0	0
ÚSTECKÝ	3	3	0	1	1	0	0
LIBERECKÝ	1	1	1	1	2	0	0
KRÁLOVÉHRADECKÝ	4	1	1	4	7	0	1
PARDUBICKÝ	0	0	0	1	1	0	0
VYSOČINA	1	0	0	1	1	0	1
JIHOMORAVSKÝ	1	3	0	0	3	0	2
OLOMOUCKÝ	1	2	1	2	1	0	0
ZLÍNSKÝ	5	3	4	2	1	0	0
MORAVSKOSLEZSKÝ	1	2	1	0	1	0	1

32) Jak byste hodnotil/a tlumočnickou situaci v ČR před 10 lety?

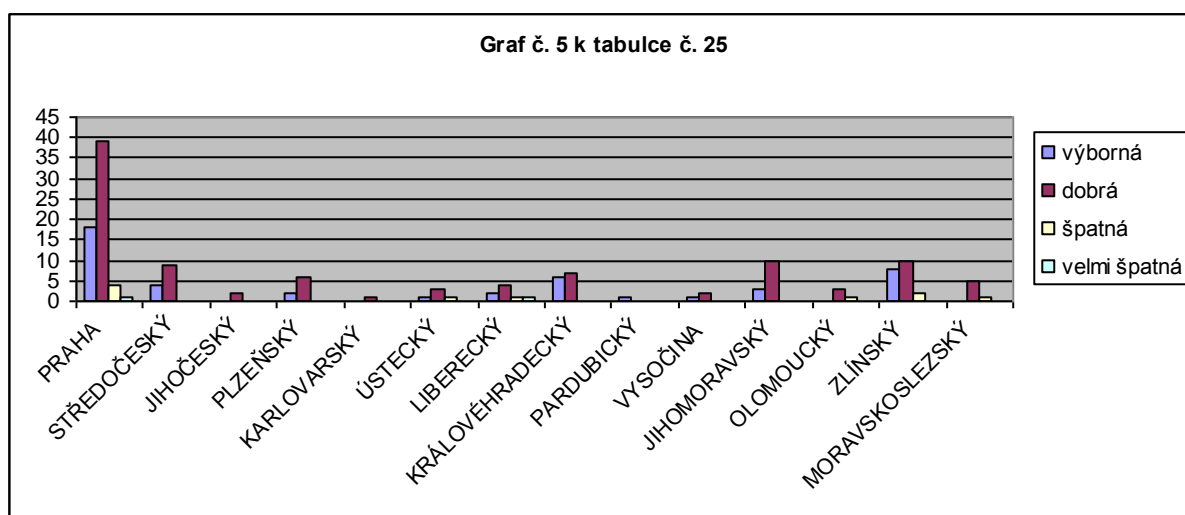
- a) Výborná.
- b) Dobrá.
- c) Špatná.
- d) Velmi špatná.
- d) Nevím.

Tabulka č. 24 k ot. č. 32	výborná	dobrá	špatná	velmi špatná	nevím
PRAHA	4	17	7	16	20
STŘEDOČESKÝ	1	2	3	4	4
JIHOČESKÝ	0	0	1	1	0
PLZEŇSKÝ	2	4	0	0	3
KARLOVARSKÝ	0	1	0	0	0
ÚSTECKÝ	1	0	0	1	2
LIBERECKÝ	1	1	2	1	2
KRÁLOVÉHRADECKÝ	4	3	4	2	0
PARDUBICKÝ	1	0	0	0	0
VYSOČINA	1	1	0	1	0
JIHOMORAVSKÝ	0	6	4	0	3
OLOMOUCKÝ	0	0	2	2	0
ZLÍNSKÝ	0	14	3	3	1
MORAVSKOSLEZSKÝ	1	1	1	1	2

33) Jak byste hodnotil/a nynější tlumočnickou situaci v ČR?

- a) Výborná.
- b) Dobrá.
- c) Špatná.
- d) Velmi špatná.

Tabulka č. 25 k ot. č. 33	výborná	dobrá	špatná	velmi špatná
PRAHA	18	39	4	1
STŘEDOČESKÝ	4	9	0	0
JIHOČESKÝ	0	2	0	0
PLZEŇSKÝ	2	6	0	0
KARLOVARSKÝ	0	1	0	0
ÚSTECKÝ	1	3	1	0
LIBERECKÝ	2	4	1	1
KRÁLOVÉHRADECKÝ	6	7	0	0
PARDUBICKÝ	1	0	0	0
VYSOČINA	1	2	0	0
JIHOMORAVSKÝ	3	10	0	0
OLOMOUCKÝ	0	3	1	0
ZLÍNSKÝ	8	10	2	0
MORAVSKOSLEZSKÝ	0	5	1	0

Tato otázka souvisí s hypotézou č. 2: „Neslyšící respondenti, kteří využívají služeb tlumočnicka na území hl. m. Prahy, jsou s těmito službami spokojenější než neslyšící respondenti z ostatních krajů.“ Tato hypotéza se mi však ani v souvislosti s touto otázkou nepotvrdila. Jak je zřejmé z přiložené tabulky a grafu, se současnou tlumočnickou situací jsou spíše celkově spokojeni respondenti ze všech krajů České republiky. To může souviset se skutečností, že stále ve valné většině případů klienti nemají k dispozici dostatek tlumočnicků a jsou tedy spokojeni i tehdy, kdy se jim „nějakého“ tlumočnicka podaří zajistit.

35) Co Vám na poskytování tlumočnických služeb v ČR nejvíce vadí?

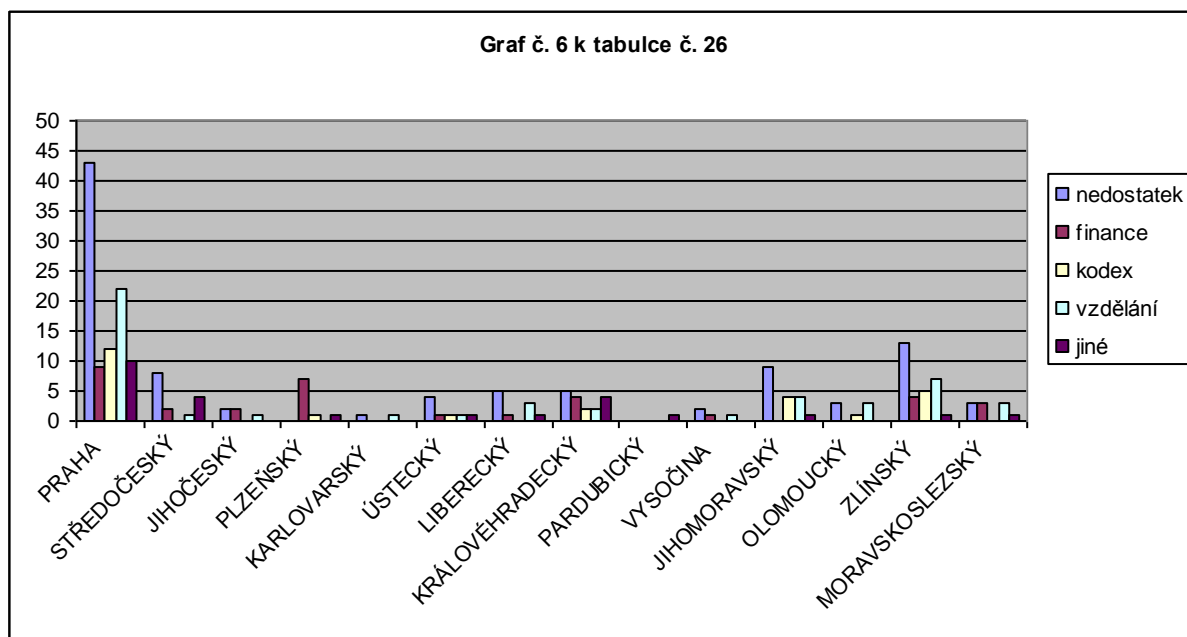
(Vyberte maximálně 3 možnosti.)

- a) Nedostatek kvalitních tlumočnicků.
- b) Špatné finanční ohodnocení tlumočnicků.
- c) Tlumočníci nedodržují etický kodex.

d) Nedostatečné vzdělání tlumočnicků.

e) Jiné, vypište: _____

Tabulka č. 26 k ot. č. 35	nedostatek	finance	kodex	vzdělání	jiné
PRAHA	43	9	12	22	10
STŘEDOČESKÝ	8	2	0	1	4
JIHOČESKÝ	2	2	0	1	0
PLZEŇSKÝ	0	7	1	0	1
KARLOVARSKÝ	1	0	0	1	0
ÚSTECKÝ	4	1	1	1	1
LIBERECKÝ	5	1	0	3	1
KRÁLOVÉHRADECKÝ	5	4	2	2	4
PARDUBICKÝ	0	0	0	0	1
VYSOČINA	2	1	0	1	0
JIHOMORAVSKÝ	9	0	4	4	1
OLOMOUCKÝ	3	0	1	3	0
ZLÍNSKÝ	13	4	5	7	1
MORAVSKOSLEZSKÝ	3	3	0	3	1

Tato otázka souvisí s druhou zkoumanou podoblastí praktické části této práce: „*Etický kodex tlumočnicka a ideální tlumočnick českého znakového jazyka z pohledu českých neslyšících klientů v různých krajích ČR.*“ Vzhledem k tomu, že tato otázka obsahovala možnost vícenásobné odpovědi (jako tomu bylo u ot. č. 15 a 21) nebude možné ji podrobně zanalyzovat. Nároky různých respondentů v jednotlivých krajích České republiky se v závislosti na mnoha faktorech různí (dostupnost tlumočnické služby, možnost vzdělávání tlumočnicků, nároky na kvalitu tlumočnické služby apod.). Bohužel však na základě výsledků této otázky nemohu vytvořit profil jednoho konkrétního tlumočnicka, který by obecně představoval ideálního tlumočnicka pro všechny neslyšící. Určité závěry však mohou vyplynout z grafu přiloženého výše – klienti především požadují více kvalitních tlumočnicků.

6.4.3 Shrnutí

Výzkumná data byla zkoumána ve dvou podoblastech: 1. *Současná situace tlumočení pro neslyšící v České republice* a 2. *Etický kodex tlumočnicka a ideální tlumočnick českého znakového jazyka z pohledu českých neslyšících klientů v různých krajích ČR*. Obraz současné situace tlumočení pro neslyšící v České republice je podán v kapitole č. 6.4.2. Profil ideálního tlumočnicka znakového jazyka byl zkoumán na základě otázky č. 35: „Co vám na poskytování tlumočnických služeb v ČR nejvíce vadí?“ Jak by měl vypadat ideální tlumočnick českého znakového jazyka bohužel z této otázky jednoznačně nevyplývá.

Pro praktickou část své práce jsem si dále stanovila čtyři hypotézy:

Hypotéza č. 1: *„Neslyšící respondenti ve všech krajích ČR pocítují potřebu většího množství kvalitních tlumočnicků.“*

Na otázku č. 28: „Jak často se Vám stává, že potřebujete tlumočnickou službu, ale nedostanete ji?“, jež nepřímo souvisela s touto hypotézou, odpovídalo jen malé množství respondentů ze všech krajů České republiky. Hypotézu se proto nepodařilo potvrdit.

Hypotéza č. 2: *„Neslyšící respondenti, kteří využívají služeb tlumočnicka na území hl. m. Prahy, jsou s těmito službami spokojenější než neslyšící respondenti z ostatních krajů.“*

Tato hypotéza se v souvislosti s otázkou č. 19: „Jste většinou spokojen/a se službami nového tlumočnicka, když na něj narazíte?“ nepotvrdila. Jak vyplývá z tabulky č. 13 a grafu č. 3, ve všech krajích České republiky jsou neslyšící uživatelé se svými novými tlumočnickými spíše spokojeni (kromě kraje Libereckého). Ani v souvislosti s otázkou č. 33: „Jak byste hodnotil/a nynější tlumočnickou situaci v ČR?“ se tuto hypotézu nepodařilo potvrdit (tabulka č. 25 a graf č. 5). Se současnou tlumočnickou situací jsou spíše celkově spokojeni respondenti ze všech krajů České republiky, což může souviset se skutečností, že mnoho neslyšících klientů stále ještě nemá k dispozici dostatek tlumočnicků.

Hypotéza č. 3: *„Neslyšící respondenti ve všech krajích ČR si raději pravidelně objednávají jednoho svého oblíbeného tlumočnicka, protože vědí, že právě tomuto tlumočnickovi rozumí a mají obavu v tomto směru experimentovat.“*

Respondenti z více než poloviny krajů na otázku č. 14: „Objednáváte si: a) Pouze svého „oblíbeného“ tlumočnicka. Pokud nemá čas, tak nikoho jiného. b) Přednostně svého „oblíbeného“ tlumočnicka. Pokud nemá čas, tak tlumočnicka jiného. c) Jakéhokoli tlumočnicka.“

odpověděli a) pouze oblíbeného tlumočnicka nebo b) přednostně oblíbeného tlumočnicka. Z uvedeného tedy vyplývá, že si raději objednávají svého „oblíbeného“ tlumočnicka. První část této hypotézy se proto spíše potvrdila. Její druhá část pak souvisí s otázkou č. 15: „Pokud si objednáte svého „oblíbeného“ tlumočnicka, uveďte, proč ho upřednostňujete. (Vyberte maximálně 3 možnosti. Zároveň u označených bodů stanovte jejich důležitost zapsáním čísel 1 až 3, přičemž 1 = nejdůležitější, 3 = nejméně důležité). a) Dobře mu rozumím a on dobře rozumí mně. b) Je příjemný. c) Jsem na něj zvyklý/á. d) Pomáhá mi. e) Jiné. Druhá část této hypotézy se rovněž spíše potvrdila. (tabulka č. 9 a graf č. 2) Tento závěr ovšem není objektivní, protože respondenti mohli zaškrtnout až tři odpovědi (otázka s vícenásobnou možností odpovědi).

Hypotéza č. 4: *„Alespoň polovina neslyšících respondentů se během využívání tlumočnických služeb setkala s takovým chováním tlumočnicka, které bylo v rozporu s jeho etickým kodexem.“* Tato hypotéza byla zkoumána v souvislosti s otázkou č. 21: „Vyberte tři nedostatky tlumočnicka, na které jste během posledních 12 měsíců při tlumočení narazili nejčastěji.“ Šlo o otázku s vícenásobnou možností odpovědi. Ve výstupech z výzkumu Komory jsou uvedeny různorodé trojice odpovědí, ze kterých není možné spočítat přesné údaje. Z tabulky č. 15 a, b vyplývá, že se mnoho respondentů setkalo s takovým chováním tlumočnicka znakového jazyka, jež bylo v rozporu s jeho etickým kodexem. Na základě této tabulky však hypotézu č. 4 spíše nelze potvrdit.

7 DOPORUČENÍ PRO DALŠÍ VÝVOJ TLUMOČNICKÝCH SLUŽEB V ČESKÉ REPUBLICE

Z analýzy dat poskytnutých Komoru vyplývají následující doporučení pro lepší vývoj tlumočnických služeb v České republice:

1) Profesní organizace sdružující tlumočníky pro neslyšící by se měly ve vzdělávacích aktivitách zaměřovat na celkové vzdělávání začínajících i stávajících tlumočnicků, a to jak v jazykové oblasti, tak v oblasti teorie a odborné přípravy. Měly by podporovat zvyšování kompetencí těchto tlumočnicků v různých odborných znalostech a dalších tlumočnických dovednostech. Všechny profesní organizace sdružující tlumočníky pro neslyšící by měly průběžně vzdělávat své tlumočníky v oblasti problematiky etického kodexu.

2) Poskytovatelé tlumočnických služeb by měli navýšit počet kvalitních tlumočnicků ve všech krajích České republiky, měli by podporovat jejich soustavné vzdělávání a profesní zdokonalování. Tito poskytovatelé by dále měli zajistit odpovídající finanční ohodnocení pro tlumočníky znakového jazyka (alespoň na úrovni průměrné mzdy) a finančně podporovat jejich další vzdělávání.

8 ZÁVĚR

V úvodu této práce jsem si stanovila za cíl poskytnout objektivní zhodnocení současného stavu tlumočnických služeb, poukázat na nedostatky v jejich poskytování a pokusit se předložit případná doporučení pro pozitivní ovlivnění jejich dalšího vývoje v České republice.

V teoretické části jsem podrobně popsala poskytování tlumočnických služeb v České republice z historického hlediska a vyjmenovala tlumočnické organizace působící v současné době na našem území. Zabývala jsem se také rokem 1998, jenž vyvolal řadu změn, které pozitivně ovlivnily současnou tlumočnickou situaci u nás. Dotkla jsem se také problematiky etického kodexu tlumočnicka a jeho změn, souvisejících se změnami tlumočnického prostředí u nás.

Praktická část této práce se zaměřila na analýzu dat, poskytnutých Českou komorou tlumočnicků znakového jazyka. Výzkumná data byla získána v rámci on-line kvantitativního výzkumu, jenž byl realizován na území celé České republiky v období od října 2010 do prosince 2010 výzkumným týmem Komory, jehož členkou byla i autorka této práce. Data byla v rámci této práce analyzována z hlediska jednotlivých otázek – ke každé otázce byla připojena souhrnná tabulka zahrnující všech 14 krajů České republiky. Otázky on-line dotazníku, který sloužil výzkumu, nebyly obligatorní. Některé otázky proto nebyly respondenty vůbec zodpovězeny. Tabulky i grafy obsahují multiplicitní údaje a program Excel, v němž byly zpracovávány, proto nemohl z těchto multiplicitních údajů spočítat výsledky v procentech. Jedná se o kvalitativní výzkum, který měl ukázat současný stav tlumočnických služeb ve všech krajích České republiky. Tento účel byl díky této bakalářské práci splněn.

POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE

- Akademická rozprava o znakovém jazyku. *Gong*, 1998, roč. 27, č. 5, s. 104. ISSN 0323-0732.
- BRASEL, B. B. Interpreting as Viewed by the Deaf Consumer. In INGRAM, R. M.; INGRAM, B. L. (eds.) *Hands Across the Sea. Proceedings of the First International Conference on Interpreting*. Washington, D. C. : Trinity College, 1975, s. 8. ISBN není.
- BUBERLE, V. Mnoho neslyšících hledá práci. *Gong*, 1998, roč. 27, č. 6, s. 129. ISSN 0323-0732.
- BUBERLE, V. Proč nám chybí tlumočníci? *Gong*, 1998, roč. 27, č. 4, s. 79. ISSN 0323-0732.
- Co vás zajímá. *Gong*, 1979, roč. 8, č. 8, s. 117. ISSN 0323-0732.
- BUBERLE, V. Vzrůstá zájem o znakový jazyk. *Gong*, 1998, roč. 27, č. 5, s. 105. ISSN 0323-0732.
- ČERVINKOVÁ HOUŠKOVÁ, K. *Certifikační vzdělávací program*. Praha : Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008, s. 11-49. ISBN 978-80-87218-11-2.
- FRISHBERG, N. *Interpreting: An Introduction*. Silver Spring : RID Publications, 1990, s. 59. ISBN 0-916883-07-08.
- HAVLENA, P. Kdo je to tlumočník. *Gong*, 1982, roč. 11, č. 1, s. 4. ISSN 0323-0732.
- HAVLENA, P. Všední den tlumočnicka. *Gong*, 1983, roč. 12, č. 2, s. 21. ISSN chybí.
- HUDÁKOVÁ, A. Škola se nestěhovala. *Gong*, 1998, roč. 27, č. 11, s. 249. ISSN 0323-0732.
- HUMPHREY, J. H.; ALCORN, B. J. *So You Want to Be an Interpreter? An Introduction to Sign Language Interpreting*. Amarillo, Texas : H&H Publishing Company, 2001, s. 2.26. ISBN 0-9640367-7-0.
- Kde vzít tlumočnický. *Gong*, 1973, roč. 2, č. 5, s. 70. ISSN není.
- KRONUSOVÁ, M. *Organizace tlumočnicků v ČR a v zahraničí*. Praha : Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008, s. 9-12. ISBN 978-80-87218-22-8.
- KUBIŠTOVÁ, J. *Etický kodex ve světle současného komunitního tlumočení pro neslyšící v českém prostředí*. [Bakalářské práce] Praha : Karlova Univerzita, 2010, s. 9-10.
- MARSCHARK, M.; PETERSON, R.; WINSTON, E. A. *Sign Language Interpreting and Interpreter Education. Directions for Research and Practice*. New York : Oxford University Press, 2005, s. V. ISBN 0-19-517694-4.
- MÁZEROVÁ, R. Causa Beroun. *Gong*, 1998, roč. 27, č. 7, s. 149. ISSN 0323-0732.
- MÁZEROVÁ, R. Tlumočníci vystoupili z rámečku. *Gong*, 1998, roč. 27, č. 5, s. 107. ISSN 0323-0732.

- NAPIER, J. *Sign Language Interpreting. Linguistic Coping Strategies*. Gloucestershire : Douglas McLean, 2002, s. 18 – 28. ISBN 0-946 252-37-8.
- PAUR, J. Znaková řeč a tlumočníci. *Gong*, 1979, roč. 8, č. 1, s. 3-4. ISSN 0323-0732.
- Příloha Zákon o znakové řeči. *Gong*. 1998, roč. 27, č. 6. Praha : ASNEP. ISSN 0323-0732.
- Projekt „Strom vědění 2009-2011“: Vzdělávání neslyšících a nedoslýchavých pracovníků v sociálních službách*. [Sborník] Praha : Svaz neslyšících a nedoslýchavých v ČR, 2011, s. 20-32.
- PŮLPÁNOVÁ, L.; NOVÁKOVÁ, R. *Pevnosti je již 10 let* [online]. 2010. [cit. nevedeno]. Dostupné z WWW: < <http://www.gong.cz/clanky.php?c=315>>.
- RICHTEROVÁ, K. *Představy neslyšících o tlumočnických službách*. Praha : Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008, s. 20-21. ISBN 978-80-87153-41-3.
- SMUTNÁ, M. Systém tlumočnických služeb. *Gong*, 1976, roč. 5, č. 11, s. 162. ISSN není.
- ŠEBKOVÁ, H. *Úvod do tlumočnické profese a vzdělávací systémy tlumočnicků v ČR a v zahraničí*. Praha : Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008, s. 18-21, 89-93. ISBN 978-80-87153-75-8.
- Školení tlumočnicků. *Gong*, 1974, roč. 3, č. 6, s. 82. ISSN není.
- ŠVAGR, J. Tlumočnick jako soukromník. *Gong*, 1990, roč. 19, č. 8, s. 145. ISSN 0323-0732.
- Tlumočníci. *Gong*, 1977, roč. 6, č. 9, s. 135. ISSN není.
- TORÁČOVÁ, V. *Tlumočení pro neslyšící a související legislativa*. Praha : Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2008, s. 36, 41-45. ISBN 978-80-87218-31-0.
- VOJTECHOVSKÝ, R. *Rozhovor s Věrou Strnadovou o novele komunikačního zákona* [online]. 2008. [cit. 2008-11-22]. Dostupné z WWW: < <http://ruce.cz/clanky/505-rozhovor-s-verou-strnadovou-o-novele-komunikacniho-zakona>>.
- VRÁNEK, R. *Slyšící potomci neslyšících rodičů jako tlumočníci*. [Diplomová práce] Brno : Masarykova Univerzita, 2010, s. 30-33.
- Výzkum spokojenosti neslyšících klientů s tlumočnickými službami poskytovanými v ČR*. [Závěrečná zpráva] Praha : Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o. s., 2010.
- Ze zasedání ASNEP. *Gong*, 1998, roč. 27, č. 4, s. 77. ISSN 0323-0732.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Rozhovor s Jaroslavem Paurem a Mgr. Šárkou Prokopiusovou 21. 6. 2011

Příloha č. 2: Rozhovor s Monikou Boháčkovou 13. 7. 2011

Příloha č. 3: Zápis ze schůze 18 dne 10. února 1978

Příloha č. 4: Zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících

Příloha č. 5: Zákon č. 155/1998 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob ve znění zákona č. 384/2008 Sb.

Příloha č. 6: Zákon č. 155/1998 Sb., o znakové řeči a o změně dalších zákonů

Příloha č. 7: Rozhovor s Mgr. Janou Servusovou 29. 6. 2011

Příloha č. 8: Text dotazníku